

T.C

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ARASINDAKİ ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARIN GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlayan

Derya AKGÜL

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf TEMÜR

TOKAT-2018

T.C

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ARASINDAKİ ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARIN GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlayan

Derya AKGÜL

Maliye Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf TEMÜR

TOKAT-2018

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yusuf TEMÜR danışmanlığında hazırlamış olduğum " Türkiye İle Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Anti-Damping Uygulamaların Gümrük Birliği Kapsamında Değerlendirilmesi" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Derya AKGÜL

İmza

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ARASINDAKİ ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARININ GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 16/07/2018

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. İlhan ERÖZÜ

Üye : Doç. Dr. Üyesi Yusuf TERCİT

Üye : Doç. Dr. Üyesi Mustafa MACİT

Üye : .....

Üye : .....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 28/06/2018 tarih ve 21. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Enstitü Müdürü

Mühür
İmza

Bu çalışmamı bütün okulları, bütün bölümleri hatta bütün bilimlari okumamı isteyen sevgili annem FikriyeBAŐAR'a ithaf ediyorum.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Türkiye ile Avrupa Birliği üyeleri arasındaki anti-damping uygulamalar, Gümrük Birliği çerçevesinde ele alınarak incelenmek istenmiştir. Bu çalışmanın konusu oluşturulurken Gümrük Birliği'nin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) esaslarına göre kurularak, üye ülkeler arasında ticarete serbestleşmeyi öngören bir oluşum olması ve anti-damping uygulamalarının serbest ticareti engelleyebileceği varsayımından yola çıkılmıştır. Teorik olarak tam anlamıyla işleyen bir Gümrük Birliğinde anti-damping uygulamaların var olmasının mümkün olmayacağı değerlendirilmiştir.

Gerek bu çalışmamın tamamlanması gerekse de eğitim hayatım boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, beni yüreklendirerek girdiğim her sınava dua ile uğurlayan varlığını her daim yanımda hissettiğim, eğitim gönüllüsü sevgili anneme teşekkür ederim.

ÖZET

TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ ARASINDAKİ ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARIN GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Ticarette serbestleşmeyi öngören Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde oluşturulan Gümrük Birliği'ne Türkiye resmi olarak 1996'da katılmıştır. Gümrük Birliği'nde temel amaç üye ülkeler arasındaki ticari faaliyetleri kısıtlayan tarife ve kotaları kaldırarak daha serbest bir ekonominin kapılarını aralamaktır; ancak üye ülkeler arasında tam manasıyla bir gümrük birliğine gidilememiş ticari faaliyetleri kısıtlar nitelikte olan anti-damping uygulamalar varlığını korumuştur. Üstelik haksız rekabeti önlemekten ziyade birlik üyelerine karşı korunma aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum gümrük birliğinin temel amacına aykırıdır. Üstelik Türkiye, AB üyesi olmamasına rağmen özel bir statü ile birlik üyesi olmuş ve üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak tarifeleri de kabul etmiştir. Bu durum Türkiye'nin aleyhinedir.

Bu çalışmanın amacı; Avrupa Birliği üyeleri ile Türkiye arasındaki anti-damping uygulamaların, Gümrük Birliği kapsamında gerekliliğinin incelenmesidir. Bu amaçla öncelikle Gümrük Birliği'nin genel ve Türkiye bazında etkileri incelenmiş olup; sonraki aşamada ise anti-damping kavramı ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde; Gümrük Birliği içerisinde anti-damping uygulamaların gerekli olup olmadığı Türkiye-Avrupa Birliği üyeleri bazında incelenerek, çözüm önerileri sunulmuştur. Buna göre; anti-damping uygulamaların birlik üyesi ülkelerin ticaretini kısıtlar nitelikte olduğu ve sadece yıkıcı dumping durumunda uygulanabilirliği mantıklı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: gümrük birliği, anti-damping, korumacılık, haksız rekabet.

ABSTRACT

EVALUATION OF ANTI-DUMPING UNDER THE CUSTOMS UNION BETWEEN TURKEY AND EU STATES

Turkey officially joined the Customs Union formed in the WTO framework for liberalizing trade in 1996. The main objective in the Customs Union is to remove the tariff sandquotas that restrict the commercial activities between the member countries and to open the gates of a more liberal economy but it has not lost its anti-dumping practices, which restrict the commercial activities that could not be brought to a Customs Union between the member states. Moreover, it has begun to be used as a means of protecting against union members, which prevents unfair competition. This is contrary to the basic purpose of the Customs Union. Moreover, although Turkey, was not an EU member, it became a member of the Union with a special status and accepted the common tariff applied against the third countries. This situation is against the Turkey's.

The aim of this study is to examine the necessity of anti-dumping practices that the Turkish people are exposed to and are exposed to within the Customs Union. For this purpose, the effects of Customs Union on general and Turkey basis were examined and the concept of anti-dumping was discussed in the next stage. For this purpose, the effects of customs union on general and Turkey basis were examined and the concept of anti-dumping was discussed in the next stage. In the conclusion part of the study, the proposal of solution was presented by examining whether anti-dumping practices are necessary in the Customs Union on the basis of Turkey. According to this, anti-dumping practices are found to restrict the trade of the member countries of the union and it is reasonable to apply only in case of destructive dumping.

Keywords: Customs Union, anti-dumping, protecting, unfair competition.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İthaf Sayfası.....	i
Önsöz,Teşekkür Sayfası.....	ii
Özet	iii
Abstract.....	iv
Tablolar Listesi.....	x
Grafikler Listesi.....	xi
Kısaltmalar	xii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TEORİLERİ KAPSAMINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ TEORİSİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ.....	4
1.1.Ekonomik Entegrasyonların Genel Çerçevesi.....	4
1.2.Ekonomik Entegrasyon Anlaşmalarının Hedefleri.....	4
1.3.Ekonomik Bütünleşme Aşamaları.....	5
1.3.1.Serbest Ticaret Bölgesi.....	5
1.3.2.Gümrük Birlikleri.....	5
1.3.3.Ortak Pazar.....	5
1.3.4.Ekonomik Birlik.....	6
1.3.5.Ekonomik ve Parasal Birlik.....	6
1.4. Gümrük Birliği Teorisinin Açıklanması.....	6
1.5.Gümrük Birliği'nin Ekonomik Etkileri.....	7
1.5.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri.....	8
1.5.1.1.Ticaret Etkisi.....	9

1.5.1.1.1.Ticaret Yaratıcı Etkisi.....	9
1.5.1.1.2.Ticaret Saptırıcı Etkisi.....	9
1.5.1.2.Gümrük Birliği'nin Üretim Etkileri.....	10
1.5.1.2.1.Pozitif Etkileri.....	10
1.5.1.2.2.Negatif Etkileri.....	11
1.5.1.3.Gümrük Birliği'nin Tüketim Etkisi.....	11
1.5.1.4.Gümrük Birliği'nin Gelir Dağılımı Etkisi.....	12
1.5.1.5.Gümrük Birliği'nin Ticaret Hadleri Etkisi.....	12
1.5.2.Gümrük Birliğinin Dinamik Etkisi.....	13
1.5.2.1.Rekabet Etkisi.....	14
1.5.2.2.Yatırımları Teşvik Etkisi.....	14
1.5.2.3.Ölçek Ekonomileri Etkisi.....	15
1.5.2.4.Dışsal Ekonomileri Etkisi.....	16
1.5.2.5.Teknolojik İlerleme Etkisi.....	16
1.6. Türkiye-AB Arasındaki Gümrük Birliğinin Tarihçesi, Kapsamı ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri.....	17
1.6.1.Türkiye-AB Arasındaki Gümrük Birliğinin Tarihçesi ve Kapsamı.....	17
1.6.2.Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri.....	20
1.6.2.1.Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Statik Etkileri.....	20
1.6.2.1.1.Ticaret Etkisi.....	20
1.6.2.1.1.1.Ticaret Yaratıcı Etkisi.....	21
1.6.2.1.1.2.Ticaret Saptırıcı Etkisi.....	24

1.6.2.1.2.Ticaret Hadleri Etkisi.....	26
1.6.2.2.Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Dinamik Etkileri.....	27
1.6.2.2.1. Gümrük Birliğinin RekabetEtkisi.....	27
1.6.2.2.2.Gümrük Birliğinin Yatırımları Teşvik Etkisi.....	29
1.6.2.2.3. Gümrük Birliğinin Dışsal Ekonomiler Etkisi.....	30
1.6.2.2.4.Gümrük Birliğinin Teknolojik İlerleme Etkisi.....	31
1.6.3. Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Dış Ticaret Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi.....	32
BÖLÜM 2: DAMPİNG KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ VE ULUSLARARASI ARENEDA ANTI-DAMPİNG DÜZENLEMELER.....	34
2.1.Damping Kavramı.....	34
2.1 .1.Dampingle İlgili Kavramlar.....	34
2.1.1.1.İhraç Fiyatı.....	35
2.1.1.2.Normal Değer.....	36
2.1.1.3.Benzer Mal.....	37
2.1.1.4.Damping Marjı.....	37
2.1.1.5.Maddi Zarar.....	38
2.1.1.6.Karşılaştırma.....	38
2.1.1.7.Kamu Çıkarı.....	39
2.2.Damping Türleri.....	39
2.2.1.Arızı Damping.....	40
2.2.2.Sürekli Damping.....	40

2.2.3.Yıkıcı/Kısa Süreli Damping.....	40
2.3. Damping Koşulları, Amacı ve Etkileri.....	41
2.3.1. DampinginKoşulları.....	41
2.3.2. Dampingin Amacı ve Etkileri.....	42
2.3.2.1.Dampingin Amacı.....	42
2.3.2.2.Dampingin Etkileri.....	43
2.4.Anti-Damping Uygulamalarının Ortaya Çıkışı.....	44
2.4.1.1.Uluslararası Anlaşmalarda Anti-Damping Düzenlemeleri.....	44
2.4.1.1.Tarihsel Gelişimi.....	45
2.4.1.2.Kennedy Turu.....	45
2.4.1.3.Tokyo Turu.....	46
2.4.1.4.Uruguay Turu.....	46
2.4.2.Anti-Damping Vergisinin Dünyadaki Uygulamaları.....	46
2.5. DTÖ Anti-damping Anlaşmasının (VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma)Değerlendirilmesi.....	46
2.5.1.Ulusal Prensipler.....	48
2.5.1.1.Dampingin Varlığı.....	48
2.5.1.2.Zarar Tespiti.....	49
2.5.1.3. Yerli Sanayi Tanımı.....	50
2.5.1.4.Damping Soruşturmasının Başlatılması, Yürütülmesi ve Sonuçlandırılması.....	50

2.5.1.5.Dampinge Karşı Alınabilecek Önlemler.....	51
2.5.1.5.1.Geçici Önlemler.....	51
2.5.1.5.2. Fiyat Taahhüt.....	51
2.5.1.5.3.Anti-damping Vergisi.....	52
2.6.5.4.Geçmişe Yönelik Vergi Uygulaması.....	52
2.5.1.6.Gözden Geçirme Usulleri.....	53
2.5.1.7.Dampinge Karşı Uygulamalar Komitesi.....	53
2.6. DTÖ Prensipleri.....	54
2.7.Anti-Damping Uygulamalarının Kullanılma Nedenleri.....	55
2.8.Anti-Damping Uygulamalarının Sakıncaları.....	56
2.9.DTÖ Anti-damping Anlaşmasına Yönelik Eleştiriler.....	56
BÖLÜM 3: TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARI VE MEVCUT SORUNLARA ÖNERİLER.....	60
3.1.Literatür.....	60
3.2.Türkiye’de Anti-Damping Mevzuatı Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi.....	62
3.2.1.Mevzuat Öncesi Dönem.....	63
3.2.2.Türkiye’de Uygulanan Anti-damping Mevzuatı.....	64
3.2.3.Anti-Damping Soruşturmasının Süreçleri.....	65
3.3. Türkiye’nin Gümrük Birliği Çerçevesinde Anti-Damping Uygulamaları.....	68
3.3.1.Türkiye-AB Ülkeleri Arasındaki Anti-Damping Uygulamalarının Değerlendirilmesi.....	73
3.4. Türkiye’nin Gümrük Birliği Kapsamında Anti-Damping Uygulamaları Sorunsalı ve Çözüm Önerileri.....	77

3.5.AB İle Türkiye Arasındaki Anti-Damping Uygulamalarının GB Çerçevesinde Kaldırılabilmesine Yönelik Öneriler.....	79
3.5.1.Tek Pazar Önerisi.....	79
3.5.2.Yeterli Rekabetin Sağlanması Önerisi.....	80
3.5.3. Anti-Damping Mercilerinin Bağımsızlaştırılması ve Uzman Personel Yetiştirilmesi Önerisi.....	81
3.5.4.Teori İle Uygulamanın Uyumlu Hale Getirilmesi.....	82
SONUÇ.....	83
KAYNAKLAR.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	97

TABLolar LİSTESİ

Tablo No:	Sayfa:
Tablo 1: Yıllara göre dış ticaret	21
Tablo 2: 1993-2016 Yılları Arasında Türkiye'nin Toplam İhracat/İthalat içerisindeki AB'nin Payı	23
Tablo 3: Ülke gruplarına göre yıllık ithalat, toplam içindeki payı (%).....	25
Tablo 4: Türkiye'nin dış ticaret hadleri (1997-2018).....	26
Tablo 5: Anti-damping Uygulamalarının Yıllara Göre Dağılımı.....	69
Tablo 6: Yürürlükte Kalma Süreleri Sona Eren Dampinge Karşı Önlemler.....	71
Tablo 7: Gözden Geçirilmesi Sonucunda Kaldırılan Dampinge Karşı Vergiler.....	72
Tablo 8: Türkiye'ye Yönelik Anti-Damping Önlemleri/Soruşturmaları.....	72
Tablo:9 Herhangi Bir Önlem Alınmadan Sonuçlandırılan Soruşturmalar.....	73
Tablo 10: Türkiye ile AB TPSA Araştırmaları Arasındaki Çakışmalar(1995-2011)...	75
Tablo 11: Türkiye ve AB'nin Birbirlerine Yönelik TPSA İncelemeleri, 1995-2011...	76

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Önleme Tabi Tutulan Ülkeler	70
---	----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHO	Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği
İGM	Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğu
İHRÖK	İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun
İHRÖY	İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
STA	Serbest Ticaret Anlaşmaları
TPSA	Ticaret Politikası Savunma Araçları
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye ilişkilerinin temeli Ankara Anlaşması'na dayanmaktadır. Bu anlaşmayla birlikte Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda izleyeceği rota belirlenerek bir ortaklık kurulmuştur. Türkiye ile Avrupa Topluluğu (AT) arasında kurulan ve amacı Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği olan ortaklığın, üç dönemden geçerek gerçekteşmesi öngörölmüştür. Bunlar; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönemdir. Geçiş döneminde Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki ilişkiler, Ankara Anlaşmasının yanı sıra, 23 Kasım 1970'de imzalanan ve 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol uyarınca düzenlenmiştir. Türkiye ile AT arasında 1963 yılında imzalanan Ortaklık Antlaşması'na dayanan Gümrük Birliği (GB), 1971 yılında kabul edilmiş, 1973 yılına gelindiğinde ise hukuken yürürlüğe giren Katma Protokol ile resmileşmiştir. Topluluk tarafından Türk sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları tek taraflı olarak kaldırılmaya başlanmıştır. Türkiye ve Avrupa Topluluğu(AT) arasındaki Gümrük Birliği'nin son aşaması ise 1995 yılında Ortaklık Konseyi'nin 1/95 Sayılı Kararı'nın Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması sonucunda 1 Ocak 1996 tarihinde tamamlanmıştır.

Ankara Anlaşmasının 2. maddesinde Türkiye ile AT arasında başlatılması öngörölen gümrük birliği, yine Ankara Anlaşmasının 10. maddesine göre, Topluluk üyesi Devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta da gümrük vergileri ve eş etkili vergi ve resimlerin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını; Türkiye'nin üçüncü ölkelerle ilişkilerinde, Topluluğu'nun ortakgümrük tarifesinin kabulünü ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsamaktadır (DPT,2001:1).

Gümrük Birliği (GB)'nin tamamlanmasını izleyen dönem, Ankara Anlaşmasında "son dönem" olarak adlandırılmaktadır. Ankara Anlaşması, son dönem için bir süre saptamamış, bunu taraflara bırakmıştır. Taraflara bırakılması, üye ölkelerin hukuki alt yapılarının ve rekabet koşullarının uyumlaştırılmasının sağlanması içindir.

Gümrük Birliği (GB), birliğe üye olan ölkeler arasındaki kota ve tarife sınırlamalarını kaldırarak, taraf ölkelerin aralarındaki ticaretin her çeşit tarife ve eş değer vergiden muaf bir biçimde gerçekteşebildiği ve tarafların, birlik dışında kalan ölkelere yönelik olarak ortak bir gümrük tarifesi uyguladığı ekonomik bir entegrasyondur. Bu entegrasyonun çeşitli sebepleri olabilir. NitekimGB ile birlikte üye

ülkelerde üretim yapan firmalar daha büyük pazarlara ulaşabilir ve üretimde verimlilik elde ederek pazar payını güçlendirme fırsatı bulabilir. Tüketiciler ise artan rekabet ve çoğalan arz ile birlikte fiyatları düşen mallara daha kolaylıkla ulaşabilir, daha çok çeşit ve kalitede ürün sayesinde ise sağladığı faydayı artırabilir. GB gibi ekonomik entegrasyonlarda asıl amaç ise genellikle üye ülkeler arasında siyasal birleşimlerin gerçekleştirilmesine ivme kazandırmaktır.

GB, Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) esaslarına göre kurularak, üye ülkeler arasında ticarete serbestleşmeyi öngören bir oluşumdur. Birliğe gidilmesi ile birlikte üye ülkeler arasındaki ticari faaliyetleri kısıtlayan tarife ve engeller kaldırılır. Buna rağmen, haksız rekabetin önlenmesi ve eşit şartlarda ticaret imkanının teşkil edilebilmesi gerekçesiyle ticari kısıtlamalardan birisi olan anti-damping uygulamalara üyeler arasında da başvurulduğu görülmektedir. Katma Protokolün 47inci maddesinde, GB yükümlülüklerinin yerine getirileceği ve geçiş dönemi boyunca taraflar arasındaki ticari faaliyetlerde dampire karşılaşılabileceği öngörülerek, bu duruma ilişkin usul ve esaslar hukuki olarak da güvence altına alınmıştır. Buna göre; GB Kararının yürürlüğe girmesinden sonrada, anti-damping önlemlerin uygulanması hususunda Katma Protokolün 47inci maddesi ile getirilen usuller yürürlükte kalacak ve ticari koruma araçları, Türkiye'nin rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve tek pazar hususundaki diğer ilgili mevzuata uyum sağladığı ölçüde kaldırılacaktır. Oysa anti-damping önlemler ticari faaliyetleri kısıtlayan bir uygulamadır ve özellikle üye ülkeler arasında eşit şartlarda ticaret yapma ilkesine aykırıdır. Üstelik bahse konu mevzuata uyum sürecinin ve ilgili diğer konularda eş güdümlü politikaların izlenmesinin belirli bir zamanı yoktur ve netlik arz etmemektedir. Nitekim Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki ilişkileri şekillendiren temel unsur hukuki reformlardan ziyade siyasi olaylardır. Bu yüzden bu uyum sürecinin nasıl gerçekleşeceği ve hangi aşamalar sonucunda tamamlanacağı hususu sürüncemede kalmıştır. Bu durum, GB'de anti-damping uygulamaların amacını aşarak farklı gerekçelerle kullanılmasına yol açabilmektedir. Bununla birlikte uluslar arası konjektöre bakıldığında da anti-damping önlemlerin haksız rekabeti önlemekten ziyade ülkelerin koruma aracı olarak kullandığı görülmektedir. Özellikle ucuz Çin mallarına karşı ülkelerin yerli sanayilerini korumak adına sıklıkla bu tür uygulamalara başvurduğu bilinen bir gerçektir.

DTÖ, her ne kadar ticarete serbestleşmeyi öngörerek ticari kısıtlamaları kaldırmaya yönelik çalışmalar yapsa da geniş yelpazesi dolayısıyla bu konuda yeterli olamayabilir; ancak GB daha özerk bir entegrasyondur ve bu tür uygulamalar için daha elverişli bir yapıdadır. Özellikle AB ülkeleri ile Türkiye'nin ticari faaliyetleri GB içerisinde değerlendirildiğinde anti-damping uygulamaların varlığı göze çarpmaktadır. Üstelik, AB-Türkiye arasında ticaret politikası savunma araçları olarak anti-damping önlemlere karşılıklı olarak başvurulduğu ve yerli sanayinin korunması yönünde bir araç olduğu görülmektedir. Bu tür uygulamaların genellikle ikili ticarete zarar vermeye yönelik yapılmamasına rağmen ihracatçılar için önemli bir belirsizlik ortamı oluşturabileceği düşünülmektedir. Tüm bunların yanında AB üye devletlerinden yapılan ithalatlar için uygulananlar da dahil olmak üzere, Türkiye'nin uyguladığı anti-damping kısıtlamalarının bazen belirli ürünlerdeki ikili ticareti engelleyebileceği de belirtilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda; Türkiye ile AB ülkelerinin gümrük birliği üyeleri olmalarına rağmen karşılıklı olarak anti-damping önlemlere başvurdukları ve bu tür uygulamaların amacı dışında kullanıldığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada; Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki anti-damping uygulamaların gümrük birliği kapsamında değerlendirilmesi yapılarak AB ile Türkiye arasındaki anti-damping uygulamalarının gümrük birliği çerçevesinde kaldırılabilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜTÜNLEŞME TEORİLERİ KAPSAMINDA GÜMRÜKBİRLİĞİ TEORİSİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

1.1.EKONOMİK ENTEGRASYONLARIN GENEL ÇERÇEVESİ

Ekonomik bütünleşme, ülkeler arasında malların ve faktörlerin serbest hareketinemani olan politikalara son vererek, iç ekonomik politikaları uyumlaştırıp ayrı iktisadi yapıları tek bir iktisadi yapı haline getirmek şeklinde tanımlanır (Ertürk,1998:8).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkeler arasında ekonomik bütünleşme süreçleri hız kazanmıştır. Dünya ticaretinin önemli bir bölümü, bu bütünleşmelerin olduğu bölgelere kaymaktadır. Başarılı bir ekonomik bütünleşme oluşturabilmek için gereken koşulları şu şekilde sıralanabilir(Kılıç, 2002:7):

- Üye ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi yapı benzerliği,
- Coğrafi olarak yakın olmak, transfer maliyetleri azaltacaktır. Bu da başarı şansını artıracaktır.
- Ortak tarih, kültür, din ve sosyal değerlere sahip olmak,
- Üye ülkelerin uzmanlaştıkları alanlarda üretim yapmaları,
- Gelişmişlik farklarının az olması,
- Oluşturulacak olan birliğin dünya ticaretinden aldığı pay ekonomikbütünleşmenin başarı şansını etkilemektedir.

1.2.EKONOMİK ENTEGRASYON ANLAŞMALARININ HEDEFLERİ

Entegrasyon hareketlerinin temel hedefi şu şekilde sıralanabilir (Kılıç,2005:3-4):

- Taraflar arasında ticaretin karşılıklı olarak serbestleşmesini desteklemek suretiyle ekonomik büyümeye katkı yapılması,
- Geniş bir pazar yaratmak sureti ile kalkınma, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi,
- Ölçek ekonomilerinden yararlanılması,
- Önemli ticari ortaklarının piyasalarına girişte istikrar ve güvenlik.

1.3.EKONOMİK BÜTÜNLEŞME AŞAMALARI

Bütünleşme aşamaları için ilk adım ekonomik iş birliği anlaşmasıdır. Buradaki temel amaç uluslararası ticarete ait çeşitli engelleri ortadan kaldırmak ve bu konudaki kontrolleri en aza indirmektir(Ertürk,1998:10).

Uluslararası ekonomik bütünleşmeler beş şekilde gruplandırılabilir (Balkır ve Demirci,1989:9):

- Serbest Ticaret Bölgeleri,
- Gümrük Birlikleri,
- Ortak Pazar,
- Ekonomik Birlik,
- Ekonomik ve Parasal Birlik.

1.3.1.Serbest Ticaret Bölgesi

Serbest ticaret bölgesi, üyeleri arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen tarife vekotaların kaldırıldığı ekonomik bütünleşme şeklidir. Anlaşma, bir kaç sektörlesınırlanabileceği gibi ülkelerarası ticaretin tüm boyutlarını kapsayabilir. Öte yandanserbest ticaret bölgelerinde taraf ülkelerin, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi(OGT) uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, her biri anlaşmadışında kalan ülkelere karşı kendi bağımsız ticaret politikasını uygulama hakkına sahiptir. Bununla birlikte, bölgeye giren mal ve hizmetler için yaratılan ortak piyasa üretimfaktörlerinin girişine açık değildir. EFTA, NAFTA ve MERCOSUR bu türden ekonomik bütünleşmelere örnek verilebilir(Karluk,2002:478).

1.3.2.Gümrük Birlikleri

Ekonomik entegrasyonun, serbest ticaret bölgesine göre daha kapsamlı olan buaşamasında birliği oluşturan ülkeler aralarında ticarete konu olan bütün engellerikaldırdıkları gibi, üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi (OGT) uygularlar.Gümrük Birliği'nin, serbest ticaret bölgesine kıyasla en önemli farkı malların hangiülkeden giriş yaparsa yapsın aynı tarife (OGT) üzerinden vergilendirilmeleridir. Budurum neticesinde evrak düzenleme ve diğer bürokratik işlemlerin azaltılması suretiyleciddi tasarruflar elde edilebilir(Aydoğan,2007:9).

1.3.3.Ortak Pazar

Ortak pazar içerisinde yer alan üye ülkelere ait sermaye için bu ülkeler içerisinde yatırım serbest hale gelecek ve üye ülkelerdeki emek ülkeler arasında serbestçe hareket edebilecektir. Sermaye hareketliliğini engelleyen kuralların kaldırılması emek

hareketliliğini engelleyen kuralların kaldırılmasından daha kolaydır. Ülkede uygulanan dolayı emek hareketliliğini engelleyen kuralların kaldırılması o ülkede bazı problemlere yol açabilmektedir. Bu aşamada mal ve hizmet piyasalarıyla beraber faktör piyasalarında da hareketliğin sağlanmasındaki amaç, ortak pazar içinde faktör fiyatlarının eşitlenmesi ve etkin kullanımının sağlanmasıdır (Tekeli ve İlkin,1993:21).

1.3.4.Ekonomik Birlik

İktisadi birlikler, ortak pazarın ötesinde ekonomik ve mali politikaların koordinasyonunu da gerektirir. Yani iktisadi birliklerde, üye ülkelerin bireysel makro ekonomik politika izlemedeki serbestîleri, bir ölçüde birliğe devredilir. Böyle bir aşamaya geçilmiş olabilmesi için tek bir para ve bankacılık sistemi, ortak mali politikalar ve tüm birlik çapında ortak ekonomik politikaları belirleyecek ve uygulayacak ülkeler üstü bir organın kurulmuş olması gerekir (Küçükahmetoğlu, 2000:11).

1.3.5.Ekonomik ve Parasal Birlik

Tam ekonomik entegrasyon aşamasında, ekonomik entegrasyondan farklı olarak finansman piyasasında da birleşme gerçekleştirilmekte, istikrar politikaları ve işlevleri ulusal düzeyin üstündeki kurumlara bırakılmaktadır. Makro ekonomik seviyede bütünlük sağlanması, ortak paraya geçilmesi, tek merkez bankası kurulması gündeme gelmekte ve ülkelerin bağımsız olarak para arzını arttırması, faiz politikası izlemesi imkânsızlaşmaktadır. Bu aşamada, üye ülkelerin ulusal ekonomik bağımsızlığı büyük ölçüde kaldırılarak çok önemli karar alanları uluslararası kuruluşa bırakılmaktadır(Tekeli ve İlkin,1993:23).

1.4. GÜMRÜK BİRLİĞİ TEORİSİNİN AÇIKLANMASI

Gümrük Birliği, aralarındaki ticareti geliştirmek amacıyla bir grup ülkenin birbirlerinden ithal ettikleri mallara ve hizmetlere uyguladıkları gümrük tarifeleri, miktar kısıtlamaları vb. uygulamaları kaldırarak ticareti serbestleştirmeye yönelik oluşturdukları birlikteliktir. Ayrıca birlik dışında kalan üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulanması birliğin temel unsurlarından birisidir (Seyidoğlu,1992:319).

Gümrük birliği araçları iki grupta toplanabilir(Avrupa Topluluğu Enstitüsü Temsilciliği,1980: 11-14);

- Ortak gümrük tarifesi; üçüncü ülkelerden yapılan ithalata bütün üye ülkelerce artık ulusal tarife değil, tek bir dış tarife uygulanmaktadır. Bu da ortak gümrük tarifesidir.
- Yasa ve gümrükler, gümrük birliğinin amaçlarından biri, tüm rekabet dengesizliği ve ticareti kötüye kullanma nedenlerini ortadan kaldırmaktır. Topluluk içinde gümrük vergilerini kaldırmak ve tek bir dış tarife uygulamak yeterli olmamıştır.

Başka bir ifadeyle gümrük birliğine giden ülkelerin iç sınırlarında üyeler arasında gümrük tarifeleri kalkar, GB'ye dâhil olmayan üçüncü ülkelerden gelen mallar için de ortak bir tarife uygulanır. Bu stratejiye, Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) denir. Üçüncü ülkelerden gelen mallara gümrük tarifeleri uygulandıktan sonra bu mallar da serbest dolaşıma tabi olur. Bununla birlikte malların serbest dolaşımını engelleyici her türlü kısıtlama, koruyucu engel de gümrük birliğine giden ülkeler arasında ortadan kalkar. GB'ye dâhil olan üye ülkeler ticari engel niteliğindeki farklı uygulamalara başvuramazlar; yani birbirlerine gümrük vergisine eş etkili fon gibi başka vergiler koyamaz, malların serbest dolaşımını engelleyici miktar kısıtlamaları veya kota türü kısıtlamalar da getiremezler(Uyar,2007:1).

Sonuç olarak, GB'de üye ülkelerin iç sınırlarında gümrüklerin ve malların serbest dolaşımını engelleyici her türlü kısıtlamaların uygulamadan kaldırıldığını; gümrük vergilerinin ikamesi olarak herhangi bir vergi koyulamayacağı ve malların serbest dolaşımını engelleyici miktar kısıtlamaları ya da kota uygulamaları söz konusu olamayacağını söylemek mümkündür. Bu durum üye ülkeler arasında ticari faaliyetlerin gelişimini sağlarken aynı zamanda da ekonomileri üzerinde de etkisini gösterebilmektedir. Birliğe üye ülkeler arasındaki ticari faaliyetleri etkileyen veya kısıtlayan gümrük tarifeleri, kotalar kaldırılarak üye olmayan ülkelere ortak bir gümrük tarifesi uygulanması dünya ticaret dengelerini dahi etkileyebilir.

1.5.GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN EKONOMİK ETKİLERİ

GB gibi ekonomik bir entegrasyon üye ülkelerin ekonomisine doğrudan etki etmektedir. Bu etkileri statik ve dinamik etkiler olmak üzere iki kategoride incelemek mümkündür. Statik etkiler, teknoloji ve ekonomik yapının sabit kaldığı varsayımıyla,

üretim faktörlerinin yeniden dağıtımı sonucunda ortaya çıkan etkilerdir. Geleneksel dış ticaret çalışmalarında daha çok statik etkilere yer verilir. Dinamik etkiler ise; ortak pazara geçilmesi sonucunda kaynak arzının, üretim yönetiminin ve teknolojinin değişmesidir. Statik etkiler bir defaya mahsusken; dinamik etkilerin süreklilik gösteren ve çoğunlukla kalkınmayı hızlandıran etkiler olduğu görülmektedir(Seyidoğlu, 1999:207).

Çalışmanın bu kısmında gümrük birliğinin ekonomik etkilerine genel esaslar çerçevesinde değinilecektir.

1.5.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri

Ülkeler gümrük birliği özelliğinde bir ekonomik bütünleşmeye gittiklerinde, ekonomideki nispi fiyatlar değişecek ve bu durum ülkelerin üretim, tüketim ve ticaretinin yapısı ile yönünü etkileyecektir. Birlik sonrası teknolojinin ve ekonomik yapının sabit kaldığı varsayımı altında, üretim faktörlerinin yeniden dağılımı dolayısıyla ortaya çıkan etkilere statik etkiler denmektedir. Başka bir tanımlama ile faktör donanım, teknolojik seviye ile talep yapısı gibi parametrelerin sabit kaldığı varsayımı altında gümrük birliğinin birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı sebebiyle ortaya çıkan etkilerine statik etkiler denilmektedir. Gümrük Birliklerinde, birlik dolayısıyla ortaya çıkan kazanç ve kayıplardan sadece kaynak dağılımı, uluslararası uzmanlaşma, ölçek ekonomileri ve ticaret hadleri incelenir. Birliğin yarattığı faktör verimliliği ekonomik büyüme ve gelir dağılımını göz ardı eder. Mal ve faktör piyasalarında tam rekabet şartlarının var olduğu, üretim faktörlerinin ülke içinde akışkan, ülkeler arasında akışkan olmadığı varsayılır. Fiyatların üretimdeki fırsat maliyetlerini tam olarak yansıttığı kabul edilir. Ülkeler gümrük birliğine gitmekle bu parametrelerin sabit kalması şartıyla, optimum şartları değiştirerek gerek birlik içinde gerekse birlik dışında kalan ülkelerin refah seviyelerini etkileyebilir(Uyar,2007:25- 26).

GB'nin statik etkilerini şu şekilde gruplandırmak mümkündür(Çimen, Ahmet, 1996:21-28);

- Ticaret Etkileri,
- Gümrük Birliğinin Üretim Etkileri,
- Gümrük Birliğinin Tüketim Etkileri,

- Gümrük Birliğinin Gelir Dağılım Etkileri,
- Ticaret Hadleri Etkisi.

1.5.1.1 Ticaret Etkisi

1.5.1.1.1 Ticaret Yaratıcı Etkisi

Gümrük birliklerinin üretim üzerindeki etkileri, belirli mallara yönelen tüketici alımlarının, üçüncü ülkeler ve iç üreticilerden ortak üretici ülkelere kayması sonucu meydana gelmektedir. Birliğe ortak üye ülkeler arasındaki üretimin olumlu yönde gelişmesi ticaret yaratıcı etkiyle ortaya çıkar. Bu üretim etkisi, tüketimin yüksek maliyetli iç mallardan düşük maliyetli ortak ülke mallarına kayması sonucu oluşur. Ticaret yaratıcı etki, gümrük birliği dolayısıyla üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, birlik içindeki daha verimli ülkenin üretiminin geçmesi sonucunda ortaya çıkar. Yani birlik içinde üyeler arasındaki ticaret hacminin genişlemesi ticaret yaratıcı etkiyi oluşturur. Bu etki birlik içinde karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir uzmanlaşmanın sonucudur. Ticaret yaratıcı etkinin büyüklüğü gümrük birliği sonucunda birliğe katılan ülkelerin refah artışının da büyük olacağını göstermektedir.(Uyar, 2007:28).

Sonuç olarak, üye ülkeler arasında üretimin olumlu gelişmesi ticaret yaratıcı etki olarak değerlendirilebilir. Nitekim ticaret yaratma etkisi pahalı yerli üretimin diğer üyeden gelen ucuz ithalatla ikame edilmesi manasına gelmektedir. Bu durum, birlik içerisinde ticaret hacminin genişlemesine katkı sağlayıp kaynakların daha verimli kullanılmasına olanak tanıyabilir.

1.5.1.1.2. Ticaret Saptırıcı Etkisi

Ticaret saptırıcı etki, gümrük birliğinin kurulmasıyla en verimli üreticinin birlik dışında kalması dolayısıyla birlik ülkelerinin bu ülkeden yapmakta oldukları ithalatın sona ermesi sonucunda ortaya çıkar. Böylece ithalat en verimli ülkelere birliğe üye daha az verimli ülkelere kaymış olur. Bu durumda kaynakların verimliliği göreceli biçimde azalmış olduğundan refah değişimleri olumsuz yöndedir. Ticaret saptırıcı etki, en verimli üreticinin birlik dışında kalması ve mallarının ortak gümrük tarifesine tabi

olması nedeniyle, birliğin bu ülkeden yaptığı ithalatın durmasından kaynaklanır. (Seyidoğlu,2004: 208).

Ticaret saptırıcı etkinin oluşmasındaki en büyük etki, ülkelerin birlik öncesinde uyguladıkları gümrük vergisi oranlarının üzerinde bir Ortak Gümrük Tarifeleri uygulamak zorunda kalmasıdır. Yani, bir ülkenin üçüncü ülkelere uyguladığı gümrük vergisi oranlarını GB üyeliği sonrasında artırmak durumunda kalması en temel ticaret saptırıcı etkidir. Bu uygulamayla birlikte üçüncü ülkelerden yapılan ucuz ithalatın yerini diğer ülkelerden yapılan pahalı ithalatın alması ile ticaret saptırıcı etki oluşacak ve birlik dışındaki ülkelerle yapılan ticaret hacmi azalmış olacaktır (Akkoyunlu Wıgley, 2000:40).

Bununla birlikte GB sonrasında bir ticaret saptırıcı etkinin ne derecede oluşacağı, GB'ye giden ülkelerin büyüklüğüne ve üretimde kendi kendilerine yeterlilik kapasitesine göre değişmektedir. Eğer GB geniş alanda etkili olmaz, kendi kendilerine yeterliliğini tam sağlayamayarak kimi hammadde ve girdilerde dışa bağımlılığını sürdürürse ticaret saptırıcı etki geniş çaplı olmayacaktır(Karluk, 2002:239).

1.5.1.2. Gümrük Birliklerinin Üretim Etkileri

Gümrük birliklerinin üretim etkileri, pozitif etkiler ve negatif etkiler kapsamında değerlendirilecektir.

1.5.1.2.1 Pozitif Etkiler

Gümrük birliklerinin kurulması sonucu, üye ülke pahalı ürettiği malları diğer üyelere ithal etme yoluna gidebileceği gibi, kendi üretimi için ihtiyaç duyduğu ham ve yarı mamul maddeleri de birlik içinde daha ucuz üreten ülkeden ithal edebilecektir. Böylece GB üyesi ülke ithalat için gümrük vergisi ödemeyecektir. Her iki halde de ihracatçı ülkenin mallarına karşı talep artacak, bu artışı karşılamak üzere yeni yatırımlara gidilerek üretim artışı sağlanacaktır. Üretimin artmasına olanak sağlayan bu etkilere “gümrük birliklerinin pozitif üretim etkileri” denir(Çimen,1996:12-23).

1.5.1.2.2 Negatif Etkileri

Eğer ticaret yaratıcı etki, ticaret saptırıcı etkiden daha büyük ise bu durum dünya refahının artmasına katkıda bulunur; ancak ticaret saptırıcı etkinin ticaret yaratıcı etkiden daha büyük olduğu durumda ise dünya refahının düşmesine yol açabilir. Olumlu üretim etkisi, Viner'in (1950) tabiriyle birliğin ticaret yaratıcı etkisi şeklinde tanımlanabilir. Olumsuz üretim etkisi de ticaret saptırıcı etkidir. Viner bu durumu ticaret yaratıcı etkinin maliyetleri düşürücü özelliğinden dolayı bu etkinin refahı arttırdığını, ticaret saptırıcı etkinin ise maliyetleri yükselttiği için refahı azalttığını ileri sürmektedir(Köksal, 2011:11).

Nitekim gümrük birliğinde üye ülkeler arasındaki gümrük tarifelerinin kalkmasına karşın üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Bu durum kimi ülkeler için üretimi kısıtlayıcı yani ticaret saptırıcı etkilere yol açabilmektedir. Gümrük birliği öncesi daha düşük tarifelerden gümrük vergisi koyan bir ülke ham madde veya ara malları da o denli ucuza ithal edebilir; çünkü maliyetleri düşük tutmaktadır. Oysaki birlik sonrası ortak gümrük tarifesini üçüncü ülkelere uygulamak zorundadır ve eğer bu tarife birliğe katılmadan önce uyguladığı tarifeden yüksekse, ithalatın maliyeti artabilir ve artan maliyetler üretimde azalmaya neden olarak negatif bir etki teşkil edebilir.

1.5.1.3 Gümrük Birliklerinin Tüketim Etkisi

Gümrük birliklerinin oluşturulması ile entegrasyona giden üyelerin ekonomik yapıları birbirine paralel ise birliğin tüm üyelerin lehine olacağı ve üye ülkelerdeki vatandaşların gelirlerini artırarak talebi etkileyeceği ve daha çok tüketim giderlerinin artacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda, birlik içindeki malların ucuzlaması ve üye ülke vatandaşlarının üretim etkisi nedeniyle gelirlerinin artması da tüketim düzeyine etki edecektir (Doğan, 2004:1).

Eğer birlik içinde ticaret sapma ve ticaret yaratma etkileri ithalatın artmasına yol açarsa o ekonomi de tüketimde artar(İyibozkurt, 1996:7).

Sonuç olarak; GB sonrası üye ülkeler arasındaki kotalar ve gümrük tarifelerinin kalkmasıyla birlikte üye ülkelerdeki ithal ucuz malların tüketimi artırdığı söylenebilir.

Şöyle ki; gümrük tarifelerinin kalkmasıyla birlikte ithal edilen malların maliyetinde bir düşüş olur ve bu durumda fiyatlara yansır; fiyatların ucuzlaması talebi artırıcı bir etki yaparak tüketim tercihlerini ithal ucuz mala kaydırır ve tüketim oranları artar. Bununla birlikte kaldırılan kotalar sonrasında hem gümrük vergisinin alınmaması hem de sayıca bir kısıtlamaya gidilmemesi hem maliyetleri düşürücü hem de arzı artırıcı bir etkiye yol açabilir. Bu durumun doğal sonucu olarak da piyasadaki arzın artması uygun koşullar altında fiyatların düşmesine yol açabilir. Fiyatı düşen mallara ise tüketici talebi artar. Bununla birlikte düşük maliyetli ithalatlar ve ticaret hacminin genişlemesi ülke gelirlerini artırıcı bir etki yaparak talebin artmasına dolaylı olarak katkı sağlayabilir.

1.5.1.4. Gümrük Birliklerinin Gelir Dağılım Etkisi

Üretim ve tüketim etkilerini göz önünde bulundurarak gümrük birliğine giden üye ülkelerin ve üçüncü ülkelerin refah değişimleri incelenebilir.

Ülkelerin refah değişimlerini ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin oranları belirlemektedir. Nitekim ticaret yaratma etkisinin olduğu bir ekonomide üretim artarak tüketimi tetikler aynı zamanda gelir artışına yol açar; ancak üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak tarifeler bireysel olarak uyguladığı tarife oranlarından düşük olduğu zamanlarda gelir azalışı gözlemlenir. Başka bir ifadeyle üçüncü ülkelerin gelirinde bir azalma söz konusu olur. Gümrük birliğine gidildikten sonra eğer söz konusu ekonominin ticaret yaratıcı etkisi, ticaret saptırıcı etkisinden daha büyük değerlere sahip olursa o birlik üye ülkelerin gelir dağılımı için avantaj sağlamış olur; aksi durumda ise aleyhine sonuçlar karşımıza çıkar(İyibozkurt, 1996:7).

1.5.1.5. Gümrük Birliği'nin Ticaret Hadleri Etkisi

Ticaret hadleri ihracat fiyatları ile ithalat fiyatlarının birbirine oranlanması ile tespit edilir. Bir ülkenin ithal ettiği mallarının fiyatındaki artış (düşüş) ve ihraç ettiği mallarının fiyatındaki düşüş (artış) ticaret hadlerinin söz konusu ülke aleyhine (lehine) geliştiğini ifade eder(Yıldırım ve Dura,2007:145).

Gümrük birliğinde üye ülkelerin kendi aralarında entegrasyonu güçlendirerek işbirliğini artırmış olmaları, birliğin pazarlık payını artırır ve ekonomileri güçlendikçe, birliğin dışındaki ülke ekonomilerine ve üretimlerine olan bağımlılıkları ve ihtiyaçları

da azalır. Pazarlık gücüyle birlikte oluşan, rekabet gücündeki üstünlük birlik ülkelerinin lehine bir durumdur. Gümrük birliğinin kurulmasıyla oluşan ekonomik güç, birliği üçüncü ülkeler için de cazip hale getirmektedir. Gümrük birliği, üçüncü ülke ekonomilerine ne kadar etki eder ve ticareti birlik içine kaydırırsa birlik üyelerinin ticaret hadlerinin etkisi dış ülkelerle yürütülen ekonomik faaliyetlerden o kadar olumlu etkilenir. Nitekim dış ülkelerle olan ithalatta azalma olur; ancak ülkelerin ihracatları daha düşük fiyat düzeyinden eski seviyelerini korurlar(Haykır Hobikoğlu,2007:65-82).

Sonuç olarak; GB ile birlikte ekonomide verimlilik artışı sağlanarak kaynaklar daha verimli olan sektörlere aktarılabilir ve böylelikle maliyetlerde azalmalar söz konusu olur. Bu durum üretimin artmasını sağlayarak birliğe üye olan ülkelerin uluslararası rekabet ortamında pazarlık payının artmasına yol açabilir. Tüm bunların bir sonucu olarak bahse konu ülkelerin ticaret hadlerinin olumlu yönde etkileneceği söylenebilir.

1.5.2.Dinamik Etkiler

GB ile ulusal piyasadaki dünya çapında piyasaya geçiş söz konusu olduğu için üye ülke ekonomileri, büyük piyasanın avantajlarını kullanma yetisi kazanır. Söz konusu büyük piyasanın meydana getirdiği bu avantajlar, GB'nin dinamik etkilerini meydana getirmiştir. Bu avantajların başında piyasa payının büyümesi ile birlikte içsel ve dışsal ekonomilerin oluşması, teknolojik faaliyetlerin ivme kazanması, uzmanlaşmanın artması ve yatırımcılar için belirsizliğin azalarak hatta tamamen ortadan kalkarak yatırımları teşvik etmesi gibi faktörler gelmektedir (Hatipler,2012:29).

Dinamik etkiler, üretim kapasitesinin nasıl değiştirileceği üzerinde durduğu için gümrük birliklerinin statik etkilerden daha ziyade dinamik etkilerle ilgilenmesine neden olmaktadır. Ancak sürekliliğinin devam etmesi ve net verilerin elde edilmesinin güçlüğü yapılan analizleri zorlaştırmaktadır(Küçükahmetoğlu,2000:84).

GB, üye ülkelerin ekonomik yapılarında, üretim kapasitesi ve kaynak verimliliklerinde köklü değişikliklere yol açabilir. Kaynak arzı, üretim organizasyonu, teknoloji gibi konularda ortaya çıkan dinamik etkiler sonucu milli gelir, kalkınma hızı ve ekonomik refah ivme kazanabilir.

Çalışmanın bu kısmında dinamik etkiler; rekabet etkisi, yatırımları teşvik etkisi, ölçek ekonomileri etkisi, dışsal ekonomiler etkisi ve teknolojik ilerleme etkisi çerçevesinde incelenecektir.

1.5.2.1. Rekabet Etkisi

GB'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırması sonucu rekabetin artması olağan bir durumdur. Piyasalarda gümrük vergileri ve ithalat kotalarının kalkmasıyla birlikte fiyatların yükselişi önlenebilir. Arzın fazlaştığı bir piyasada tüketicileri çekmek isteyen üreticiler için rekabet ortamı olağan bir durumdur. Bu rekabet ortamı en iyi üretim tekniklerinin kullanılması ve yeni teknolojilere geçilmesi için üretim politikalarına ivme kazandırabilir(Küçükahmetoğlu, 2000: 84).

Bununla birlikte, GB'nin üye ülkeler arasındaki dış ticaret kısıtlamalarını kaldırmasıyla yerli üreticiler dış piyasa rekabetiyle karşı karşıya kalarak verimliliği düşük firmalar piyasadan çekilmek zorunda kalır. Ayrıca verimliliği düşük yerli üreticiler gümrük birliği sonrası vergi ve kotalarla korunamayacak duruma gelerek ya üretim kapasitelerini artırma yoluna gidecek ya da farklı birleşimlerin içerisine girerek varlığını devam ettirecek veya da piyasadan silinecektir. Bu rekabet ortamında ulusal monopollerin yerini daha kapsamlı olan birlik içerisindeki büyük monopollerde alabilir. Bunun önlenmesi ve rekabet ortamından en verimli şekilde faydalanabilmesi için ortak rekabet politikaları izlenilmesi önem arz etmektedir (Uyar,2007: 42-43).

1.5.2.2. Yatırımları Teşvik Etkisi

Gümrük birlikleri, kaynakların etkinliğini, dolayısıyla milli geliri yükseltir. Milli gelirdeki büyüme de tasarrufları ve yatırımları artırır. Gümrük birlikleri tarifelerin yeniden yükseltilmeyeceği konusunda işadamlarına güven sağlayarak yatırımların riskini azaltır ve karlılığı yükseltir. Bundan başka, piyasa hacminin genişlemesi, birlik içinde üretimin daha etkin ellerde toplanmasına ve bölgeye önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımının çekilmesine neden olabilir(Seyidoğlu, 2004: 213).

Sonuç olarak; GB içerisinde büyüyen piyasalarda firmalar yatırımlarını bölge içinde daha verimli alanlara kaydırma olanağı bulabilir. Birlik ülkeleri arasındaki ticaret artışı, birlik içindeki ekonomik istikrarın, verimliliğin artması, istihdamın, gelirin ve

sermayenin etkinliğinin yükselmesi, birlik oluşturmanın piyasa hacmini genişletmesi, üretim faktörlerinin verimli kullanılması vb. faktörler birlik dışında kalan ülkeleri de süreç içerisinde üye ülkelere yatırım yapmaya özendirir.

1.5.2.3. Ölçek Ekonomileri Etkisi

Üretim hacminin genişlemesiyle birlikte piyasaların kendi gereksinimlerini giderebilmesi, ölçek ekonomilerini gündeme taşır. Üretim kapasitesinin artması ve teknolojik gelişmeler neticesinde pazarlama fonksiyonları verimli olarak çalışmaya başlar ve üretim planlama, yönetim, araştırma, geliştirme, kalifiye eleman çalıştırma alanlarında işletmeler maliyetlerde azalmaya giderek verimi artırmış olur. Piyasa hacminin genişlemesi işletmenin haricinde kalifiye eleman yetiştirmesi nedeniyle beşeri iyileştirmelere de ivme kazandırarak; işletmelerin çalışma sahalarına has personel yetiştirmek amacıyla kurumlar yeni eğitim dalları oluşturarak yönetici ve idareci yetiştirir. Böylelikle firmalar eğitim masraflarından da kurtulmuş olur. İleri teknoloji ve büyük ölçekli üretim yöntemlerinin hammadde sağlayan işletmelerce kullanılması ile birlikte ara mallar bollaşır, malların kaliteleri artarak fiyatlarının da ucuzlaşmasına katkıda bulunur(Seyidoğlu, 2004:212).

GB ile birlikte pazarlama sahası genişleyen yurtiçi üreticiler daha fazla üretim yapmak için bir avantaj elde eder. Yani GB'nin yurtiçi üreticilerin mallarını birliğe üye ülke piyasalarına gümrüksüz pazarlaması sonucunda ülkedeki atıl işletmelerde talebi karşılamaya yönelik üretim yapmaya başlar veya kapasite artırımına giderler. Firma ve endüstri ölçeğinin büyüyen maliyetleri düşürmesi ve ürün çeşitliliğinin artması ölçek ekonomilerinin faydalarındandır. Nitekim GB öncesi yurtiçi piyasa nispeten daha dar olduğundan ürün çeşitliliği de azdır. GB ile birlikte piyasa hacminin genişlemesi sonucunda firmalar ölçeklerini ve ürün çeşitlerini artırma yoluna giderek üretimde verimlilik artışı sağlanmış olur (Yıldırım ve Dura, 2007:147).

Sonuç olarak; birlik içerisindeki firmalar ölçek ekonomilerinin sunduğu olanaklardan yararlanarak ucuza daha fazla mal üretebilir ve gümrük birliği sonrası ülkeler daha önce ithal ettikleri mal ve hizmetleri, ihraç edecek konuma gelebilirler.

1.5.2.4. Dışsal Ekonomiler Etkisi

Bir üreticinin kendi faaliyetleri dışında herhangi bir maliyete katlanmadan başkalarına ait ekonomik faaliyetler sonucunda birtakım yararlar sağlamasına dışsal ekonomiler denir(Kılıç, 2014:28).

Dışsal ekonomiler, arz ve talebe bağlı olmak üzere iki farklı gruba ayrılabilir: Bunlardan birincisini arz koşullarına bağlı dışsal ekonomiler durumudur. Bir firmanın üretim tekniğindeki ilerleme nedeniyle maliyetlerini düşürmesi ve bu firmanın ürettiği ürünü, satın alan diğer firmalara daha düşük fiyattan sunması söz konusudur. İkinci durumda ise üretim genişlemesi olan bir endüstrideki üretim faktörlerinin gelirlerinin artması ile başlar ve türev taleplerdeki artışla devam eder. İlk endüstrideki üretim artışı, gelir-talep sarmalının oluşmasına neden olur. Bu etki sadece bazı sektörlerin dâhil edildiği gümrük birliği anlaşmalarında, gümrük birliği dışında kalan sektörlerin de etkilenebileceğini gösterir(Yıldırım ve Dura,2007:147).

1.5.2.5. Teknolojik İlerleme Etkisi

Yeni bir ürünün meydana getirilmesi veya mevcut üretim sistemlerinin geliştirilerek daha kaliteli ve ucuza üretim yapılması sonucunda elde edilen mal veya hizmetin tüketiciye en verimli şekilde iletilmesini sağlayan teknik bilgi, birikim ve becerilere teknoloji adı verilir(Çimen, 1996:147).

GB'nin teknolojik ilerleme hususunda üç ayrı yoldan etkisi söz konusudur. İlk olarak, artan rekabet, yerli firmaları ekonomide tutunabilmeleri için kapasitelerini ve ölçeklerini büyütmesi yönünde baskı yapar ve yerli firmaların Ar-Ge yatırımlarını artırarak teknolojik ilerleme sağlaması kaçınılmaz olur. İkincisi, daha büyük bir pazarla karşılaşan yerli firmalar, üretim ölçeklerinin büyütürük Ar-Ge yatırımlarına daha fazla pay ayırırlar. Son olarak da; eğer gümrük birliği ile artan dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının getirdiği teknolojiler, üye ülkedeki teknoloji düzeyinden daha yüksek seviyede ise burada da gümrük birliğinin sağladığı teknoloji avantajı söz konusu olur.(Yıldırım ve Dura, 2007:148).

Sonuç olarak; GB ile birlikte artan rekabetin yurtiçi firmaları daha etkin çalışma yöntemlerini bulmaya zorlaması ve yurtiçi firmaların Ar-Ge yatırımlarını artırması

teknolojik gelişim için önem arz etmektedir. Bu hususta teknolojik gelişmeleri yakından takip eden ya da yeni buluşlar üzerinde çalışan birimlerin oluşturulması ise uzun dönemde ülke ekonomisine katkı sağlayarak pazarlık gücünün artmasına zemin hazırlayabilir.

1.6.TÜRKİYE-AB ARASINDAKİ GB’NİN TARİHÇESİ, KAPSAMIVE TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Türkiye - AB arasındaki bağın farklı bir boyutu olarak GB, Türk ekonomisini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan Ortaklık Konseyi Kararı ile 1 Ocak 1996 tarihinde AB ile Gümrük Birliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Birçok Avrupalı üretici, sanayi mallarındaki gümrüklerin kaldırılmasıyla Türkiye’de pazarlama faaliyetlerine başlamıştır. Korumacı politikalar izlenen ve kapalı bir ekonomi içerisinde bulunan yerli firmalar, GB ile yeni bir rekabet ortamına girmişlerdir(Tatlıdil ve Savaşçı, 2003:4).

1 Ocak 1996 yılında yürürlüğe giren GB ile birlikte Türkiye birçok alanda yeni bir forma kavuşmuş ve çeşitli alanlarda yeni reform yollarına başvurmuştur. Birlik sonrası ticari faaliyetlerinde önemli gelişmeler yaşayan Türkiye, AB ülkeleri içinde önemli bir pazar haline gelmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde genel olarak ele alınan GB’nin etkilerinden hangilerinin ne ölçüde Türk ekonomisinde işlevsel olduğu değerlendirilecektir. Ancak öncelikle Gümrük Birliği anlaşması sürecini ve kapsamının açıklanması gerekmektedir.

1.6.1.Türkiye-AB Arasındaki GB’nin Tarihçesi ve Kapsamı

Türkiye, 1959 yılında o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik için başvuruda bulunmuştur. AET ile Türkiye arasında imzalanan 1963 Ankara anlaşması ile Türkiye’nin topluluğa tam üyeliği nihai bir hedef olarak benimsenmiş, tam üyeliğe giden yol hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olarak üç evrede öngörülmüştür(<https://ab.gov.tr/46234.html>, erişim 01.05.2018):

Hazırlık döneminin tamamlanması ile 1970 tarihli Katma protokol imzalanmış ve bu protokolle birlikte geçiş dönemi sürecine başlanmıştır. Bu dönem ile birlikte birlik ülkeleri ve Türkiye arasında kademeli olarak gümrük birliğine geçiş öngörülerek

AB tarafından, 1971 yılından itibaren Gümrük Birliği'nin kapsadığı sanayi mallarındaki vergilerini Türkiye lehine tek taraflı olarak sıfırlanması kabul edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye için 22 yıllık kademeli bir geçiş süresi benimsenmiştir.

Ankara Anlaşması'nda Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna entegrasyonu için ortaya koyulan üç dönemin sonuncusu olan "son dönem"de, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği tesis edilmesi öngörülmüştür. Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yapılan toplantısında alınan "Gümrük Birliği Kararı" Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulamaya konulmasına ilişkin koşulları belirlemektedir. Böylece, Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla son bulmuş ve Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda "Son Dönem"e girilmiştir.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Gümrük Birliği'nin gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin kaldırılmasının yanı sıra Topluluğun üçüncü ülkelere uyguladığı ortak gümrük tarifesine (OGT) uyum sağlanması ve aynı zamanda bir tarafın diğer taraf üzerinde haksız rekabet avantajı sağlamasına neden olabilecek tüm bozucu mekanizmaların da kaldırılması anlayışı mevcuttur.

Türkiye'nin Karar hükümlerine göre yükümlülükleri iki tanedir(<https://ab.gov.tr/46234.html>, erişim 01.05.2018):

Bunlardan ilki; malların serbest dolaşımına ilişkin yükümlülüklerdir. Türkiye-AT Gümrük Birliği sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. Tarım ürünlerine ortaklık konseyi kararları, kömür ve çelik ürünlerine ise ayrı bir anlaşma kapsamında "menşe" esasına dayalı tercihli rejim uygulanmaktadır. Serbest dolaşım prensibine göre, Türkiye'de ve Toplulukta elde edilen ürünler ile üçüncü ülke çıkışlı olup Türkiye veya Toplulukta ithal işlemleri tamamlanmış, gerekli gümrük vergi ve resimleri tahsil edilmiş, bu vergi ve resimleri tam veya kısmi bir iadedden yararlanmamış ürünler gümrük birliği gümrük bölgesi (Topluluk + Türkiye) içerisinde serbest dolaşımda sayılmaktadır. Böylece, "serbest dolaşım prensibi"ne dayalı Gümrük Birliğinin işleyebilmesi için Türkiye'nin yerine getirmesi gereken yükümlülükler şöyle sıralanmıştır:

- Türkiye 12 ve 22 yıllık listelerde bulunan eşyanın Topluluktan ithalatında uyguladığı gümrük vergisi ve eş etkili vergileri 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla kaldıracaktır.
- Üçüncü ülke kaynaklı eşyaya uygulanmakta olan gümrük vergisi ve eş etkili vergilerde 31 Aralık 1995 tarihinde Topluluğun Ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum sağlanacaktır.
- İşlenmiş tarım ürünleri ticaretinde, Toplulukta uygulanan sistem getirilerek, Karar'ın 1 No'lu ekinde sayılan bu ürünlerin sanayi ve tarım payları tespit edilerek, toplam korumanın sanayi payına tekabül eden kısmının Topluluğa karşı sıfırlanması öngörülmüştür.
- Her iki taraf, ithalat ve ihracatta uyguladıkları miktar kısıtlamalarını kaldıracaklardır.
- Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içerisinde Türkiye ticarete teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk araçlarını benimseyecektir.

İkincisi ise; mevzuat uyumuna ilişkin yükümlülüklerdir. 1/95 sayılı Kararı'n 8. maddesi gereği; Türkiye, Karar'ın yürürlüğe girdiği tarihinden itibaren beş yıl içinde, ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki Topluluk mükteabatını iç hukuk sistemine dahil edecektir. Söz konusu mükteabat listesi daha sonra 2/97 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile tespit edilmiş ve yaygınca bilinen teknik mevzuat uyumu çalışmaları bu vesileyle başlamıştır.

1/95 sayılı Karar'ın 54.maddesi ise, Gümrük Birliğinin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki Türk mevzuatının mümkün olduğunca Topluluk mevzuatı ile uyumlaştırılmasını öngörmektedir. Söz konusu maddenin ikinci paragrafında, Gümrük Birliği'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlar şöyle sıralanmaktadır(<https://ab.gov.tr/46234.html>, erişim 01.05.2018):

- Topluluk ticaret politikası ve üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmaları,
- Sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına ilişkin mevzuat,
- Rekabet politikası,

- Fikri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat,
- Gümrük mevzuatı.

Türkiye, bu esaslar doğrultusunda Birliğin ticaret politikasına ve üçüncü ülkelerle yaptığı tercihli ticaret anlaşmalarına uyum sağlamaya, sanayi ürünleri ticaretindeki teknik engellerin kaldırılmasına, Rekabet politikası ve fikri mülkiyet hukukuna uyum sağlanmasına ve Gümrük mevzuatının uyumlaştırılması hususlarında gayret göstermektedir.

1.6.2. GÜMRÜK BİRLİĞİ’NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

1.6.2.1. Gümrük Birliğinin Türkiye Üzerine Statik Etkileri

Teknolojinin ve ekonomik yapının değişmemesi varsayımı altında üretim faktörlerinin yeniden dağıtılması sonucunda ortaya çıkacak olan etkiler, gümrük birliklerinin statik etkileri olarak ifade edilmektedir. Statik etkiler bir defaya mahsustur; çünkü ekonomik yapı ve teknoloji uzun süre sabit kalmaz, değişkendir. (Dura ve Atik, 2007:12)

GB’ nin Türk ekonomisi üzerindeki statik etkileri değerlendirilirken çalışma kapsamında olan ticari faaliyetler üzerinde durulacaktır.

1.6.2.1.1. Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisindeki Ticaret Etkisi

Gümrük birliklerinin ticaret etkisi “ticaret yaratma etkisi” ve “ticaret saptırma etkisi” olarak iki başlık altında incelenecektir.

1.6.2.1.1.1.Ticaret Yaratıcı Etkisi

Tablo 1: Yıllara Göre Dış Ticaret, 1996-2016 (Değer: Bin ABD \$)

Yıllar	İhracat Exports		İthalat Imports		İhracatın İthalatı Karşılama Oranı Proportion of importscovered byexports
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	
	Value	Change	Value	Change	
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	61,4
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	64,5
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	60,3
2014	157 610 158	3,8	242 177 117	-3,8	65,1
2015	143 838 871	-8,7	207 234 359	-14,4	69,4
2016	142 529 584	-0,9	198 618 235	-4,2	71,8

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/>, erişim 25.09.2017.

Tablo 1’de Gümrük Birliğine tam üyeliğin gerçekleştirildiği 1996 yılından 2016 yılına kadar yıllara göre dış ticaret hareketleri yer almaktadır. Buna göre üyeliğin gerçekleştirildiği 1996 yılında ihracat 23.224.465 ABD \$ ve ithalat 43.626.642 ABD \$ iken; 2016 yılında bu miktarın sırasıyla 142.529.584 ABD \$ ve 198.618.235 ABD \$

olduğu görülmektedir. Hem ihracatın hem de ithalatın 1996'yı izleyen yıllarda da arttığı gözlemlenmektedir.

GB, Türkiye'nin ticari faaliyetlerinde önemli bir konuma sahiptir. Nitekim hem ithalat hem de ihracat oranları, artmış ihracatın ithalatı karşılama oranı 1996'da % 53,2 iken; 2016 TÜİK verilerine göre Tablo 1'de yer aldığı üzere %71,8' e yükselmiştir. Tablo 1' deki değerlere genel olarak bakıldığında ticaret yaratma etkisinin 1996 yılı ve devamındaki üç yılda gerçekleştiği görülmektedir; çünkü 1996 yılında ihracat miktarında % 7,3'lük bir gelişme gözlenmekteyken, ithalat miktarında %22,2'lik bir artış yaşanmış; 1996-1998 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı %60'ın altında yer almıştır. Ancak bu artışın Türkiye'nin toplam ihracat ve ithalatında gerçekleştiği göz önünde bulundurulmalıdır. Tablo 2'de görüleceği üzere AB ile yapılan ithalat Türkiye'nin genel ithalatı içerisinde söz konusu yıllarda %50'nin üstünde gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda ihracat ve ithalat miktarları ve oranları değişmiş, izleyen yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı birkaç ekonomik krizlerin yaşandığı yıllar haricinde yükselmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Tablo 2'de yer aldığı üzere GB öncesi Türkiye'nin gerek ithalat gerekse de ihracat oranları incelendiğinde Türkiye'nin ticaretinde AB ülkelerinin birlik öncesinde de aktif bir rol oynadığı görülmektedir. Üstelik birliğe katılımın gerçekleştirildiği yıl olan 1996'dan itibaren her ne kadar toplam ticaret artmış olsa bile AB ülkelerinin payı izleyen yıllarda hem ihracat hem de ithalatta düzenli bir artış sağlayamamakla birlikte son yıllarda düşme eğilimine girdiği görülmektedir. 2016 yılı itibariyle AB ülkelerinin toplam ihracat içerisindeki payının %47,9; toplam ithalat içerisindeki payının ise %39,02 olduğu görülmektedir.

1996'da sanayi mallarına yönelik gümrük vergilerinin sıfırlanması ithal malları daha düşük fiyattan tüketiciye sunulmasını sağlayarak talebi artırmış ve GB'nin ilk yıllarında artan bu talep ticaret yaratıcı etki sağlamıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus bu etkinin sürekliliğinin olmadığıdır. Türkiye'nin GB sonrası AB ülkeleri için önemli bir pazar haline geldiğini ve gümrük tarifelerinin kalkmasıyla birlikte ucuzlayan ithal ürünlerin tüketicilerin talebini artırarak ekonomide ticaret etkisi yarattığı söylenebilir. 1996-1999 yılları arasında hissedilen ticaret yaratma etkisinin süreklilik

teşkil edemediği, izleyen yıllardaki gelişmelerin ise ticaretin hacimsel olarak büyüdüğü değerlendirilmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin Toplam İhracat/İthalat İçerisindeki AB'nin Payı(1993-2016)

Yıl	Türkiye'nin Toplam İhracatı	Toplam İhracat İçerisinde AB'nin Payı (%)	Türkiye'nin Toplam İthalatı	Toplam İthalat İçerisinde AB'nin Payı (%)
1993	15 345 067	49,5	29 428 370	47,1
1994	18 105 872	47,7	23 270 019	46,9
1995	21 637 041	51,2	35 709 011	47,2
1996	23 224 465	54,2	43 626 642	55,8
1997	26 261 072	51,3	48 558 721	53,8
1998	26 973 952	55,0	45 921 392	55,1
1999	26 587 225	58,1	40 671 272	55,4
2000	27 774 906	56,5	54 502 821	52,4
2001	31 334 216	56,1	41 399 083	47,9
2002	36 059 089	56,7	51 553 797	49,8
2003	47 252 836	58,2	69 339 692	50,7
2004	63 167 153	58,1	97 539 766	49,3
2005	73 476 408	56,5	116 774 151	45,2
2006	85 534 676	56,3	139 576 174	42,6
2007	107 271 750	56,6	170 062 715	40,3
2016	132 027 196	48,3	201 963 574	36,9

08				
20		46,2		40,2
09	102 142 613		140 928 421	
20		46,5		39,0
10	113 883 219		185 544 332	
20		46,4		38,0
11	134 906 869		240 841 676	
20		39,0		37,1
12	152 461 737		236 545 141	
20		41,5		36,7
13	151 802 637		251 661 250	
20		43,4		36,6
14	157 610 158		242 177 117	
20		44,4		37,9
15	143 838 871		207 234 359	
20		47,9		39,02
16	142 529 584		198 618 235	

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/>, erişim 28.09.2017.

Tablo 1 ve Tablo 2’de yer alan veriler birlikte değerlendirildiğinde toplam ihracatın arttığı ancak; AB ülkelerinden yapılan ihracatın azaldığı gözlemlenmektedir. Başka bir ifade ile son yıllarda dâhil olmak üzere GB’nin Türkiye ekonomisi üzerindeki ticaret yaratıcı etkisinin yetersiz ve istikrarsız olduğu değerlendirilmektedir.

1.6.2.1.1.2. Ticaret Saptırıcı Etkisi

Ticaret saptırıcı etki, gümrük birliği öncesinde bir malı üreten üçüncü ülkeden ithalat yapılırken birlik sonrası uygulanan ortak tarifeler sonucunda ticaretin üçüncü ülkeden birlik içerisine kayması olarak tanımlamak mümkündür. (Seyidoğlu, 2004: 208) Yani bir bakıma gümrük birliğine gidildikten sonra AB ülkeleri ile artan ticaret üçüncü ülkelerle yapılan ithalatı düşürdüğü sürece Türkiye açısından ticaret saptırıcı etkinin varlığından söz etmek mümkündür.

Tablo 1 ve Tablo 2 verilerine göre; birlik öncesi Türkiye’nin genel dünya ithalatı yaklaşık olarak 35 milyar dolar, AB içi ithalatın payı ise %47,2; AB dışı ülkelerin ithalat payı ise %52,8dir. GB sonrası verilere baktığımızda ise; 1996 yılında

Türkiye'nin genel dünya ihracat değerinin (tablo 1) bir önceki yıla göre %7.3 artarak 1.5 milyar dolar, ithalatının ise %22.2 artarak 7 milyar 920 bin dolar olduğu görülmektedir.

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde, AB içi ithalatın birlik öncesinden bir önceki yıla oranla %47 den %53'e yükseldiği görülmektedir. Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki AB ve AB dışı ülkelerin ithalat oranlarına baktığımızda, AB'nin ithalat içindeki payı, sırasıyla 1997'de %53, 1998'de %55, 1999'da %55'lik pay alarak 2000 yılına kadar ülke ticaretinin yarısından fazlası olan seviyelerde ilerlemiştir. 2000 yılından sonra AB içi ithalatın Türkiye'nin genel dış ticaretinde aldığı payın %47'ye kadar düştüğünü ve ardından birkaç istisnai durum dışında sürekli azalma eğilimine girdiğini ve 2016 yılında ise %39'a gerilediğini söylemek mümkündür. 2007 yılı itibariyle AB içi ithalatındaki azalmayı ise ülke gruplarına göre Türkiye'nin ithalatını gösterir nitelikteki Tablo 3'de görmek mümkündür. Buna göre; Türkiye ithalatında AB ülkelerinin payı giderek azalma eğilimine girmiş; Türkiye ticari partnerlerini çeşitlendirerek farklı ekonomik birlik ve farklı coğrafya ülkeleri ile ticari faaliyetlerini geliştirmiştir. Böylelikle GB'nin ilk yıllarında gözlemlenen ticaret saptırıcı etkinin kısa süreli olduğunu ve etkisinin sürekli olmadığını ayrıca birlik içi ithalatın farklı partnerlere kaydığını söylemek mümkündür.

Tablo 3: Ülke Gruplarına Göre Yıllık İthalat, Toplam İçindeki Payları (%)

Ülke grubu	Pay (%) / Share (%)									
	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
Toplam		100	100	100	100	100	100	100	100	100
A-Avrupa Birliği (AB 28)	36,4	39,0	38,0	36,7	36,7	37,1	38,0	39,0	40,2	36,9
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,7	0,7
C-Diğer ülkeler	62,9	60,3	61,4	62,8	62,8	62,5	61,6	60,5	59,1	62,4
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	13,4	11,0	13,6	15,0	16,4	15,7	14,8	16,2	18,3	21,8
2-Kuzey Afrika	1,8	1,6	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,7	1,6	1,8
3-Diğer Afrika	1,3	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1	1,4	0,9	1,2	1,0
4-Kuzey Amerika	6,0	6,0	5,8	5,7	5,5	6,4	7,2	7,1	6,8	6,6
5-Orta Amerika ve Karayipler	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
6-Güney Amerika	2,5	2,1	1,8	1,6	1,5	1,7	1,9	1,6	1,6	1,6
7-Yakın ve Orta Doğu	8,5	6,9	6,6	8,5	8,8	9,1	8,5	7,0	5,1	6,5

8-Diğer Asya	24,5	27,3	25,7	23,2	21,7	21,0	22,1	21,7	20,4	18,6
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	1,0	0,3	0,3	0,3	0,5	0,4	0,3	0,3	0,5	0,4
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	3,5	3,4	4,7	5,6	5,3	5,3	3,6	3,6	3,4	3,7
D-Seçilmiş ülke grupları										
1-OECD Ülkeleri	49,8	50,8	49,0	48,1	49,4	48,1	50,4	50,7	51,8	49,0
2-EFTA Ülkeleri	3,3	1,6	1,5	2,4	4,2	2,2	2,4	2,2	2,0	3,1
3-Karadeniz Ekonomik İşbirliği	13,1	12,2	15,2	16,9	16,4	17,5	16,1	17,8	19,6	22,3
4-Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	4,8	3,9	4,5	5,6	5,9	6,9	7,2	6,3	4,3	6,0
5-Bağımsız Devletler Topluluğu	11,2	10,4	13,1	13,7	13,5	14,9	13,8	15,6	17,6	20,3
6-Türk Cumhuriyetleri	1,4	1,3	1,3	1,2	1,4	1,5	1,5	1,6	1,3	1,6
7-İslam İşbirliği Teşkilatı	13,7	11,7	10,8	12,0	12,7	13,4	13,0	12,0	9,5	10,9

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/>, erişim 28.09.2017.

Başka bir ifadeyle Tablo 2’de de görüleceği üzere; 1995 yılında Türkiye’nin genel ithalatının içinde birlik dışı ithalat oranı %50’nin üstünde bir seyirde ilerlerken GB’nin ilk yılı ve devamındaki 3 yılda %50’nin altında bir pay almıştır. Bu durum söz konusu yıllarda Türkiye açısından ticaret saptırıcı etkinin gerçekleştiğini gösterir niteliktedir. 1999 yılından sonra birlik dışı ithalat oranı tekrar % 50’nin üstünde yer almış ve ticaret saptırıcı etki sonraki yıllarda gerçekleşmemiştir. Tablo 2’de görüleceği üzere 2016 yılına değin birlik içi ithalat %50’nin üzerine çıkamamış ve ticaret saptırıcı etki güncelliğini koruyamamıştır.

1.6.2.1.2.Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisindeki Ticaret Hadleri Etkisi

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’nin dış ticaret hadlerinin 1997-2018yılları arasındaki değişimi 2000 yılı =100 alınarak incelenmiştir.

Tablo 4: Türkiye'nin Dış Ticaret Hadleri (1997-2018)

Yıl	1.Ay	2.Ay	3.Ay	4.A	5.Ay	6.Ay	7.Ay	8.Ay	9.Ay	10.Ay	11.Ay	12.Ay
1997	114,9	124,3	124,0	115,0	126,7	123,1	121,9	126,5	117,8	115,7	117,7	121,0
1998	120,1	117,7	118,1	113,7	122,6	119,8	124,1	120,1	123,0	121,3	123,9	124,6
1999	127,4	128,5	127,8	118,9	122,5	121,9	122,0	116,6	110,9	113,3	111,0	110,1
2000	111,9	111,6	111,9	107,7	112,8	108,7	111,4	107,2	104,5	104,3	107,3	108,7
2001	110,3	107,0	104,9	101,5	105,8	107,5	111,3	107,3	102,1	103,4	107,6	109,6
2002	109,7	110,0	108,1	102,0	106,8	107,1	106,9	105,4	102,7	102,9	104,7	104,9

2003	106,6	106,3	105,7	100,1	106,8	109,4	107,8	108,1	107,3	107,6	110,1	109,5
2004	110,6	111,2	108,1	103,4	111,2	111,6	108,5	106,3	105,6	104,2	106,0	106,9
2005	107,6	108,1	108,4	101,5	107,9	109,1	108,5	107,6	107,0	104,9	105,7	104,7
2006	104,9	104,7	105,1	98,8	102,7	103,4	101,6	99,7	99,1	99,0	100,9	101,0
2007	105,5	105,5	104,9	100,3	104,9	105,5	105,4	104,9	104,6	104,2	104,0	104,5
2008	103,4	103,5	103,8	97,2	101,6	100,3	100,6	100,9	101,8	96,0	96,8	101,0
2009	102,9	100,3	99,6	102,3	108,6	107,7	107,7	106,9	107,4	104,7	104,7	104,9
2010	103,1	100,8	100,1	99,0	98,9	99,4	101,8	99,7	99,9	99,2	99,0	99,0
2011	99,4	98,9	98,4	97,5	97,6	98,3	98,1	95,6	95,2	94,0	95,4	95,9
2012	97,5	97,4	95,4	94,8	95,6	96,5	98,2	98,2	97,2	97,4	96,9	97,5
2013	99,0	97,4	97,6	97,5	98,9	99,8	100,0	99,3	98,7	97,4	98,8	98,2
2014	100,4	98,8	97,6	98,6	100,0	100,2	101,2	99,9	99,8	100,9	101,0	102,3
2015	105,6	105,3	104,2	105,4	106,9	106,7	107,7	107,8	109,5	108,7	107,9	110,0
2016	113,9	114,8	113,8	114,6	112,6	111,7	112,5	113,1	112,7	110,5	110,9	110,2
2017	107,7	106,6	105,8	105,3	105,6	107,1	107,1	106,8	106,6	105,2	104,5	104,8

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/>, erişim 02.06.2018.

Elde edilen verilere göre dış ticaret hadleri, sayılı birkaç ay dışında, 1997 yılından beri genel bir düşme göstermektedir. Bu aleyhte durum, tablo 1’de de görüldüğü üzere; ithalat artışlarına karşın ihracat oranlarındaki düşme ve dalgalanmalara bağlanabilir. AB’nin Türkiye’nin önemli bir ticari partneri olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu duruma GB üyelerinde etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Başka bir açıdan bu konu ele alınacak olursa; GB’ye üye olan ülkelerin gümrüklerini kaldırmalarıyla birlikte üye ülkelerin ihrac ve ithal edilen ürünlerin niteliği ile talebinin esneklik derecesine bağlı olarak dış ticaret fiyatlarının değişmesi sonucunda ticaret hadleri etkisi meydana gelir. Yani dış ticaret hadleri; birlik sonrası artan refah sonucunda her üye ülkenin payına düşen miktarı belirler. Eğer ihracat malları, tarım ürünleri ile standart teknolojiye dayalı ürünlerden oluşuyorsa, ülkenin dış ticaret hadlerinin olumsuz etkilenmesi olası bir sonuçtur. Türkiye, yüksek teknolojik ürün ithalatına karşın standart ürünler üretmektedir, üstelik imalat sanayisinde üretiminde kullanılan ara ve yatırım malları ihtiyacının büyük kısmını ithal etmektedir. Bu açıdan GB ele alınacak olursa bu durumun Türkiye aleyhinde olması kaçınılmaz bir durumdur(Gökalp, 2004:271-272).Nitekim TUIK 2017 verilerine göre; Türkiye’nin

yüksek teknoloji ürün ihracatı 2015 Ocak- Aralık itibarıyla %3,5 iken; düşük teknoloji ürün ihracatı %35,1'dir. Aynı tarih aralığında toplam imalat sanayi içerisindeki ithalat değerleri ele alındığında yüksek teknoloji ithalat ve düşük teknoloji ithalat oranları sırasıyla; %17 ve %12,6'dır. Sadece orta düşük teknoloji ürünler ve düşük teknoloji ürünlerde ihracatın nispeten ithalattan fazla olduğu görülmektedir(<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim 01.04.2018). Bu durum GB'ye üye olan Türkiye'nin aleyhinedir ve ticaret hadlerine birliğin beklenen faydayı sağlamadığı savını destekler niteliktedir.

1.6.2.2. Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisi Üzerine Dinamik Etkileri

GB'nin dinamik etkileri, statik etkilerden ziyade sürekliliği olan ve değişebilir, yenilenebilir etkilerdir. Bu etkilere çeşitli açılardan yaklaşılarak aşağıda incelenecektir.

1.6.2.2.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisindeki Rekabet Etkisi

Rekabet gücü kavramı üzerinde iktisatçıların uzlaştığı tek bir tanım bulunmamaktadır. Bu kavram, ele alınan alan (ürün, firma, sektör, ulusal, uluslararası) bazında farklılaşmaktadır. Rekabet gücü ile esas olarak kastedilen ise rekabet edebilme yeteneğidir. "Uluslararası rekabet gücü" kavramının tek bir kuramsal temelini olmayışının yanı sıra iktisat ve işletme biliminde spesifik alanlarda kullanılması nedeniyle, yapılan tanımlar ve rekabet gücünün hesaplanması için kullanılan göstergeler ile yöntemler de farklılaşmaktadır (Kibritçioğlu, 1996:109-122).

Ürün ticaretindeki serbestleşmenin üye ülkelerin uluslararası rekabet gücünde değişikliğe yol açması GB'nin en önemli etkilerinden birisidir. Türkiye, AB ile gümrük birliğine gitmesiyle birlikte endüstriyel ürünlerde yoğun bir rekabet sürecine girmiştir. Ayrıca 10-11 Aralık 1999'da gerçekleştirilen Helsinki zirvesinde AB'nin yaptığı üye olma önerisi Türkiye tarafından kabul edilmiş ve bununla birlikte de AB ülkeleri 1993 yılında gerçekleştirdikleri Kopenhag Zirvesinde birliğe katılması düşünülen ülkeler için bazı kriterler öngörmüşlerdir. Bunlardan birisi de birlik içindeki rekabet baskısına ve piyasa güçlerine karşı koyma kapasitesidir. Yani AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin ekonominin temel alanlarında asgari düzeyde de olsa rekabet gücüne sahip olmalıydılar. Bir ülke açısından rekabet gücü değerlendirilirken ileri teknoloji ve yüksek verimlilik açısından uluslararası ticarete sağlanan başarıyla birlikte yüksek gelir ve ücret düzeyi

ile birlikte ortaya çıkması göz önünde bulundurulur. Bir ülke ürünlerinin uluslararası piyasalarda sınanması sırasında bireylerin reel gelir düzeyinin korunması ya da artırılması rekabet edebilirliğine bağlıdır(Küçükahmetoğlu,2000:34).

AB ile bütünleşme sürecinde önemli bir adım olan GB, yapısal anlamda birçok değişime de yol açmaktadır. Örneğin; GB mevzuatı, rekabet yolunun açılmasını ve rekabeti engelleyecek her türlü devlet yardımlarının kaldırılmasını içermektedir. Teorik açıdan ele alındığında; gümrük vergilerinin kaldırılması ithal malı ucuzlatacağından bu ürünü pahalıya üreten ülkeye doğru bir akım söz konusu olacaktır. Birlik öncesi yüksek gümrük vergileri altında üretim yapan ve tekelci konumda olan firmalar, daha ucuza mal üreten yabancı firmalar karşısında iç piyasalarını kaybetme tehlikesi yaşar hale gelecektir. Rekabetin artmasıyla birlikte yerli firmalar üretimde verimliliği artırma yoluna giderek ya rekabet edecekler ya da piyasadan çekilmek zorunda kalacaktır(Sarıca,2006;381).

Rekabet gücü yüksek sanayi dallarında, gümrük birliği sonrası verimlilik ve üretim artarken, rekabet gücü olmayan sanayi dallarında faaliyet gösteren işletmeler pazar paylarını kaybetmişler, üretimleri düşmüş, çoğu da kapanmak zorunda kalmıştır. Gümrük birliğinin Türk ticaret ve rekabet politikalarının AB ile uyumunu öngörmesi ve AB rekabet politikalarının çok büyük bölümünün Türkiye'yi de kapsamı nedeniyle, Türk ekonomisinde kapsamlı kurumsal değişiklikler meydana getirecektir. Özellikle rekabet kuralları ile fikri mülkiyet haklarının korunması alanlarındaki Türk mevzuatının iyileştirilmesi sonucunda, Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin gelişebilmesi için daha uygun mevzuat çerçevesi oluşacaktır(Uyar, 2007: 27-28).

1.6.2.2.2.Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisindeki Yatırımları Teşvik Etkisi

Türkiye'nin genç ve dinamik iç pazarı ve Ortadoğu, Karadeniz ve Asya ile olan bağlantıları AB firmaları için yatırımları teşvik edici birer unsurdur. Bununla birlikte, Gümrük Birliği üyesi olan Türkiye, Uzak Doğu ülkeleri, Japonya ve ABD için de dinamik piyasası, coğrafi konumu ve özellikle de AB piyasasına giriş imkânı veren yapısı nedeniyle önemli bir pazardır. Bütün bu özelliklere karşın Türkiye'ye gelen yabancı sermaye rakamları değerlendirildiğinde, yatırımların gümrük birliği sonrasında

artacağına ilişkin beklentinin gerçekleşmediği görülmektedir.1996 yılından beri güçlü dünya ekonomik bloklarından birisi olan AB ile ticari faaliyetlerde bulunan Türkiye'ye, beklenen ölçüde yabancı sermaye girişinin olmaması, Gümrük Birliği'nin bu hususta ileriye yönelik kazanımlar sağlamayacağı şeklinde değerlendirilmemelidir. Çünkü bu durumun temel sebebi salt GB'den kaynaklanan aksaklıklar değildir. Bu durumun oluşmasında öncelikle,Türkiye'nin ekonomik ve siyasi istikrarındaki belirsizlikler yabancı yatırımcıya, güvenli piyasa koşulları sağlayamamakta, yatırımcılar bu konuda güven eksikliği yaşamaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar sonucunda politikaların beklenmedik şekilde birden değişmesi ve makro ekonomik dengesizlikler, yabancı yatırımcının kendini güvende hissetmeyerek yatırım yapmasını engeller. Bununla birlikte kronik enflasyon problemleri, yüksek faiz oranları vb. nedenlerle Türkiye'ye getirilen yabancı sermaye değer kaybetmekte, aynı zamanda yüksek vergiler deyatırımcıların kar oranını azaltmaktadır. Bütün bu nedenler, yabancı yatırımcıyı Türkiye'ye uzun vadeli iş planı yapmaktan alıkoyar. Bütün bunların yanında, ihale iptallerinin gerçekleşmesi, devlet ihale kanununun şeffaf olmayışı ve Türk yargı sistemindeki aksaklıkları ve mevzuatın karmaşıklığı ile sürekli değişimi de yabancı yatırımcının Türkiye'ye ilişkin kaygılarını artırmaktadır. Avrupa Birliği firmaları açısından doymamış piyasaya ve ucuz işgücüne sahip olan Türkiye, diğer aday ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'de işgücü maliyetinin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, sanayi sektöründe kullanılan elektrik fiyatlarının yüksek olması da Türkiye'nin, üretim maliyetleri açısından avantajlı bir durumda olmadığını göstermektedir(Soğuk,2004: 9-10).

Birlik içerisinde tarifelerin kaldırılması ve yeniden söz konusu olmaması yabancı sermaye için bir güven teşkil etmektedir. Böylelikle yatırımlarda karlılık artarken riskler ise azalma eğilimine girer ve böyle bir olumlu ortam, birlik sınırları içerisinde yatırım yapmayı kazançlı kılar. Sonuç olarak yabancı sermaye girişinin artırılmasına yönelik olarak Türkiye'nin ekonomik ve siyasi istikrarını sağlamasının, yatırımcıların korunması adına ise hukuki alt yapısını güçlendirmesinin hayati önem taşıdığı öngörülmektedir. Uygun koşulların gerçekleştirilmesi sonucunda GB, milli geliri artırarak tasarruf ve yatırımların artmasını sağlayabilir.

1.6.2.2.3.Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisindeki Dışsallık Etkisi

GB sonrasında elde edilen ölçek ekonomisi avantajları, rekabet ve teknolojik gelişmelerinin olumlu etkilerinin bir sonucu olarak kimi firmaların verimliliğini ve ürünlerinin kalitesini artırması beklenir. Bu beklentinin gerçekleşmesi halinde, söz konusu firmalardan girdi alan diğer firmalar da daha ucuza ve daha kaliteli girdi elde edeceklerinden dolayı dışsal ekonomik fayda sağlamış olacaklardır. Böylelikle ekonomi genel olarak ilerlemiş sayılacaktır(Yıldırım ve Dura, 2007:166).

GB ile beraber gelen yeni pazar, yeni firma ve teknolojiler Türkiye'nin çeşitli sektörlerde kendisini revize etmesine ve geliştirmesine imkân sağlamış, endüstriyel faaliyetler ivme kazanmış, yerli sanayi gelişme eğilimi göstermiştir. Söz konusu bu etkiler GB'nin olumlu dışsal etkileri arasında değerlendirilebilir. Bununla birlikte endüstriyel gelişimin yol açtığı çevre kirliliği, doğal kaynak tüketimlerinin ve alt yapı yetersizliklerinin artması ise olumsuz etkiler arasında gösterilebilir(Seyitoğlu, 2005: 212).

1.6.2.2.4. Gümrük Birliğinin Türkiye Ekonomisindeki Teknolojik İlerleme Etkisi

1980'de ihracatın dörtte birinden fazlası mamul maddelerden, geri kalanı hammaddelerden oluşurken; günümüz Türkiye'sinde ihracatın dörtte üçü mamul maddelerine dönüşmüştür. Bununla birlikte üye ülkelere karşı teknolojik üstünlüğü olmadığından dolayı ileri teknoloji gerektiren alanlarda rekabet gücü düşüktür ve emek-yoğun, ilkel mallar ihracatçısı bir ülke konumundadır. Ancak buna rağmen teknolojisini geliştirmek adına yeterince Ar-Ge yatırımları yapmamaktadır. Bunun temelinde ise Ar-Ge yatırımlarının büyük finansman kaynaklarını gerektirmesi ve buna karşılık Türkiye'nin henüz gelişmekte olan bir ülke konumunda olması vardır. Örneğin Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranı AB ülkelerinde yüzde 2, ABD'de yüzde 2.8, Japonya'da yüzde 3 iken, bu oran Türkiye'de sadece yüzde 0.5'tir. Türkiye gibi ileri teknolojileri kaynak yetersizliğinden ya da farklı nedenlerden ötürü üretemeyen ülkeler, gelişmiş ülkelerdeki teknolojiyi veya gelişmiş teknolojileri taklit etmek zorunda kalır. Büyüyen pazarla birlikte rekabetin artması, firmaları teknolojilerini geliştirmeye ve Ar-

Ge faaliyetlerini artırmalarına yöneltilir. Gümrük birliği ile pazar payları genişleyen ancak yoğun bir rekabet ortamında kalan firmalar, üretim kalitesini ve verimliliği arttıracak, maliyetleri azaltacak yeni teknolojilerin hayata geçirilmesi, bunun içinde Ar-Ge yatırımlarını arttırması gerekir(Uyar, 2007:31).

TUİK verilerine göre 2016 yılı itibariyle yüksek teknolojili ürünlerin imalat sanayi ihracatı içindeki payı %4'tür. Yüksek teknolojili ürünlerin imalat sanayi ithalatı içindeki payı %16,7 olurken; imalat sanayi ürünlerinin toplam ithalattaki payı %82,9'dur. Yüksek teknoloji ürünlerinin 2016 Aralık ayında imalat sanayi ürünleri ithalatı içindeki payı %16,7, orta yüksek teknolojili ürünlerin payı ise %42,5'tir(<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim 01.04.2018). Elde edilen bu verilerden Türkiye'nin tam manasıyla teknolojik ilerleme sağlayamadığı ve ileri teknolojiye dayalı ihtiyaçlarını karşılamak adına ithal etme yoluna gittiği değerlendirilmektedir.

1.6.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi

Türkiye ile AB ülkeleri arasındaki ticaret ilişkisi, diğer ülkelerden farklı bir konumdadır. Öncelikle AB'nin, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olması yanında hemen hemen Türkiye, dış ticaretinin yarıya yakını AB ülkeleri ile gerçekleştirmiştir. AB ülkelerinin tüketim ihtiyaçlarını karşılaması yönünde üçüncü ülkeler açısından Türkiye de, AB için önemli bir pazar durumundadır. Bu ticaret akışına coğrafi yakınlık yol açmakla birlikte; AB, Türkiye'nin doğal ticaret ortağı olarak da değerlendirilebilmektedir. Türkiye ile AB ticaret ilişkilerini üçüncü ülkelere farklı kılan diğer bir neden ise taraflar arasında GB'ye gidilmesidir. Türkiye, 1996 yılında AB'ye üye olmaksızın GB'ye dâhil edilen tek ülke konumuna gelmiştir. Ayrıca Türkiye AB'ye tam üyelik kapsamında bir gümrük birliği entegrasyonunun gerektirdiği koşullardan çok daha fazlasını üstlenmiştir. Mal ticaretini serbestleştirerek üçüncü ülkelere karşı ise ortak ticaret politikası uygulaması yanında, hizmet ticareti, gümrük mevzuatı, rekabet politikası, devlet yardımları, anti-damping mevzuatı ve fikri mülkiyet

hakları gibi konularda da hukuksal ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasını kabul etmiştir(Gökalp ve Yıldırım, 2004:263-288).

AB üyeliği olmadan GB'ye girmiş tek ülke Türkiye'dir. AB'nin üzerine düşen görevleri yerine getirmemesi GB'nin verimliliğini azaltmasına rağmen ekonomik entegrasyon anlamında olumlu etkiler sağlamıştır. Ancak AB Ortaklık Konseyi, toplantısında Türkiye'ye 4-5 yıl içinde ödemeyi taahhüt ettiği 2,5 milyar Euro ya varan yardımı gerçekleştirmemiş ve kurumsal anlamda entegrasyona yönelik uyumlaştırılması için gerekli tedbirleri Avrupa Parlamentosu'nun muhalefeti sonucunda yerine getirememiştir. Türkiye, GB'ye katıldıktan sonra AB ile dış ticaretinde gümrük ve fon gelirlerinden yılda ortalama 2.6 milyar dolar gelir kaybına uğramaktadır (Şen,2006:2).

1996 yılında yürürlüğe giren GB ile birlikte sanayi sektöründe ticaret hacmi artırılarak kapasitesi genişletilmiştir. Ancak özellikle yabancı yatırımların gerçekleşmesi konusunda AB'nin yeterli olamaması ve GB kapsamında öngörülen kredilerin Türkiye'ye verilmemesi nedeniyle Türkiye'nin GB'den umduğu refah artışı gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte Türkiye'de planlı bir sanayi politikası izlenememiş 1980'lerden günümüze kadar bu eksiklik ihracatı teşvik politikalarıyla giderilmeye çalışılmış olup; düşük teknolojik ürünler ihraç edilmiş ya da ithalata bağlı ürünler ihraç edilerek dışa bağımlılık artırılmıştır(Uz ve Özdemir,2006:349-378).

Türk ihraç sektörünün GB'den yararlanabilmesi için yeniden yapılanma dönemine girmesi ve orta dönemde eskisinden daha sağlam temeller üstünde işlerliğini tekrar sağlaması gerekir. GB, Türkiye için dinamik bir yapıdadır. Tarım ürünleri, kişi sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması, mali ilişkilerin ve teknik işlerin yoğun bir çaba içinde iyileştirilmesinin gerekliliği yanında yapısal uyum hususu da ivedi bir şekilde gerçekleşmelidir(Müezzinoğlu,1996:2).

Türkiye, GB'den beklediği ihracatı gerçekleştirilememiş söz konusu ihracat rakamları neredeyse birlik öncesi yıllarla eş değer seviyelerde ilerlemiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus; bütün bu olgulara tek başına GB'nin sebep olmadığı, gerek ulusal gerekse uluslararası sosyo-ekonomik faktörlerinde etkili olabileceğidir(Soğuk, 2004:9).

İKİNCİ BÖLÜM

DAMPİNG KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ VE ULUSLARARASI ARENEDA ANTİ-DAMPİNG DÜZENLEMELER

Anti-damping uygulamalar, ilk uygulamaya konulduğundan beri çeşitli araştırmaların konusu olduğu görülmektedir. İlk etapta olumlu yaklaşılan anti-damping uygulamaların ilerleyen zamanlarda ulusal ve genel refah düzeyini olumsuz etkilediği değerlendirilmektedir. Aşağıda önce dampingle alakalı genel bilgilere ve kavramlara sonrasında ise uluslararası düzenlemelere değinilerek, bu uygulamalara yöneltilen eleştirilere yer verilecektir.

2.1. DAMPİNG KAVRAMI

Damping, belirli bir ürünün normal değerinin altında bir fiyatla başka bir ülkeye, doğal avantaj, teknolojik üstünlük veya işgücü gibi haklı nedenlere dayanmaksızın ihracı ya da ithal ülkesindeki bağlantılı ithalatçı tarafından düşük bir fiyatla satılmasıdır. Böyle bir tanımlama, dampingi benzer kavramlardan ayıran “gerçek anlamda doğal ve

haklı avantajlara dayanmama” ilkesini, ürünün ihracı yanında, ithal edildiği ülkedeki bağlantılı ithalatçı tarafından normal değerinin altında satışını da esas alarak gizli dumpingi içermesi bakımından kavramın sınırlarını daha belirgin hale getirmektedir (Dirikkan, 1996:4-5).

2.1.1.Dampingle İlgili Kavramlar

Dampingin Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT)’daki tanımını şöyledir(http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm, erişim 05.05.2017);

Bir malın ihraç fiyatının, usulüne göre ticaretin gidişinde, ihracatçı ülkede tüketim için satışa sunulan benzer malın karşılaştırılabilir fiyatından düşük olması, ya da ihracat ülkesindeki piyasada usulüne göre ticaretin gidişinde malın ya da benzer malın satışı olmayınca, ihracat fiyatının benzer malın üçüncü bir ülkeye ihracat edilirken belirlenen karşılaştırılabilir fiyatından düşük olması, (fiyatın temsili olmaması şartıyla) ya da ihracat fiyatının menşei ülkedeki üretim masraflarından yani idarî, satış ve genel masrafların toplamından düşük olmasıdır.

Damping, uygulamada malların yabancı piyasalarda üretim maliyetlerinin altında satılmasıdır. İç piyasasında dumpinge maruz kalan ülkede üreticiler zarar görür bir bakıma dumping, uluslararası ticarete haksız rekabet uygulamasıdır(Çelik,2009:228).

DTÖ’ye üye olan ülkeler kendi anti-damping mevzuatlarını ve uygulamalarını söz konusu anlaşmanın hükümlerine göre belirlemekte ve bu anlaşmanın hükümlerini resmi olarak da kabul etmektedirler. Hukuki manada dumping kavramları bu anlaşmanın genel çerçevesinde belirlenmektedir.1947 yılında imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)’ın VI. maddesinde ilk defa standart bir tanım getirilmiş ve dumping, “bir ürünün normal değerinin altında bir fiyatla bir başka ülkede ticarete konu olması” olarak belirtilmiştir(<http://docplayer.biz.tr/259116-95-gumruk-tarifeleri-ve-ticaret-genel-anlasmasi-gatt-nedir-ve-gatt-in-temel-kurallari-nelerdir.html>, erişim05.05.2017).

Damping kavramını Türk hukuku kapsamında ele alındığında ise, bu tanımın 14.06.1989 tarih ve 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun

ile düzenlenerek; “Bir ülkeden Türkiye’ye ihraç edilen bir malın aynı veya benzer bir malın normal değerinin altında bir ihraç fiyatıyla Türkiye’ ye sokulması” olarak belirtildiği görülmektedir(<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3577.pdf>, erişim 06.05.2018).

Yukarıdaki kavramlar kapsamında üzerinde durulan ihraç fiyatı, normal değer, benzer mal, dumping marjı, maddi zarar, karşılaştırma ve kamu çıkarı kavramları 1989 yılında yürürlüğe giren 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun çerçevesinde açıklanacaktır.

2.1.1.1.İhraç Fiyatı

3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun'a göre ihraç fiyatı, “ihraç amacıyla satılan mal için fiilen ödenmiş olan veya ödenmesi gereken fiyattır.”

İç piyasa fiyatının farklı sebeplerden ötürü normal ticari işlemler gerçekleştirilirken oluşmuş bir fiyatı yoksa aynı veya benzer malın üçüncü bir ülkeye ihraç fiyatı esas alınarak tespitler yapılabilir. İhraç fiyatının tespitinde ihracatçının ithalatçı firma adına düzenlediği ilgili mal faturası esas alınır. Bu hesaplamalara rağmen alıcı ve satıcı arasında anlaşmalı tutar üzerinden fatura kesildiği ve gerçek fiyatı yansıtmadığı kanısına varılırsa normal değer belirlenmesinde üretim maliyeti esasına dayanan prensipler uygulanır. İhraç fiyatının söz konusu olmadığı durumlarda ya da üçüncü bir taraf arasında herhangi bir ortaklık ya da telafi edici bir takım önlemlerin uygulanması nedeniyle ihraç fiyatının netlik kazanmadığı durumlarda ihraç fiyatını bağımsız ilk alıcıya yeniden satış fiyatı esas alınarak oluşturmak da mümkündür. İhraç fiyatının kapsamına giren masraflar ise şunlardır(<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-126278>, 05.04.2017);

- İthalat sebebiyle, ithalatçı ülkede ödenmesi gereken dumpinge karşı vergiler, telafi edici vergiler, gümrük vergileri ve diğer vergiler ile ek mali yükümlülükler,
- Yükleme giderleri, sigorta, muamele ve mutad taşıma giderleri ile benzeri ek giderler,

- Genel giderler ve kar için makul bir marj veya mutad olarak ödenmiş veya mutabık kalınmış komisyonlar.

2.1.1.2. Normal Değer

3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun'a göre normal değer kavramının tanımı:

- İhracatçı veya menşei ülkede, tüketime konu olan benzer mal için normal ticari işlemler sonucunda fiilen ödenmiş olan veya ödenmesi gereken karşılaştırılabilir fiyatı,
- İhracatçı ülke veya menşei ülkenin iç piyasasında normal ticari işlemler çerçevesinde benzer malın satışlarının olmaması ya da bu satışların uygun bir karşılaştırma yapılmasına elverişli bulunmaması durumunda, benzer malın üçüncü bir ülkeye ihracatında temsil niteliğini haiz karşılaştırılabilir fiyat veya menşei ülkedeki maliyetine makul bir kar marjının eklenmesiyle tespit edilen fiyatı ya da,
- Üretim maliyetine makul bir kar marjının eklenmesiyle tespit edilen fiyatı,” olarak tanımlanmıştır.

Normal değer belirlenirken; ihracatçı ülkedeki iç piyasa fiyatı, benzer ürünün üçüncü bir ülkeye ihracındaki en yüksek fiyat ve üretim maliyetine uygun bir kar marjının eklenmesi temel unsurlardır.

2.1.1.3. Benzer Mal

3577 sayılı Kanununun Madde(Md.) 2 (d)'de benzer malın; “Dampinge veya sübvansiyona konu mal ile aynı özellikleri taşıyan bir mal, böyle bir malın bulunmaması halinde ise benzer özellikleri taşıyan başka bir mal şeklinde tanımı yapılmıştır.

Benzer mal kavramı yalnızca normal değer tespit edilmesinde yararlanılan bir karşılaştırma unsuru değildir; dampingin saptanması, damping marjının belirlenmesi ve meydana gelen zararın boyutu ile anti-damping önlemlerini de şekillendiren bir unsurdur.

2.1.1.4. Damping Marjı

3577 sayılı Kanuna göre dumping marjı, normal değer in ihraç fiyatını aşan miktardır.

Dumping Marjı = Normal değer - İhraç Fiyatı

Bu farkın hesaplanmasında üç yöntemden bahsetmek mümkündür(StanbrookveBentley, 1996:71-74):

- İhraç fiyatının ağırlıklı ortalamasının normal değer in ağırlıklı ortalaması ile karşılaştırılması esasına göre, İhraç fiyatının ağırlıklı ortalaması ile normal değer in ağırlıklı ortalaması karşılaştırılır. Burada dikkat edilmesi gereken husus; soruşturma döneminde tespit edilen ihraç fiyatının aynı süreç içerisindeki normal değer den çıkarılması itibariyle bu yöntemin oldukça basit bir hesaplama usulü olmasına rağmen ihraç fiyatının normal değeri aşması durumunda meydana gelen negatif dumping marjı hususunda yeterli netlik taşıyor olmasıdır.
- Normal değer ile ihraç fiyatının her bir işlem için ayrı ayrı karşılaştırılması yönteminde ise; her bir işlem için ayrı ayrı hem normal değer in hem de ihraç fiyatının tespit edilmesi esası vardır. Bu yöntem her ne kadar zor olsa da fiyatların dönemsel olarak büyük değişimler gösterdiği işlemlerde ve özellikle de sermaye mallarını kapsayan işlemlerde muhataplara yönelik daha objektif sonuçlar elde edilmektedir.
- Son yöntem ise; normal değer in ağırlıklı ortalamasının bulunarak bunun her işlemdeki ihraç fiyatı ile karşılaştırılmasıdır. Bu yöntemin uygulama alanına bakıldığında özellikle çok uzun dönemli bir ihracatın yapılması, çok sayıda alıcının bulunması ve çeşitli bölgeleri kapsamaması gerektiği görülmektedir.

2.1.1.5. Maddi Zarar

3577 sayılı Kanunun Md. 2(i) de zarar kavramı; “Dampinge ve/veya sübvansiyona konu olan ithalatın, dumping yapılmasından ve/veya sübvansiyon verilmesinden dolayı, bir üretim dalında maddi zarara yol açmasını veya maddi zarar tehdidini oluşturmasını veya piyasanın bozulmasına sebep olmasını veya bir üretim dalının kurulmasını fiziki olarak geciktirmesi” olarak tanımlanmıştır.

Dampingin varlığından söz edebilmek için maddi zararın varlığı gerekli görülmüştür.

2.1.1.6. Karşılaştırma

3577 sayılı Kanun, madde 2(f) göre; dampingin varlığının tespiti için ihraç fiyatı ile normal fiyat arasında karşılaştırma yapılır. Bu karşılaştırmanın adil bir şekilde yapılması öngörülmekte olup; adillikten kasıt ise belirtilen iki değer aynı ticaret düzeyinde, genellikle fabrika çıkış aşamasında ve olabildiğince yakın tarihler arasında gerçekleştirilmesidir. Karşılaştırma yapılırken, söz konusu ürünün fiziksel özelliklerinin, satış miktarlarının ve şartlarının karşılaştırılabilir bir temelde olmalarına dikkat edilmesi gerektiği ve normal fiyat ile ihraç fiyatının alındığı tarihlerin birbirlerine yakın olması hususunda dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Normal değer ile ihraç fiyatının karşılaştırılması sonucu elde edilen verilerin doğruluğu dumping marjının haksız ve yapay olarak artırılmasının önüne geçebilir. Bu yüzden bahse konu kanun maddesinde belirtilen hususlara dikkat edilerek bu esaslar karşılaştırma esnasında göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1.1.7. Kamu Çıkarı

AB mevzuatına göre anti-dumping önlemlerinin uygulanabilmesi için birliğin çıkarı da aranmaktadır. Eğer Birlik yararına ise üretim dalı zarar görmüş olsa bile mevcut mevzuata göre önlem alınamayacaktır. Dampingin varlığı ve vermiş olduğu zarar yalnızca üreticiler açısından ele alınmamalıdır. Tüketiciler de üreticiler kadar öneme sahiptir. Dolayısıyla herhangi bir üretim dalında dumping mevcut olsa bile kamunun yararına bir durum söz konusu olduğunda, tüketicinin refahı ve satın alma gücü artmış ya da toplumsal faydanın sağlandığı tespit edilmişse anti-dumping uygulamalara başvurulmaması gerektiği öngörülmektedir (Dirikkan, 1996:223).

2.2.DAMPİNG TÜRLERİ

Bir malın ülke içinde satıldığı fiyattan daha düşük bir fiyatla, dış piyasalarda satılması dumpingdir. Kimi zaman maliyet fiyatının altında bir fiyat uygulanarak uluslararası piyasalara hâkim olabilmek için de yapılabilir. Dumping, bir malı ucuza satmak demek değildir. Her bir ülke kendi iç maliyet avantajlarından yararlanarak

küresel piyasalara ucuz mal satabilir. Damping, ithalatçı ülkenin potansiyel üretim gücünü zayıflatmak ve söz konusu ekonomilere zarar vermek veya zarar tehdidinde bulunmak gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecek politikaların bilinçli olarak uygulanmasını konu alır (Gültekin, 2005:10). Malların yabancı piyasalarda üretim maliyetlerinin altında satılması dampingin temel niteliğidir. Dampinge maruz kalan ekonomilerdeki üreticiler zarar görür. Başka bir ifade ile damping, uluslararası ticarete haksız rekabet uygulaması olarak nitelendirilmektedir(Çelik, 2009:228).

Genel kabul gören damping sınıflandırılması uluslararası görünümüleri ve süreleri açısından değerlendirilmekte olup; arızı (sporadic), sürekli (persistent) ve kısa süreli/ yıkıcı (Intermittent/Predatory) olarak üçe ayrılmaktadır(Ekdi, 2003:15).

2.2.1. Arızı (Sporadic) Damping

Arızı damping, genel olarak belli bir kar amacı olmadan ihracatçıların ellerinde kalan fazla malları ya da son kullanma tarihi yaklaşan, çabuk bozulabilen gıdaları, sezon sonunda kalan malları elden çıkarmak amacıyla dönem dönem gerçekleştirilen damping türüdür. Dış piyasalara düşük fiyatla ihraç edilen bu tür mallar dampingin konusunu oluşturmaktadır (Elele, 2008:27).

Bu damping, kısa süreli hatta çoğu zaman bir kereye mahsus gerçekleştirilir. Bu yüzden bu tür damping soruşturmalarında karşımıza çıkan problemin soruşturmanın sona erdiği dönemde dampinginde sonlanmış olmasıdır; ancak otoriteler tarafından önlem niteliğinde geriye etki eden bir takım uygulamalara gidilebilir(Dirikkan,1996: 87).

2.2.2. Sürekli (Persistent) Damping

İç piyasanın darlığı nedeniyle üreticilerin, optimum kapasiteye ulaşip ölçek ekonomilerinden yararlanmak ve karını maksimum yapabilmek için maliyetinin biraz üzerindeki fiyattan uluslararası piyasalara sürekli satış yapmasıdır (Gültekin,2005:4).

Bu tür damping, genellikle sanayileşmiş ülkeler tarafından yapılmaktadır. Günümüzde, çok uluslu işletmeler açısından tek bir dünya piyasası olması nedeniyle,

ihracatçı kendi ülkesindeki ve yabancı ülkedeki farklı talep esnekliğinden yararlanarak kârını artırmak istiyorsa, bu tür dampinge yönelebilir. Başka bir ifade ile üreticilerin mallarını dış piyasalarda sürekli olarak iç piyasadan daha düşük ücretlerle satması sürekli dampingin konusu olabilmektedir(Dirikkan,2007:84). Bu durum monopolü beraberinde getirebilir. Buradaki amaç ise kar maksimizasyonu yaparak ölçek ekonomilerinden faydalanmaktır(Elele, 2008:29).

2.2.3.Yıkıcı/Kısa Süreli (Intermittent/Predatory) Damping

İthalatçı, piyasadaki rakiplerini piyasanın dışında bırakarak ithalatçı ülkenin pazarında tekel gücü elde etmek amacıyla ihracatın düşük fiyatlarla yapılması yıkıcı damping olarak değerlendirilmektedir. Kısa süreli dampinge iktisadi açıdan yıkıcı damping de denilebilmektedir(Grimwade,2006: 83).

Bu damping türünde, yeni bir piyasaya girmek, rekabetin önüne geçmek vb. sebeplerle firmaların zararına satış yaparak pazarı diğer satıcılar için cazip olmaktan çıkarmaya yönelik satış yapılır. Bir firmanın bunu göze alabilmesi için pazar payının yüksek olması gerekir. Ayrıca hedef piyasaya giriş engellerinin yüksek, piyasadaki maliyetlerinin düşük olması özellikle iç ve dış piyasalar arasında arbitraj olanağının olmaması oldukça önemli unsurlar arasındadır. Söz konusu koşulların sağlanması akabinde gerçekleştirilen yıkıcı damping ile birlikte yerli üreticiler piyasadaki çekilmeye zorlanacak ve tekel gücünü elde eden ihracatçı tarafından damping sona erdirildikten sonra piyasa fiyatı istenilen düzeyde yeniden belirlenecek ve bu fiyat üzerinden devam edecektir(Elele,2008:27).

Yıkıcı dampingin söz konusu olduğu durumlarda yerli firmaların korunarak varlıklarını devam ettirebilmeleri ve tekel gücü elde etmek isteyen dampedingli ticaret yapan ülkelerin amaçlarına ulaşmasını önlemek adına anti-damping uygulamalara başvurulabileceği değerlendirilmektedir.

2.3.DAMPİNG KOŞULLARI, AMACI VE ETKİLERİ

Bir pazarı elde etmek veya eldeki stok malı elden çıkarmak için, mevcut piyasa fiyatından hatta bazen de maliyet fiyatından daha ucuza satılması dampeding konusudur(Sobutay,1998:25).

Çalışmanın bu bölümünde bir ürünün dampinge konu olabilmesi için gerekli koşullara yer verilecektir.

2.3.1. Dampingin Koşulları

Damping koşullarını üç açıdan ele almak mümkündür(Seyidoğlu, 2001:174-176):

Birincisi, iç ve dış piyasalar birbirinden kesinlikle ayrılmış olmalıdır. Bu olmadığı takdirde mal ucuz piyasadan alınarak pahalı olduğu piyasaya tekrar satılabilir (re-export). Bununla birlikte yüksek navlun giderleri ve gümrük, fon ve öteki vergiler re-export işlemi karlı olmaktan çıkartarak doğal olarak piyasaları birbirinden ayırır.

İkincisi, ihracata konu malın değişik piyasalardaki talep esnekliklerinin de farklı olması gerekir. Böylece talep esnekliğinin yüksek olduğu piyasalarda mal ucuza, düşük olduğu piyasalarda ise pahalıya satılabilecektir.

Üçüncüsü, dampingi yapacak ihracatçı firmanın monopol olması ya da yüksek pazar gücüne sahip olması gerekmektedir. Dış piyasalarda daha düşük fiyat uygulayan monopoller, böylece üretimlerini artırarak ölçek ekonomilerinden faydalanmaya çalışırlar.

2.3.2. Dampingin Amacı ve Etkileri

Her ne kadar ihracatçı firmalar çok çeşitli nedenlerden dolayı dampinge başvursa da temel amaçları kar maksimizasyonunu gerçekleştirmektir. Herhangi bir amaçla yapılan dampingin hem ithalatçı hem de ihracatçı ülkeler için söz konusu etkileri aşağıda incelenmiştir.

2.3.2.1. Dampingin Amacı

Bazı araştırmalarda yazarlar, damping kavramının yabancı bir ülke lehine fiyat farklılaştırması olduğunu savunmaktadırlar. Bununla birlikte damping kavramını damping yapanın amacına göre belirlemeye çalışan görüşler de mevcuttur. Buna göre, yabancı rakibi ortadan kaldırma, zarar verme veya kartel anlaşmasına zorlama gibi amaçlar varsa dampingden söz edilebilir (Dirikkan, 1996:7-8).

Başka bir ifadeyle, firmaların fizibilitesi ve yapısına göre uyguladığı dumpingin amacı değişebilir. Örneğin, stok fazlası olan bir firma elindeki malları tüketmek amacıyla normal fiyatının altında satış yaparak kalan mallarını elden çıkarmak isteyebilir. Bunun yanında piyasa payını artırmak ya da yeni bir piyasaya girerken rakip firmaları piyasadan uzaklaştırmak, tekel gücü elde etmek için dumping yoluna gidebilir. Bununla birlikte nakit para ihtiyacını karşılamak ve elde kalan modası geçmiş malların eritilmesi için dumpinge başvurulabileceği gibi kendi ülkesine dumpingli ihracat yapan yabancı ihracatçılara misilleme yapmak için deotritelercedumping uygulanabilir(Dirikkan, 1996:102).

2.3.2.2. Dampingin Etkileri

Fiyat farklılaştırmasına gidilerek gerçekleştirilen dumping, çeşitli gruplar üzerinde farklı etkilere yol açar. İhracatçı ve ithalatçı ülke, üretici ve tüketici kesimin yanı sıra aynı ya da benzer malı ihraç eden üçüncü ülkeler de dumpingden etkilenir. Dumpingli malı üreten üretici, malın ihraç edildiği piyasada bulunan üreticilere karşı karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip değildir. Dumping fiyatlı ürünün satışı ile ortaya konulan yapay bir karşılaştırmalı üstünlük meydana gelerek söz konusu ürünü satan ihracatçının haksız bir şekilde bu pazardaki yerli üreticilerin paylarını almasına neden olabilir. Böylece belirginleşen karşılaştırmalı üstünlük, hedef pazardaki talebi kaydırarak kaynaklarını daha verimsiz kullanan üreticilerce karşılanması sonucuna yol açabilir. Bu yüzden, genel olarak dumpingin dünya ticaretini olumsuz yönde etkilediği şeklinde değerlendirme yapılmaktadır(Akıncı, 1996:6-8).

İthal Ülkesine Etkileri; Uluslararası ticarete zarar vermesinin yanında dünya refahını olumsuz yönde etkileyen dumping, ithalatçı ülkede ki firmalar için büyük bir tehlike arz eder. Özellikle yıkıcı dumping, bu firmalara olan talebi kırarak piyasada güç kaybetmesine yol açtığı gibi süreç içerisinde kapanmalarına da sebep olur.Dumping, ihracatçı ülkeye yapay bir karşılaştırmalı üstünlük sağlar. Nispeten karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan ihracatçı ülke firmaları iç piyasada gücünü artırır, piyasa payını da genişleterek reel olmayan bir ekonomide kar marjını düşürmüş olur. Başka bir ifadeyle firmalar olumsuz etkilenir. Yıkıcı dumpingine yönelik eğilimler üreticileri piyasadan

siler ve tüketicinin lehine bir durum oluşur. Bununla birlikte ithalatçı firma diğer firmaların piyasadan çekilmesiyle birlikte monopol gücü elde ederek fiyatları istediği düzeyde belirler. Oysa arıza dumping tüketicinin lehine bir durumdur; arzın artmasıyla fiyatlar düşmekte tüketicinin tasarrufları artmaktadır. Dumping uygulamaları ile birlikte ithalatçı ülkedeki gümrük tarifeleri etkisini kaybeder ve yerli üreticileri yeterince koruyamaz hale gelir. Bütün bunlar sonucunda yerli sanayinin zarar görmesi ise ekonomik gelişmeyi olumsuz etkiler(Kanat,1995:52).

Dumping sonucunda tüketicinin düşük fiyatlı mal alması olumlu bir etki gibi görünebilir; ancak sağlanan fayda düşebilir. Örneğin kalitesiz kimyasallarla üretilen tarım ürünleri tüketicinin sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Her ne kadar dumpingli ithalatta fiyatın ithal ülkesindeki üretici fiyatlarının altında kalması sonucu tüketici ucuza mal satın alarak sağladığı faydayı artırsa da yerli firmalar karşılaştıkları haksız rekabet ortamında piyasadan çekilme eğilimine gidebilir. Kısa vadede tüketicinin yararına görünen bu durum, uzun vadede yerli sanayiye ve ulusal ekonomiye zarar verir (Yalçınkaya ve Çakır, 2006:7).

İhraç Ülkesine ve Dumpingli Malı İhraç Eden Diğer Ülkelere Etkisi;Ürünün ihraç edildiği piyasadaki üreticilere karşı karşılaştırmalı üstünlüğü olmayan dumpingli ihracatı yapan ülke, dumpingli ticaretin getirdiği yapay üstünlük sayesinde ihracat yaptığı ülkedeki üreticilerin piyasa paylarını almasına sebep olur ve bu da ticareti olumsuz etkiler(Akıncı, 1994:6).

Dumping sonucunda, ihracatçı ülke firmaları dış piyasada söz sahibi olarak piyasa gücünü artırabilir, rakip firmaları piyasadan silerek monopol gücüne sahip olma fırsatını elde ederken kendi ülkesindeki tüketicilerin refah kaybına uğramasına da neden olabilir. Bir bakıma ihracatçı ülke tüketicilerinin ulaşabileceği mal sayısı dış ülkelere kayar ve böylelikle yerli tüketici daha yüksek bir fiyattan mal alarak refah kaybına uğrayabilir.İthalatçı ülkenin iç piyasada üretim hacmi az ve talebi ithalat yaparak karşılayan ülkelere uygulanan dumping daha çok ticari ilişkilerde bulunan üçüncü ülkeleri etkileyecektir. Talebin dumpingli ürüne kayması ile pazar payı azalan ülkelerin ürün fiyatları düşer, karı azalır ve iş hacmini daraltarak piyasadan çıkmasına dahi neden olabilir(Dirikkan, 1996:104).

2.4.ANTİ-DAMPİNG UYGULAMALARININ ORTAYA ÇIKIŞI

20.yy başlarından itibaren dumpinge karşı korunma amacıyla yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. İlk anti-dumping kanunu olan “Geçici Gümrük Tarifesi Kanunu” 1904 yılında Kanada’da kabul edilmiştir (Dirikkan, 1996:53). Daha sonraları ise, Yeni Zelanda (1905), Avustralya (1906) ve Amerika Birleşik Devletleri (1916) de kendi anti-dumping kanunlarını çıkarmışlardır (Aggarwal, 2003:4).

2.4.1.Uluslararası Anlaşmalarda Anti-Dumping Düzenlemeleri

Anti-dumping vergiler, ulusal sanayilerini maddi zarardan dumpinge karşı korumak için ihracatçı ülkeye karşı başvurduğu bir yöntemdir. Bu vergilerin amacı, dumping sonrasında oluşan fiyat farklılaştırmasını ortadan kaldırarak düşük tutulan fiyatı, denkleştirici vergiler ile olması gereken düzeye çıkarmaktır(Özdemir, 1997:9).

Pratikte dumping türlerini birbirinden ayırt etmek zordur. Bu yüzden tüm dumping uygulamalarına karşı hükümetler oldukça duyarlıdır ve yüksek anti-dumping vergileri ya da telafi edici vergilerle olası bir dumpinge karşı önlem alınır. Bununla birlikte kamusal otoritelerle uygulanan destekleme politikaları da dumping olarak nitelendirilebilir; örneğin ihracatın teşviki amacıyla girişilen vergi iadesi, ihracat sübvansiyonu gibi uygulamalar, ithalatçı ülke konumundaki sanayileşmiş ülkeler tarafından dumping olarak kabul edilerek bu ülkeler hakkında soruşturma açılabilir, dumpingin gerçekten yapıldığı sonucuna varılırsa, ilgili ülkenin mallarına karşı anti-dumping vergisi konulur(Eker,1993:52).

2.4.1.1 Tarihsel Gelişim

30.10.1947 tarihinde, GATT ile dumping hususunda ilk uluslararası düzenleme yapılmıştır. Dampingi düzenleyen GATT’ın VI. Maddesi özellikle 1921 tarihli Amerikan Anti-Dumping Kanunu çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kanun ile ilk kez, dumpingin yerli üreticiler üzerinde zarara yol açabileceği durumlara yönelik olarak önlem alınabileceği hükmü yer almıştır(Elele,2008:55).

2.4.1.2. Kennedy Turu (1963-1967)

Taraf ülkelerin iç hukuklarındaki anti-damping yasaları ile birlik yasalarının uyuşmaması durumunda GATT hükümlerinin bağlayıcı olmaması ve özellikle Anlaşma'nın soruşturma hükümleri yönünden boşluk içermesi Cenevre'de 1963-1967 yıllarında yapılan Kennedy Turu görüşmeleri sonunda, 30.06.1967 'de "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın VI. Maddesinin Uygulanması Hakkında Anlaşma" (Anti-Damping Kodu) düzenlenmesine yol açmıştır(Dirikkan, 1996: 63).

Kodun hazırlanması sırasında özellikle zarar, zararın damping ile arasındaki illiyet bağı ve soruşturma esaslarına ilişkin idari hükümler gibi hususlar, ön plana çıkmıştır. İzlenmesi gereken usule, damping marjı hesabına, zararın belirlenmesine ve dampingli ithalat ile doğan zarar arasındaki illiyet bağının ortaya konulmasına yönelik olarak belirli standartlar getirilerek Kod ile dampinge karşı alınacak önlemlere yönelik yürütülecek işlemlerde hakkaniyet ilkesi aranması ve bunun sağlanması amaçlanmıştır(Akıncı, 1994:13-14).

2.4.1.3. Tokyo Turu (1973-1978)

Tüm çabalara rağmen Tokyo Turu'nda imzalanan anlaşma da bazı üye ülkelerin damping soruşturmaları ve anti-damping vergilerin uygulanması sırasında dikkate alacağı bir çerçeve olmaktan öteye gidememiş ve sadece 27 üye ülke tarafından bağlayıcılığı kabul edilmiştir. Ayrıca, Tokyo Turu sonrasında yapılan düzenleme, uygulamaya dönük objektif kurallar getirme amacını taşımakta idiye de, uygulamada ticareti engellemeyi amaçlayan ülkelerin damping marjının ve zararın belirlenmesinde zaman zaman keyfi uygulamalara gittikleri görülmüştür(Elele, 2008:55).

2.4.1.4. Uruguay Turu(GATT 1994)

1994'te sonuçlanan Uruguay Görüşmelerinde ilk kez, tarifelerin yanında görünmeyen engellerin de indirilmesi konusunda sınırlı da olsa bir takım kararlar alınmıştır. Şüphesiz bu görüşmelerin en önemli sonucu DTÖ'nün kurulmuş olmasıdır. Geçici bir anlaşma olarak ortaya çıkan GATT'ın son düzenlemesi olan GATT 1994, DTÖ'nün bünyesine alınmıştır. DTÖ, BrettonWoods'un iki temel kuruluşu olan Dünya Bankası ve IMF'den sonra üçüncü bir örgüt olarak dünya ticaretindeki yerini almıştır. Halen dünya ticaretini çok yanlı olarak serbestleştirme çalışmalarında bulunmak DTÖ'nün temel görevidir. Ayrıca üye ülkeler arasında çıkabilecek anlaşmazlıklarda

arabuluculuk yapma, üye ülkelerin ticaret politikalarını gözden geçirme gibi görevleri de sürdürmektedir. Ayrıca GATT'tan farklı olarak, tarım ürünleri ve hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesi, sınai ve fikri mülkiyet haklarının korunması, dolaysız yabancı sermaye yatırımlarına karşı konulan çeşitli engelleri kaldırma gibi faaliyetleri de bulunmaktadır (Seyidoğlu, 2001:197-202).

2.4.2.Anti-Damping Vergisinin Dünyadaki Uygulamaları

1980'lerden itibaren, dampingli ürünlerin fiyatlarında artışa yol açan anti-damping vergileri, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Avustralya ve Avrupa Birliği (AB) gibi gelişmiş ekonomilerin ticaret politikalarında yaygın bir uygulama haline gelmiştir. 1950, 1960 ve 1970'lerde çok az kullanılan anti-damping önlemler, 1980'lerden itibaren çok fazla kullanılmaya başlanmıştır (Crowley, 2004:1). Söz konusu ülkelerdeki anti-damping uygulamalara bakıldığında;

Dünya ticaretinde önemli bir yeri olan ve liberal ekonomiyi benimseyen ABD,haksız ithalata karşı hukuki bir zemin oluşturmuştur. Üstelik söz konusu hukuki kanunlarını daha kapsamlı olarak GATT'tan önce çıkarmıştır. Bir bakıma ABD'nin anti-damping düzenlemelere dünya çapında öncülük ettiği söylenebilir. 1916 tarihinden beri uygulanan bu kanunlar 1970'li yıllardan sonra daha sık kullanılmaya başlanıldığı görülür (Öz ve Bozdoğan, 2012:113).

Kanada ise; 10.08.1904 tarihli Geçici Gümrük Tarifesi Kanunu ile damping konusunda ilk düzenleme yapan devlettir. Kanada'ya ithal edilen malın ihraç fiyatı, ihraç eden ülkenin olağan piyasa fiyatının altında ise anti-damping gümrük vergisi konulacağı Kanun'un 19. Maddesinde düzenlenmiştir. Kanunda, anti-damping gümrük vergisinin konulabilmesi; ülke ekonomisi veya bir üretim dalının zarar görmesi koşuluna bağlandığı kanısına varılır (Dirikkan, 1996:66).

Avustralya'da da anti-damping uygulamalar, Dünya Ticaret Örgütü kuralları çerçevesinde işlerlik kazanmış durumdadır. Bununla birlikte, Avustralya-Yeni Zelanda arasında 1983 yılında yürürlüğe giren Daha Yakın Ekonomik İlişkiler Ticaret Anlaşması ile iki ülke arasındaki karşılıklı ticarete konu olan mallar gümrük vergisinden, miktar kısıtlamalarından, anti-damping vergisinden ve telafi edici vergiden ve benzer uygulamalardan muaf tutulması söz konusudur (Öz ve Bozdoğan, 2012:115).

Avrupa Ekonomik Topluluğunun ortak dış ticaret politikasını yansıtan gümrük tarifesi 1968’de yürürlüğe girdiği ve 1969 yılında ise; Avrupa Ekonomik Topluluğu ilk anti-damping tüzüğünü kabul ettiği görülmektedir. Bu tüzüğün amacı; Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üye olmayan ülkelere yapılan dumpingli veyasübvansiyonlu ithalata karşı korunma sağlanmasıdır (Yücel 1990, 21).

2.5.DTÖ ANTI-DAMPİNG ANLAŞMASININ (VI. MADDESİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN ANLAŞMA)DEĞERLENDİRİLMESİ

Anti-damping Anlaşması, GATT’ın VI. Maddesinin uygulanmasına ilişkin soruşturma ilkelerini irdelemiştir. Uruguay Turu sonucunda kurulan daha ziyade GATT’ın revize edilmiş kurumsal olan DTÖ bahse konu anlaşmaya işlerlik kazandırmıştır. Bu anlaşma ile birlikte bir malın dumpingli olup olmadığı, herhangi bir ürün dalına zarar verip vermediği ve verdi ise izlenecek yasal prosedürlerin nasıl olacağına dair belirgin açıklamalar getirmiştir. Ayrıca alınacak önlemlerin sürelerini ve uygulamalarına dair uyumsuzluklar nedeniyle kurulacak panellerin görev tanımları da yapılan bu yeni anlaşma ile netlik kazanmıştır. Herhangi bir malın dumpinge konu olabilmesi için, ithalatçı ülkede bir zarara neden olması ve bu zarar ile dumpingli ihracat arasında bir illiyet bağının bulunması gerekmektedir. Bu anlaşma ile birlikte ihraç fiyatının iç piyasa fiyatından daha aşağıda olması gerekmektedir. Bu anlaşma ile birlikte dumpingli olduğu iddia edilen malla ilgili olarak, o ülke sanayisi ile ilişkisi olan bütün ekonomik faktörlerin incelenmesi esası getirilmiştir(Özdemir, 1997:9).

Söz konusu anlaşmada yer alan anti-damping ile ilgili süreçlere aşağıda değinilecektir.

2.5.1.Ulusal Prensipler

Dampingin GATT' taki tanımından yola çıkarak anti-damping önlemlerin işlerlik kazanabilmesi için; normal fiyatın altında bir ihraç fiyatının olması, gerçekleştirilen bu ticari faaliyetten o ülke ekonomisinde herhangi bir üretim dalının zarar görmesi ya da zarar tehdidi altında olması ve bu zarar ile de dumpingli satış arasında bir nedensellik bağının olması gerektiği söylenebilir. Kısacası, anti-damping uygulamalarının koşulları; dampingin varlığı, zarar tespiti ve oluşan zarar ile dumping arasında

nedensellik bağıının kurulabilmesidir. Anti-damping Anlaşmasının (VI. Maddesinin uygulanmasına ilişkin Anlaşma) kapsamında söz konusu unsurlara ve aşamalara aşağıda değinilecektir. (<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218435>, erişim 05.04.2017).

2.5.1.1. Dampingin Varlığı

Damping en temel anlamıyla, fiyat farklılaştırılmasına gidilerek bir ülkedeki normal fiyatın daha altında herhangi bir malın ihraç edilmesidir. Çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen dampingin tespit edilebilmesi için, bir ülkeden başka bir ülkeye ihraç edilen ürünün ihraç fiyatı, normal ticari işlemler içinde, ihracatçı ülkede tüketime konu benzer ürünün karşılaştırılabilir fiyatından daha düşük olduğunda, söz konusu ürünün dampingli olduğu kabul edilir (Md. 2.1).

2.5.1.2. Zarar Tespiti

Zararın varlığı, dampinge karşı önlem alınabilmesi için gerekli unsurlardan bir tanesidir. Zararın gerçek veriler üzerinden tespit edilmesi, delillerin tutarlı ve gerçek olmasını öngörür. Daha nesnel bir yaklaşımla dampingli ithal ürünün hacminin ve dampingli ürünlerin iç piyasadaki benzer ürünlerin fiyatını nasıl etkilediği ve yerli üreticiler üzerindeki etkilerinin araştırılması ele alınmıştır (Md. 3.1, 3.2).

Bu ilke doğrultusunda, soruşturmayı yürüten yetkililer fiyat olgusunu derinlemesine araştırıp dampingli ithalatın o ülkede önemli bir fiyat baskısı yapıp yapmadığı, fiyatların düşüp düşmediği düştü ise ne ölçüde hangi amaçla düştüğünü değerlendirmelidir. Damping uygulanan ithalatın ilgili üretim dalı üzerindeki etkisinin incelenmesi, satış, kâr, üretim, pazar payı, üretkenlik, yatırım getirisi veya kapasite kullanımında gerçek ve olası azalma; yurtiçi fiyatları etkileyen faktörler; damping marjının büyüklüğü, nakit akışı, stok, istihdam, ücretler, büyüme, sermayeyi veya yatırımları artırma yeteneği üzerindeki gerçek ve olası olumsuz etkiler de dahil olmak üzere, sanayinin durumu ile ilgili tüm ekonomik faktörlerin ve indekslerin değerlendirilmesini kapsayacaktır (Md. 3.4).

2.5.1.3. Yerli Sanayi Tanımı

“Yerli üretim dalı” tanımı, benzer ürünlerin yerli üreticilerinin tümü veya toplu ürün üretimleri, bu ürünlerin toplam yerli üretiminin önemli bir kısmını oluşturan üreticiler olarak yorumlanmaktadır. Aşağıda ki durumlar ise bu tanımın dışarısında kalmaktadır(Md. 4.1):

- Üreticiler, ihracatçılarla veya ithalatçılarla ilişkili olduklarında veya kendileri dumpingli olduğu iddia edilen ürünün ithalatçısı olduklarında, “üretim dalı” terimi geri kalan üreticiler olarak yorumlanmaktadır.
- Piyasadaki üreticiler, söz konusu ürün üretiminin tamamını veya tamamına yakın kısmını bu piyasada satıyorlarsa ve bu piyasadaki talebin büyük bir kısmını ülke topraklarının başka yerlerinde bulunan söz konusu ürün üreticileri karşılamıyorsa, her piyasadaki üreticiler ayrı bir sanayi olarak kabul edilebilmektedir.

2.5.1.4.Damping Soruşturmasının Başlatılması, Yürütülmesi ve Sonuçlandırılması

Dampingli olduğu iddia edilen satış sonucunda olumsuz etkilenecek zarara uğrayan endüstri dalı tarafından ya da onun adına yetkili birimlerce başvurulması üzerine soruşturma açılır(Md. 5.1).

Yapılan başvuruda dumpingli olduğu iddia edilen satış sonucunda uğradığı zararı kanıtlayacak belge ve veriler yer almalıdır(Md. 5.2).

Soruşturmanın açılmasını takiben yetkili mercilerin talep ettikleri bilgiler ilgili taraflara bildirilir ve ellerinde olan delilleri yazılı olarak sunmaları istenir(Md. 6.1).

Soruşturmanın kapatılması ise iki durumda söz konusu olmaktadır; bunlardan ilki, soruşturmaya konu olan işlemlerin devamını haklı kılacak dumping veya zarar yoksa ya da zarar ile dumping arasında illiyet bağıını açıklayan yeterli deliller mevcut değilse soruşturmanın kapatılmasına karar verilir. İkincisi ise, “de minimis” denilen yani literatürde “ihmal edilebilir dumping marjı” olarak bilinen durumda, gerçek ya da olası ithalat hacminin veya zararın ihmal edilebilecek düzeyde olması sonucunda soruşturma kapatılır. Dampingli ithalat hacminin normal olarak ihmal edilebilir düzeyde kabul edilebilmesi için belli başlı kriterler vardır. Öncelikle, ihracat fiyatının belli bir

düzeyi ile tespit edilen dumpingmarjı, %2'den daha az ise kayda değer bir düzeyde olmadığı kanısına varılır. Diğer yandan, ithalatçı üyenin benzer ürün ithalatının %3'ünden daha azını bireysel olarak gerçekleştiren ülkeler, topyekûn ithalatçı üyenin benzer ürün ithalatının %7'sinden fazlasını gerçekleştiriyorsa ve belirli bir ülkeden yapılan dumpingli ithalat hacminin ithalatçı üyenin benzer ürün ithalatının %3'ünden az olduğu tespit edilirse, anlaşma hükümlerince dumpingli ithalat hacminin normal olarak ihmal edilebilir düzeyde olduğu kabul edilir(Md. 5.8).

Soruşturmalar olağan seyri içerisinde bir yıl içinde sonuçlandırılarak başladıktan sonra hiçbir suretle on sekiz aydan daha uzun süremez ve soruşturma sonuçlanıncaya kadar da fiili ithalat devam eder(Md. 5.10).

2.5.1.5. Dampinge Karşı Alınabilecek Önlemler

Küresel ticarete dumpingden korunmak için ülkeler, dumpingli ithalata karşı; soruşturma açılması, geçici önlem alınması, kesin önlem alınması ve yapılan soruşturma sonucunda dumpinge karşı vergi konulması gibi çeşitli önlemlere başvurabilirler.

Bu hususta alınabilecek geçici ve kalıcı anti-dumping önlemler söz konusu anlaşma çerçevesinde aşağıda incelenecektir.

2.5.1.5.1. Geçici Önlemler

GATT'ın Anti-dumping Anlaşması, üreticilere dumping soruşturması sürecinde devam eden dumpingli ithalata karşı yerel üreticilere ciddi zararlar vermeye devam edilmesi durumunda belirli koşulların varlığı halinde geçici önlem alma hakkı tanımıştır(Md.7).

Soruşturmanın açılmasından itibaren en az 60 gün geçmesinin ardından geçici anti-dumping vergisi veya bu verginin tahmini miktarına yakın bir tutarda teminat alınması öngörülmektedir. Alınacak olan geçici önlemlerin uygulanması, dört ayı aşmayacak şekilde hatta mümkün olduğunca en kısa süre zarfında sonlandırılacaktır; ancak söz konusu ticaretin önemli bir yüzdesini oluşturan ihracatçıların talebi üzerine yetkili mercilerin kararı ile altı ayı aşmamak koşuluyla sınırlandırılmaktadır. Eğer bir soruşturma esnasında yetkili merciler, dumping marjından daha düşük bir verginin zararı gidermek için yeterli olup olmadığını inceleyecek olursa, bu süreler sırasıyla altı ve dokuz ay olabilmektedir(Md. 7.3, 7.4).

2.5.1.5.2. Fiyat Taahhütleri

Soruşturma devam ederken dumpingli malı ihraç eden firmalar ile uzlaşmaya varılması durumunda soruşturma sonlandırılır. Uzlaşmanın sağlanabilmesi için dumpingli malları ihraç eden firma, ihracatın tamamını veya bir kısmını durdurmayı taahhüt etmeli ya da ihracatçı firma, ihraç ettiği ürünün fiyatını dumping marjı kadar yükseltmeyi taahhüt etmelidir. Böylelikle ihracatçılar bu taahhütler sayesinde anti-dumping vergilerin konulmasının önüne geçebilir(Md. 8.1).

Ancak anlaşma esaslarına göre ihracatçılar bu taahhütleri yerine getirmeye zorlanamaz. Bu taahhütlerde bulunulmaması ya da taahhütte bulunma çağrılarında olumlu yaklaşılması durumunda dahi davanın incelenmesine hiçbir surette zarar vermeyecektir(Md. 8.5).

2.5.1.5.3. Anti-damping Vergisi

Damping soruşturması ile netlik kazanan dampingin bir değerlendirmesi yapılır ve damping marjı kadar veya dampingin yol açtığı zararı telafi edecek kadar anti-damping vergisi uygulanır. Anlaşma esaslarına göre, dampinge karşı uygulanacak vergi tutarlarını (damping marjı kadar ya da daha az olmasına yönelik kararı) ithalatçı ülke yetkilileri verir. Eğer konulan vergi, yerli firmanın uğradığı zararı karşılamaya yeterse verginin damping marjından daha düşük tutulması beklenir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, konulan vergi miktarının damping marjından düşük olabileceğinin aksine haksız rekabeti önlemek adına damping marjından daha yüksek tutulamayacağıdır(Md. 9.1, 9.3).

Anlaşma esaslarına göre anti-damping vergilerin uygulanmasında, geçmişe yönelik ve ileride gerçekleşen vergiler olmak üzere iki temel sistem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki; geçmişe yönelik vergi uygulanması sisteminde, damping marjından ziyade tahmini bir vergi oranıyla soruşturmanın sona ererek asıl vergi miktarı birer yıllık dönemlerle yapılan görüşmeler neticesinde belirlenir. İkinci olarak ise; ileriye dönük vergileme sisteminde anti-damping vergiler soruşturma sürecinde belirlenerek nihai kararın uygulanmasından itibaren beş yıl süre ile uygulamaya konulur(Md. 9.3.1).

2.5.1.5.4. Geçmişe Yönelik Vergi Uygulaması

Geçici önlemler ve dampinge karşı vergiler, yalnızca, bu doğrultuda alınan kararlar yürürlüğe girdikten sonra tüketim için girişi yapılan ürünlere uygulanacaktır. Ancak, kesin zarar tespiti yapıldığında veya kesin bir zarar tehdidinin tespit edilmesi halinde, geçici önlemlerin yokluğunda, dampingli ithalatın etkisi zarar tehdidine yol açmış olursa, dampinge karşı vergiler, eğer varsa, geçici önlemlerin uygulanmış olduğu süre için geçmişe yönelik olarak uygulanabilir (Md. 10.2). Dampinge karşı vergi, ödenmiş veya ödenecek olan geçici vergiden veya teminat amacıyla yaklaşık olarak hesaplanmış tutardan daha yüksekse, aradaki fark tahsil edilmeyecektir.

Dampinge karşı vergi ödenmiş veya ödenecek olan geçici vergiden veya teminat amacıyla yaklaşık olarak hesaplanan tutardan daha düşükse, aradaki fark, duruma göre geri ödenecek veya vergi yeniden hesaplanacaktır (Md. 10.2, 10.3).

2.5.1.6. Gözden Geçirme Usulleri

Anlaşma esaslarına göre, dampinge karşı önlem mahiyetinde uygulanan vergiler sadece zarara neden olan dampingi önlemek için gerekli kıldığı süre ve ölçü çerçevesinde yürürlükte kalabilir(Md. 11.1).

Bu süre zarfında, yetkili mercilerin haklı bir neden görmesi ve söz konusu verginin uygulanmaya başlamasından itibaren makul bir sürenin geçmesi şartıyla yeniden gözden geçirmeyi doğrulayan veriler olması halinde ilgili tarafların talebi üzerine, vergi uygulanmasını yeniden gözden geçirme yetkileri vardır(Md. 11.2).

Gözden geçirme, sürecinin başlamasından itibaren soruşturma on iki ay içerisinde sonuçlandırılır ve uygulamadaki verginin haklı bir nedene dayanmadığı tespit edilirse vergi uygulamadan kaldırılır. Olağan durumlar altında konulan vergiler, son gözden geçirmenin tamamlanmasının ardından beş yılı geçmeyecek bir tarihte sonlandırılır(Md.11.4).

2.5.1.7.Dampinge Karşı Uygulamalar Komitesi

Üye ülkeler, her türlü dampinge karşı ön ve kesin önlemlerini gecikmeden Komite'ye rapor ederler. Bu raporlar, diğer ülkelere incelenmek üzere Sekreteryaya'da hazır bulundurulur. Ülkeler, ayrıca her altı ayda bir, bir önceki altı aylık süre içinde alınan dampinge karşı önlemler ile ilgili raporları da sunarlar. Her ülke soruşturmayı başlatmaya ve yürütmeye yetkili mercilerini ve bu soruşturmaların başlatılmasını ve yürütülmesini yöneten yurt içi usulleri, Komite'ye bildirmek zorundadır. Bunun dışında, yine her ülke, ilgili yasa ve yönetmeliklerinde ve bu yasa ve yönetmeliklerin idaresinde yapılan değişiklikleri Komite'ye bildirecektir (Md.16.4, 16.5).

2.6.DTÖ PRENSİPLERİ

Üye ülkeler, anti-damping vergilerinin uygulanabilmesi için DTÖ'nün bünyesinde bulunan Anlaşmazlıkların Halli Organına başvurabilmektedir.

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (AHO), DTÖ Anlaşmaları çerçevesinde kurulan sistemde, gerek uygulamaya yönelik zorlayıcı araçlar içermesi, gerekse üyelerin ihtilaflarını karşılıklı anlayış çerçevesinde çözmelerine imkân veren elverişli bir platform ve sıkı kurallarla tespit edilmiş bir yöntem sunması itibariyle önemli bir yere sahiptir (Elele, 2008:77).

Üye ülkeler arasında, anti-damping vergileri veya fiyat taahhütleri uygulanmasını gerektiren konularda ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için uyulması gereken kuralları içeren DTÖ Anti-damping Anlaşmasının (VI. Maddesinin uygulanmasına ilişkin Anlaşma) ilgili maddeleri kapsamında Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması'na aşağıda değinilecektir.

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması (AHO), anlaşma hükümleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Söz konusu anlaşma hükümlerine göre; üye ülkeler arasında anti-damping vergileri ya da fiyat taahhütlerinin uygulanmasında çıkabilecek anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması için uyulması gereken kurallar AHO kapsamında işlerlik kazanmaktadır (Md. 17.1).

Bu organizasyon istişare, panel ve temyizden oluşan sistemler üzerinden çözüm yoluna gitmektedir. Bunlardan ilki olan istişare sisteminde, herhangi bir üye ülke başvuruda bulunur ve kendi yararının başka ülkelere gasp edilmesi ya da azaltılması kanısında ise ilgili taraflardan yazılı olarak bu konunun istişare edilmesini ister (Md. 17.3).

Her iki taraf, danışma talebinden itibaren altmış gün içerisinde anlaşma sağlamak durumundadır. Aksi halde, istişare talebinde bulunan üye ülke AHO'ya başvurabilir ve bu şikayet üzerinde AHO, konuyla ilgili inceleme yapmak için bir panel oluşturur. Bu panel, ticaret hukuku uzmanlarından ve söz konusu uyuşmazlıkla bir bağı olmayan 3-5 kişiden oluşmaktadır. Talepte bulunan üye ülkeden uğradığı zararı esas alan yazılı bir beyan istenerek gerekli incelemeler yapılır. Panel tarafından verilen karar

ilgili taraflarca temyize götürülebilir; ancak temyize sadece taraf ülkeler başvurabilir, üçüncü ülkeler bu haktan yararlanamaz ve temyizden çıkan karar kesindir(Md. 17.6).

Anti-damping önlemler, bir çok açıdan eleştirilmekte olup; kaldırılmasına yönelik yahut devam ettirilmesine yönelik farklı görüşler mevcuttur. Aşağıda anti-damping önlemlerin neden var olması ya da neden üye ülkeler arasında kaldırılması gerektiği hususlarına değinilecektir. Ancak öncelikle bu uygulamaların neden tercih edildiğini ve mevcut sakıncalarının incelenmesi uygun olacaktır.

2.7.ANTİ-DAMPİNG UYGULAMALARININ KULLANILMA NEDENLERİ

Dış ticarete adaletin sağlanması için anti-damping uygulamalarının yerinde olduğunu savunan görüşlerin dayandığı argümanlar farklılık arz etmektedir. Öncelikle kendi iç pazarlarında korunan yabancı firmaları, düşük fiyatlarla yerli firmalara zarar verdiği ve eşit koşullarda ticari faaliyetlerin gerçekleşmediği öne sürülmektedir. Bu nedenle anti-damping vergilerin korumacılık kaygılarından ziyade rekabet koşullarını dengelediği ve daha adil bir zemine taşıdığı savunulmaktadır (Yaşar, 2006:13).

İkinci görüş savunucuları ise, tekelleşme amacıyla olan yurt dışındaki firmaların yıkıcı dumping uygulamalarına karşı yerli üreticilerin korunması gerektiğini ileri sürmektedir. Bir diğer yaklaşım ise; yurt dışı pazarlarda faaliyet gösteren firmaların ölçek avantajları elde edebileceğidir. Bu durumun yerli firmaların aleyhine olduğu ve rekabette haksızlığa yol açtığı savunulmaktadır. Başka bir görüş ise yabancı firmaların üretim fazlası mallarını maliyetin altında satarak yerli üreticileri olumsuz etkilemesi üzerinedir. Bir sektörde üretim fazlasının oluşabilmesi için ya firmaların kapasitelerinin üstünde çalışıyor olması ya da genel bir durgunluğun hâkim olması gerekmektedir. Anti-damping uygulamalarının savunucuları, kendi ülkelerinden veya bizzat kendi firmalarından kaynaklanan olumsuz dışsallıkların yerli firmaları etkilemesinin adil olmayacağını ileri sürmektedirler(Türkcan ve Dişbudak, 2005:64-65).

Anti-damping soruşturmalarının açılmasının ve sonucunda anti-damping vergisi konulmasının ekonomik olduğu kadar siyasi nedenleri de vardır. Bu sebeplerden bir kısmı uluslararası, bir kısmı ise yerel siyasi sebeplere dayanır. Yurtiçindeki sanayiciler, kendileri için tehdit olarak gördükleri ithal ürünler üzerinde

dampinyapıldığı gerekçesiyle siyasetçiler üzerinde baskı oluşturarak birçok durumda başarılı olmuşlardır (Türkcan ve Dişbudak, 2005:66).

Elbette ülkeler, hiçbir ülkenin açık pazarı haline gelmek istemeyerek çeşitli korunma yöntemlerine başvurabilir. Ancak bu tür uygulamalar üçüncü ülkelere karşı uygulanmalıdır. Zira birliğin üyeliğini kabul eden herhangi bir ülke, o birliğin koşullarının artı ve eksi yönlerini ele alarak kendi menfaatleri çerçevesinde değerlendirmelidir. Birlik üyeleri arasında hukuki zemin güçlendirilerek haksız rekabetin önüne geçilmesi desteklenmeli ve zarar tehdidi altında olan ülke için ekonomisini güçlendirebilmesine yönelik girişimlerde bulunması gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak istisnai bir durum olarak, yıkıcı dampingin söz konusu olduğu zamanlarda bu tür uygulamaların birlik üyelerine karşı da kullanılması akılcı bir davranış olabilir.

2.8.ANTİ-DAMPİNG UYGULAMALARININ SAKINCALARI

Anti-damping önlemlerin sakıncaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Dirikkan, 1996:225):

- Soruşturma açılması dahi ithalatçı ve ihracatçı için güvensizliğe yol açar.
- Üretim dalını koruma amacı olsa da, aynı zamanda bu üretim dalının serbest rekabet ortamı için gerekli yapısal uyumunu engeller veya geciktirir. Böylece rekabeti azaltıcı etkide bulunur.
- İthal ülkesinin ticaret yaptığı ülkeler de korumacı önlemler olarak bu ülkedeki üreticilerin ihracatını engelleyebilir.
- Bu önlemler, korumacı amaçlarla haksız olarak uygulanabilir. Böylece serbest ticareti engelleyebilir.

2.9.DTÖ ANTI-DAMPİNG ANLAŞMASI'NA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Küresel ekonominin artı değer kazanması, serbest ekonomi koşullarının geliştirilerek ticari faaliyetleri kısıtlayan uygulamaların kaldırılması, eşit şartlar altında ticari faaliyetleri sağlamak ve haksız rekabetin önüne geçmek için oluşturulan GATT'ın devamı niteliğindeki DTÖ, bu amaçlar doğrultusunda anti-damping düzenlemelere

başvurmuştur. Anti-damping politika eleştirileri farklı açılardan kategorize edilebilir; bu eleştiriler ayrıntılı olarak aşağıda incelenecektir.

Anti-damping düzenlemelere getirilen bazı eleştiriler şunlardır(Lindsey ve Ikenson,2011:11):

Öncelikle, anti-damping uygulamaların gelişigüzel düzenlendiği ve ihracatçı aleyhine orantısız olarak kullanıldığı ileri sürülmektedir. Bu görüşü savunanların temel argümanı,damping marjlarının belirleniş usulleri ve fiyat farklılaştırmasına yöneliktir. Buna göre; uluslararası mevzuat, fiyat karşılaştırmaları ve damping marjının belirlenmesi konularında netlik içermemektedir. Bu durum ulusal damping mevzuatlarının farklılaşmasına ve uygulamaların çeşitlenmesine yol açmaktadır. Örneğin, kimi ülkeler anti-damping uygulamalarında, tek tek ihracat işlemlerini ihracatçının normal fiyatı ile karşılaştırmaktadır. Yani ihracatçının ağırlıklı ortalama piyasa fiyatları göz önünde bulundurularak karşılaştırma yapılmaktadır. Buna karşılık diğer bir anti-damping uygulamasında ise bu yöntemin tam aksine normal değer üzerinde yapılmış ihracat satışları, normal değerde yapılmış gibi dikkate alınır. Bu durumda ortalama ihraç fiyatının normal değer üzerinde kalması söz konusu değildir. Uygulamadaki bu tür farklılıklar damping marjının birbirinden farklı çıkmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte ihracatçının tam maliyetinin altındaki yurtiçi satışlarının dikkate alınmaması, normal değer olduğundan yüksek belirlenmesine neden olmaktadır. Bu tür uygulamalara karşı DTÖ, fiyat karşılaştırmalarında normal değer ve ihraç fiyatının her bir işlem için veya her ikisinin de ortalama esasında karşılaştırılması zorunluluğunu anti-damping anlaşmasında şart koşturmuştur.

Bununla birlikte, anti-damping uygulayıcılarının normal fiyat ile ihraç fiyatını eşit ticari düzeye getirirken, kimi maliyetleri ihraç fiyatından düşerken, normal değerde bu düzenlemeyi dikkate almamaları ihracatçı aleyhine yeni bir durum teşkil etmektedir.

Diğer bir eleştiri ise; anti-damping uygulamaların korumacılık eğilimlerine ivme kazandırmasıdır. Dış ticarete haksız rekabetin önüne geçmek için uygulanan anti-damping vergiler, dış ticaretten korunmanın yolu olarak uygulanmaya konulmuş durumdadır.Üstelik anti-damping vergisine konu olan ürünleri ara mal olarak kullanan firmalar, kendi ürettikleri nihai ürüne de anti-damping vergisi konulması için başvuruda

bulunabilir. Bu duruma domino etkisi denilmektedir ve bu tür uygulamalar korumacılık politikalarını körüklemektedir.

Son olarak, anti-damping prensiplerinin adaletsiz olarak gelişigüzel bir tutumla yurt dışı firmaları cezalandırıcı nitelikte olduğu ve bu önlemlerin rekabet dengesini bozucu, tüketicinin aleyhine, salt koruma amaçlı olduğu bir başka eleştiri konusu olmuştur.

Anti-damping düzenlemeler, 28.01.2003 tarihinde, DTÖ Kanada çalışma grubu tarafından düzenlenen toplantılarda farklı açılardan eleştirilmiştir(WTO,2003:5):

Bunlardan ilki; anti-damping kanunlarının yetersiz ve siyasi çıkarlar doğrultusunda kullanıldığı iddiasıdır. Öncelikle, anti-damping politikası, kimi zaman siyasi nedenler sonucunda ortaya çıkmakta, yerli sanayicileri korumaya yönelik uygulamalar siyasi zeminlerde değerlendirilmektedir. Bu durum anti-damping vergi oranlarının gelişigüzel hesaplanarak yüksek tutulmasına yol açabilmektedir. Yerli üreticiler korunurken yerli tüketiciler göz ardı edilmekte toplam fayda üreticiler lehinde artarken tüketicilerin bireysel marjinal faydaları düşmektedir; çünkü sahip oldukları paranın alım gücü azalmaktadır. Anti-damping vergilerin negatif dışsallığını tüketiciler üzerinde görmek mümkündür. Çünkü; anti-damping vergisinin ilk yansıması, vergiyi koyan ülkedeki fiyatların yükselmesinden etkilenecek olan tüketiciler üzerinde gerçekleşir. Ayrıca malın fiyatının ihracatçı firma ile ithalatçı firma arasında farklılık arz edeceği öne sürülmektedir. Bununla birlikte kimi yerli firmaların koruma altına alınmasının yeni koruma taleplerinin gündeme gelmesine yol açacağı ileri sürülmektedir. Haklı nedenlerle korunan sektörlerin yanında diğer sektörlerde koruma talep ederek bu konuda siyasi otoritelere başvurabileceği ve gereksiz yeni korumaların elde edilerek ticari dengeleri bozacağı öngörülmektedir. Anti-damping uygulamaların çıkar ve baskı grupları tarafından sıklıkla kullanılmakta özellikle lobicilik yapan yerli firmalar ve endüstrilerin siyasi otoritelere uygulattığı bir politika olarak gündeme gelebilmektedir. Anti-damping uygulamaların eleştiri alan bir başka yanı, İhracatçı ülkelerin verimlilik ve optimilite açısından yerli firmalardan üstün olabileceğinin göz önünde bulundurulmadığı, kaynakta israfı açtığı iddiasıdır. Ayrıca bu tür yersiz anti-damping uygulamaları sonucunda yerli firmalar, anti-damping mevzuatını kendi lehlerine kullanarak kartel dahi oluşturabilmektedir.

Bir diğer eleştiri;anti damping önlemlerin uygulamaya konulduktan sonra kronikleşmesi ve süreklilik arz edeceği yönündeki görüşlerdir.

Bütün bu eleştirilerin temelinde anti-damping uygulamaların, DTÖ ve GATT'ın ruhuna aykırı olmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. DTÖ ve GATT'ın temel prensipleri arasında haksız rekabeti önleyerek dünya ticaretini serbestleştirip ticari faaliyet ağlarını güçlendirmek vardır. Oysa anti-damping vergilerinin koruma amaçlı kullanılması ve ticari dengeleri sarsıyor olmasının gerek DTÖ gerekse GATT misyonuna aykırı olduğu ve küresel ekonomiyi olumsuz etkilediği hususu değerlendirilmektedir.

Çalışmanın bu kısmında anti-damping uygulamalara ilişkin literatür özeti sunulacaktır.Çalışmanın devamında ise, GATT/DTÖ misyonuna aykırılık teşkil ettiği öngörülen anti-damping uygulamalar Gümrük Birliği kapsamında ele alınarak Türkiye ölçeğinde değerlendirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARI VE MEVCUT SORUNLARA ÖNERİLER

3.1.LİTERATÜR

1980’li yıllardan itibaren ülkelerin dış ticareti düzenlemek için bir araç olarak kullanmaya başladıkları anti-damping uygulamalarının belirleyicileri üzerine yapılmış bir çok ampirik çalışma bulunmaktadır. Finger vd. (1982)’nin, 1975-1979 dönemi için ABD’nin anti-damping uygulamalarını, siyasi ve ekonomik yönden incelediği çalışma; konu hakkındaki literatürdeki ilk uygulamalı çalışmadır. 1970’lerin sonunu konu alan çalışmanın sonuçlarına göre, anti-damping uygulamaları özellikle siyasi baskılardan oldukça etkilenmektedir. Bu çalışmada özellikle ABD’nin anti-damping uygulamalarının hedefindeki dört ülke (Japonya, Brezilya, Meksika ve Güney Kore) ele alınmıştır. Reel döviz kurundaki dalgalanmaların Japonya’ya anti-damping soruşturması açılması için önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. 1982-1987 döneminde ABD dolarının zayıf bir seyir izlemesi anti-damping uygulamalarındaki artışa büyük oranda etki etmiştir. Ayrıca açılan soruşturma sayılarındaki artışın büyümeyi de olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Hindistan’dan sonra en çok anti-damping uygulamasında bulunan ülke olan ABD’yi inceleyen Hansen ve Prusa (1997), Mah (2000), Lee ve Mah (2003) ve Irwin (2004)’in çalışmaları bulunmaktadır. ABD’nin incelendiği bu çalışmalardan genel olarak anti-damping uygulamaları üzerinde ekonomik etkilerin yanı sıra siyasi etkilerinde belirleyici olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca, anti-damping kararları, yerli firmaları yabancı rakiplerinden korumak için bir araç olarak da kullanılmaktadır. Literatürde bu yaklaşımı konu alan Finger (1981), Herander ve Schwartz (1984), Feinberg ve Hirsch (1989), Hansen (1990), Krupp (1994), Leichenberg ve Tan (1994), Sabry (2000), Prusa ve Skeath’ın (2001) çalışmaları endüstriye özel faktörlerin anti-damping kararlarını etkileyici rolüne odaklanmaktadır. Krupp (1994) ABD kimya sanayisi üzerine 1976-1988 dönemi için yapmış olduğu çalışmada anti-damping soruşturmalarının mikro ekonomik belirleyicilerini incelemiş ve istihdam büyüklüğü ile ithalat oranını, anti-damping kararlarının belirleyicileri olarak tespit etmiştir. Bunlara ek olarak, Aggarwal’ın (2004),

1980-2000 dönemi için 99 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin anti-damping uygulamalarının belirleyicilerini incelemiştir. Elde ettiği sonuçlara göre dış ticaret dengesindeki sorunların ve dış ticaretteki misillemelerin anti-damping uygulamaları üzerinde oldukça etkili olduğu görülmüştür. Gelişmiş ülkelerin anti-damping uygulamalarında özellikle ülke içerisindeki ekonomik baskıların belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Birçok ülkede anti-damping uygulamalarının adil ticaret sağlayıcı olmaktan çok dış ticaretten koruyucu bir önlem olarak kullanıldığı bu çalışmada da ortaya koyulmuştur. (Erkal ve Özer, 2016:443-444).

İlgili literatür taramasında Türkiye için anti-damping uygulamalarının belirleyicilerinin incelendiği Türkcan ve Dişbudak'ın (2005) uygulamalı çalışması vardır. Türkiye'nin 1995-2003 yılları arasındaki anti-damping uygulamalarının belirleyenleri için yapılan çalışmada, Türkiye'nin 20 ticaret partneriyle aralarındaki anti-damping soruşturmaları ele alınmıştır.

Avşar (2013) tarafından yapılan bir başka çalışmada mevcuttur. Çalışmada, Türkiye'deki anti-damping uygulamalarının ticaret etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, anti-damping vergilerinin, hedef ülkelere olan ithalatta önemli azalışlara neden olduğu, bunun yanında diğer ülkelere olan ithalatı yüzeysel olarak arttırdığı sonucuna varılmıştır.

Ayrıca Kaplan (2014) tarafından anti-damping uygulamalarının makro ekonomik belirleyicileri Türkiye örneği üzerinden incelenmiştir. Çalışmada 2003-2013 yılları arasında Türkiye'nin açtığı anti-damping soruşturmalarında, makroekonomik değişkenlerin etkisi araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Türkiye'de anti-damping soruşturmalarında, analiz yapılan değişkenlerin önemli etkisi olduğu bulunmuştur.

Son olarak, Ekdi (2003) tarafından yapılan ve çalışmamıza konu olarak daha yakın olan bir çalışmada gümrük birliği çerçevesinde dumping ve yıkıcı fiyat uygulamaları üzerinde durulmuştur. Çalışmada, dumping gerek teorik çerçevesi gerekse tespit edilmesi açısından yıkıcı fiyat uygulamasından farklı olduğu ve anti-damping tedbirlerin iç piyasadaki rekabetin kısıtlanması sonucunu doğurduğu üzerinde durulmuştur. Bu nedenle, anti-damping tedbirlerinin yerini rekabet kurallarının alması önerilmiş; ancak bu durumun zorluğu belirtilmiştir. Buna rağmen gümrük birliklerinin

söz konusu önerinin gerçekleştirilebilmesi için ideal bir ortam oluşturdukları vurgulanmıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki anti-damping uygulamaların Gümrük Birliği kapsamında değerlendirilmesi hususunda yapılan çalışmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2.TÜRKİYE’DEANTI-DAMPİNG MEVZUATIUYGULAMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye, 1980’li yıllara kadar kapalı bir ekonomik yapı içerisinde ithal-ikameci sanayileşme politikalarını takip etmiştir. 1980 öncesinde miktar kısıtlamaları, yüksek tarife oranları ve kambiyo rejimine getirilen kısıtlama araçları ile ithalatta korumacılığa başvurulmuş olup; 1980’lerden itibaren ise Türkiye’nin ithalat politikasında daha açık, ihracata dayalı ve aşırı korumacı dış ticaret politikasından uzak, ithal ikameciliğin terk edilmesine yönelik uygulamalar esas alınmıştır. Ticarete liberalleşmeyi önceleyen bu dönemde ithalat politikasında dikkat çeken en önemli değişiklik kendisini “koruma anlayışı”nda göstermektedir.1980 yılına kadar ithal ikameci bir kalkınma politikası izleyen Türkiye, 24 Ocak 1980 kararları ile dış ticarete serbestleşmeye giderek ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiştir. Bu süreçten önce Türkiye, yerli üreticileri korumak adına gümrük vergileri, miktar kotaları, kambiyo denetimleri ve ithalat izinleri gibi uygulamalara başvuruyordu. Bu uygulamalar dampingli satışlarla mücadele etmek için elverişli bir zemin oluşturmaktaydı; ancak Türkiye’nin 1996 yılında GB’ye üye olması ile birlikte bu uygulamalar Avrupa ülkelerine karşı geçerliğini büyük ölçüde kaybetmiştir(Akman, 1999:557).

1980’lerde başlayan ekonominin ticarete serbestleşme girişimleri yeni korumacılık yollarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle GB’nin getirdiği yükümlülükler altında, Türkiye yerli sanayisini dış rekabete karşı daha fazla koruma eğilimine gitmiştir. Türkiye’nin GB öncesi kullanılan, gümrük vergileri, kota ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıyla birlikte iç mevzuatında düzenlemelere başvurduğu görülmektedir.1980’lerle beraber, koruyucu ithal ikameci politikaların terk edilerek, yerli sanayinin uluslararası arenayadâhil olma girişimleri Türkiye’yi uluslararası ticarete rekabet koşullarıyla baş başa bırakmıştır. 1 Ocak 1996 tarihli, AB ile oluşturulan GB’ye bağlı olarak uygulamaya konulan Serbest Ticaret Anlaşmalarının

getirdiği yükümlülükler çerçevesinde Türkiye, korumacılık politikalarının formunu değiştirerek olası olumsuzluklara karşı önlem alma girişimlerinde bulunmuştur. Nitekim yürürlükte bulunan 1615 sayılı Gümrük Kanunu ve İthalat Rejimi Kararı rekabet ve korunma koşullarını detaylandırmamakta ve dumping kurallarının belirlenmesinde de yetersiz kalmaktaydı. Söz konusu mevzuat, dumpingin hangi koşullarda geçerli olacağı, şikâyet mercileri ve alınacak tedbirler konusunda yeterli bulunmamaktaydı. Bu nedenlerden dolayı 1989 yılında 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun, 89/14506 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Karar ve İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik ile yeni düzenlemelere başvurulmuştur (Sönmez,2003:113).

3.2.1. Mevzuat Öncesi Dönem

Osmanlı Devleti, tarihsel olarak incelendiğinde dış ticaret politikaları açısından dünyada uygulanan politikalara Türkiye Cumhuriyeti'nin aksine paralel ilerlememiştir. 20. yy başlarına değin Osmanlı ekonomisinde temel amacın temel gereksinimleri karşılayacak ticaret politikalarının ve vergilerin artırılması eğilimi olduğu görülür. O dönemde Avrupa'nın izlediği merkantilist politikaların aksine çeşitli ülkelere kapitülasyonlar sağlayarak ithalatı özendirdiği, ihracatı ise teşvik etmediği görülür; ancak Birinci Dünya Savaşı ile birlikte, bu yerli sanayiye destekleyici ithal ikameci politikalar yürürlüğe konularak diğer politikalardan uzaklaşmıştır. 1929 yılına kadar, Lozan Anlaşması hükümlerince Türkiye Cumhuriyeti zorunlu olarak dışa açık ekonomik politikalar izlemiştir. 1929 tarihli Gümrük Tarife Kanunu ile Türk ekonomisinde yerli sanayiye dış rekabetten korumak ve geliştirmek için yeni politikalar izlenmiştir. 1929 krizi ile birlikte diğer az gelişmiş ülkeler gibi Türkiye de ithal ikameci yatırımları özendirici müdahalelerde bulunmaya başlamış ve bu politikaları İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam ettirmiş ve bu süreçten sonra dışa açık ekonomi, artan dış açıklar, yüksek enflasyon ve işsizlik sebebiyle 1953 yılından itibaren terk edilerek, tekrar eski korumacı dış politikalara eğilim artmıştır(Türkcan ve Dişbudak, 2005:58).

Türkiye'de ithal ikameciliğe dayanan politikalar 24 Ocak 1980 Kararları ile yerini ihracatı teşvik edici ve dışa dönük yeni bir ekonomik forma bırakmaya başlamış 1984 yılı itibariyle de bu girişimler ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda izne tabi mallar listesi kaldırılmış, ithalattan alınan gümrük vergileri kademeli olarak indirilerek

Türkiye'de ithalat, gümrük vergileri ve diğer eş etkili vergiler, miktar kotaları, ithalat izinleri, kambiyo denetimleri gibi uygulamalardan uzaklaşmaya çalışılmıştır. 24 Ocak Kararlarından önce bu kadar korumacı politikaların izleniyor olmasına rağmen haksız rekabeti önlemeye yönelik herhangi bir önlem de bulunmuyor, üstelik buna yönelik çalışmalarda da bulunulmuyordu. Bütün bunların doğal bir sonucu olarak da anti-damping mevzuatına gerek duyulmuyor, dampingli veya sübvansiyonlu ithalata yönelik kısıtlayıcı veya fiyat kontrolü gerçekleştirebilecek yollardan en uygun olanı kolaylıkla uygulanabilmekteydi. 1984'ten itibaren ithal ikameci uygulamaların terk edilmeye başlanması ile birlikte yoğun bir koruma altında bulunan yerli üreticiler uluslararası arenada rekabet ortamıyla karşılaşması sonucu çoğu ülkenin uyguladığı gibi dampingli veya sübvansiyonlu satış karşısında haksız rekabetin önlenmesine yönelik uygulamaların Türkiye'de de uygulanması kaçınılmaz hale gelmiştir(Yapıcı, 2000:135).

3.2.2. Türkiye'de Uygulanan Anti-Damping Mevzuatı

Yürürlükteki 1615 sayılı Gümrük Kanunu ve İthalat Rejimi Kararı, hem haksız rekabetin önlenmesine yönelik engel oluşturmakta hem de hangi durumların damping olabileceği, şikayetlerin hangi merciler tarafından inceleneceği ve ne gibi önlemlerin alınabileceği konularında yeterli değildi. Bu nedenlerden dolayı yerli sanayinin dampingli veya sübvansiyonlu ithalatın yaratacağı haksız rekabete karşı korunabilmesi ve dampinge dair yetkili organlarının ve bunların görevlerinin kesin olarak belirleneceği, yeterli, açık ve uygulanabilir bir mevzuat çalışmalarına 1985 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İthalat Genel Müdürlüğü bünyesindeki çalışmalar, 1989 yılında tamamlanarak uygulamaya konulmuştur(Yapıcı, 2000:136-137).

3577 Sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun(İHRÖK),1/7/1989 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte GB'ye katılan Türkiye, 3577sayılı kanunu 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 12. maddesine göre yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 25.07.1999 tarih ve 23766 sayılı Resmi Gazete' de 4412 sayılı kanun yayımlanmıştır. Bu yeni kanunla birlikte anti-damping uygulamalar ile ilgili görevler üç birim arasında paylaştırılmıştır. İthalat Genel Müdürlüğü'nün (İGM) bağlı bulunduğu bakanlık onay mercisi, İthalatta Haksız Rekabeti Değerlendirme Kurulu karar mercisi ve Dış Ticaret

Müsteşarlığı(DTM) ile İthalat Genel Müdürlüğü ise uygulayıcı merci olarak görevlendirilmiştir(Beğen,2007:65-106).

Çalışmanın bu kısmında anti-damping soruşturma süreçleri, İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun(İHRÖK), Karar ve Yönetmelik(İHRÖY) çerçevesinde ele alınacaktır.

3.2.3.Anti-Damping Soruşturmasının Süreçleri

İlgili mevzuata göre, herhangi bir dumping soruşturmasının başlatılabilmesi ve önlem alınabilmesi için dumping konu ithalattan zarar gördüğünü ileri süren, gerçek veya tüzel kişilerin dumpingli ithalat ve yerli üretim arasında nedensellik bağı bulunan zarar gösterir bilgi ve belgeler ile birlikte İGM' ye yazılı olarak başvurusu gerekir(İHRÖK, Mad.4).

İGM gerekli incelemeleri yaparak 45 gün içerisinde ilgili kurula soruşturma açılıp açılmaması konusunda gerekli teklifte bulunur(İHRÖY, Mad.20).

Kurul, soruşturma açılmama kararını verirse; karar, şikâyetçi tarafa bildirilir. Eğer soruşturmanın açılması yönünde bir karar verilirse; karar, ilgili ülke hükümetine bildirilir sonrasında ise tebliğ olarak Resmi Gazetede yayımlanır(İHRÖY, Mad.20).

Soruşturma açıldıktan sonra İGM, ihraç fiyatı, normal değer, fiyat farklılaştırılması, dumping marjı/miktarı ve maddi zararlar ilgili bilgileri toplar. Taraflara 30 gün içerisinde cevaplandırmak ve İGM' ye ulaştırılması şartıyla soru formları gönderilir. Bu formların herhangi bir nedenle İGM' ye ulaştırılmaması durumunda soruşturmaya ilgili karar mevcut bilgiler ışığında verilir(İHRÖY, Mad.21).

Anti-damping soruşturma süresi bir yıldır; ancak mevcut süre Kurul kararı ile altı aya kadar uzatılabilmektedir (İHRÖY, Mad.30).

Soruşturma devam ederken maddi zarara yönelik ön tespitlerde bulunulduğunda soruşturma tamamlanana kadar üretim dalının var olan zararının telafisine istinaden Kurul tarafından belirlenen dumping marjı ve zararı ortadan kaldırmaya yetecek miktarda teminatın geçici önlem olarak alınması Kurul'un teklifi üzerine Bakanlığın onayı ile açılabilir. Geçici önlem kararı Resmi Gazetede yayımlanarak ilgili taraflara

bilgi verilir. Geçici önlem uygulama süresi dört ay olarak belirlenmiştir; ancak söz konusu malın ihracatını yapan firmaların talebi üzerine bu süre Kurulun kararı ve Bakanlık onayı ile altı aya kadar uzatılabilmektedir(İHRÖK, Mad.12).

Soruşturma sürecinde, ihracatçı fiyatlarını dumping marjı kadar ya da üretim dalında meydana gelen zararın etkisini ortadan kaldırmaya yetecek kadar artırma imkanına sahiptir. Ayrıca dumping fiyatlı ihracatını durdurmayı teklif edebilme hakkına da sahiptirler. Ayrıca İGM de ihracatçıya taahhüt teklifinde bulunabilme yetkisine sahiptir. Teklifi değerlendirerek taahhüdü kabul veya reddetme yetkisi de İGM' ye tanınmış bir haktır. Taahhütlerin kabul edilmesi durumunda Kurul, dumping soruşturmasını durdurabilmektedir(İHRÖK, Mad.11).

Soruşturma sonucunda maddi zarar tespit edilirse ilgili taraflar bilgilendirilir ve Kurul tarafından belirlenen ve Bakanlıkça onaylanarak kesinleşen dumping marjı ya da zararı ortadan kaldırmaya yetecek şekilde dumpinge karşı vergi uygulamasına başvurulur(İHRÖK, Mad.13).

Kesin önlem kararı olarak uygulamaya konulan vergiler ad-valorem (değer) veya spesifik olarak uygulanabilir. Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren kesin önlem kararı ilgili ülkeye bildirilir(İHRÖH. Karar, Mad.7).

Öte yandan önlemin geriye dönük olarak uygulanması mümkündür. Ancak bu geriye yürüme soruşturmanın başlangıç tarihinden geriye gitmemek üzere geçici önlemin alındığı tarihten itibaren geriye 90 gün ile sınırlı olup, geriye dönük uygulama konusunda ithalatçılara görüşlerini bildirme fırsatı tanınır (İHRÖH Karar, Mad.6).

Eğer kesin önlem kararından önce uygulanan bir geçici önlem mevcutsa önceden alınan teminat kesin önleminde belirlenen vergi miktarına göre yüksekse aradaki fark geri ödenir; düşük olması durumunda ise fark tahsil edilmez.Soruşturma sonucunda ihracatçının dumping yapmadığı ya da herhangi bir maddi zarara yol açmadığının tespiti durumunda soruşturma son bularak kapatılır; önceden alınmış bir teminat varsa geri iade edilir(İHRÖK, Mad.14).

Soruşturma sonucunda; soruşturma konusu ithalatın dumpinge konu olmadığının; bu ithalattan kaynaklanan zararın bulunmadığının belirlenmesi halinde;

damping marjı ya da ithalat miktarının ihmal edilebilir düzeylerin altında olması halinde soruşturma kapatılır (İHRÖY, Mad.29).

Söz konusu kanun hükümlerine göre dampinge karşı uygulanan vergiler, yürürlüğe girdiği ya da gözden geçirme soruşturması yapılmışsa, damping ile zarar tespitini birlikte kapsayan en son gözden geçirme soruşturmasının sonucunda yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren beş yıl süreyle uygulanabilir(İHRÖH. Karar, Mad.7).

3.3. TÜRKİYE’NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ ÇERÇEVESİNDE ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARI

1 Ocak 1996 tarihinden itibaren yürürlüğe giren ve GB’ye ilişkin düzenlemeleri içeren 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı’nın 43-46’ncı maddeleri Türkiye-AB arasındaki dampinge ilişkin hükümleri içermektedir. Söz konusu Kararın 44’üncü maddesinin 2. paragrafı çerçevesinde 23 Kasım 1970’de imzalanan Katma Protokol’de dampinge karşı tedbirlerin uygulanmasına ilişkin, “47’inci maddesi ile getirilen usullerin” yürürlükte kalacağı hükme bağlanmıştır. Hâlihazırda her iki taraf, bir kısım ürünlerin ithalatında, birbirlerine dampinge karşı vergi uygulamakta olup; Türkiye’ye karşı uygulanan önlemlerin kaldırılabilmesi için 1/95 sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı’nın 44’üncü maddesi 1’inci paragrafı hükümleri gereğince Topluluk rekabet politikalarına ilişkin hukuki müktesebatın ülkemizce üstlenilmesi şartı konulmuştur (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 1997: 58-59).

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’nın 44’üncü maddesinin 1. Paragrafında belirtilen; “Ortaklık Konseyi, taraflardan herhangi birinin talebi üzerine, tarafların birbirleri arasındaki ticari ilişkilerinde korunma tedbirleri dışında kalan tüm ticari korunma amaçlarını gözden geçirecektir.” Bu gözden geçirme esnasında Ortaklık Konseyi; Türkiye’nin iç pazarla ilgili rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve diğer konulardaki müktesebatı benimsemiş ve etkin biçimde uygulamaya koymuş olması ve dolayısıyla haksız rekabete karşı iç pazardakine denk bir koruma sağlaması koşuluyla bu araçların askıya alınmasına karar verebilme yetisine sahiptir(Yağmur, 1997:63).

Türkiye’nin anti-damping uygulamaları incelendiğinde önlemlere sıklıkla başvurduğu gözlemlenmektedir. Tablo 5’te Türkiye’nin DTÖ’ye üye olduğu tarihten itibaren anti-damping uygulamalarının yıllara göre dağılımı verilmiştir. Bu verilere

göre; hakkında açılan soruşturmaların kesin önleme dönüşme oranı düşükken açtığı soruşturma sayısının kesin önleme dönüşme oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim açtığı soruşturmaların tamamına yakınının kesin önleme dönüştüğü gözlemlenmektedir. Söz konusu bu uygulamaların sadece GB'nin etkisiyle AB ülkelerine karşı değil başta Çin ve Uzakdoğu ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye de uygulandığı görülmektedir.

DTÖ'ye üye olunmasıyla birlikte Türkiye'de yerel üreticilerin açtığı anti-damping soruşturmalarında azalma olmasına rağmen 2000'li yıllarda açılan soruşturma sayılarında bir artış olmuştur. Türkiye'nin DTÖ'ye üyeliğinin ilk iki yılında hiçbir soruşturma açılmazken, 2000 yılına kadar ortalama 5 soruşturma, 2000 yılından sonra ortalama 14 soruşturma takip edilmiştir. Türkiye'nin uyguladığı gümrük tarifelerinin DTÖ üyeliği öncesi ortalama olarak yaklaşık % 10 civarında ancak 2000'li yıllarda % 3 seviyelerinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, yerel üreticilerin anti-damping soruşturmalarını ithalat koruması talep etmek için bir alternatif olarak gördüklerini söylemek mümkündür. 2000'li yıllarda açılan anti-damping soruşturmalarının yüzde 94'ünün kesin önlem kararı ile sonuçlanması da literatürde anti-damping soruşturmalarındaki artış ile alakalı savunulan tezlerden biri olan ikame etkisinin Türkiye için de geçerli olduğunu gösterir niteliktedir(Avşar,2014:43)

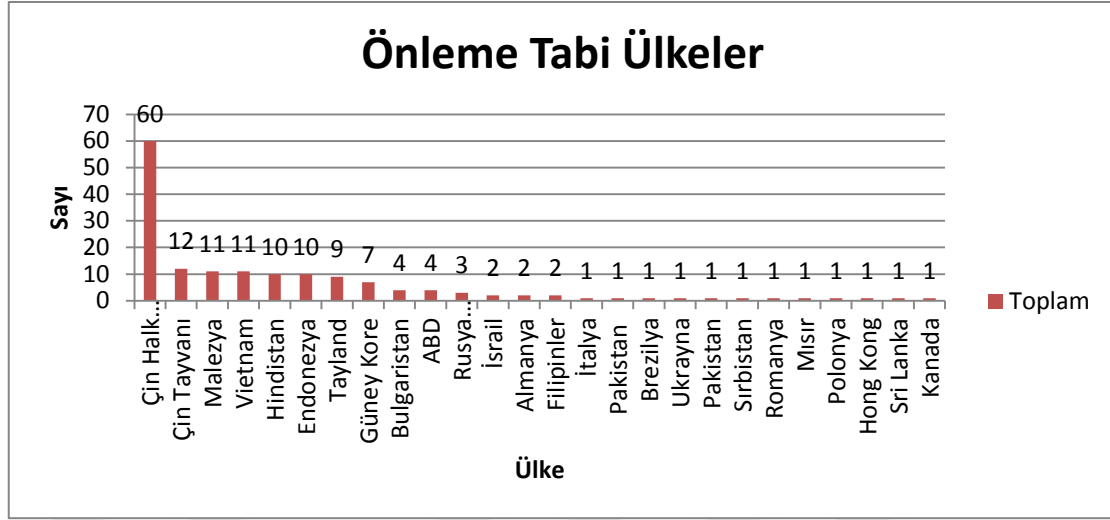
Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin önlem aldığı ülkeler, herhangi bir önlem alınmadan sonuçlandırılan soruşturmalar, yürürlükte kalma süresi sona eren önlemler, gözden geçirilmesi sonucunda kaldırılan vergiler, damping soruşturmaları incelenerek AB ülkeleri ile Türkiye'nin bu konudaki münasebeti değerlendirilecektir.

Tablo5:Anti-Damping Uygulamalarının Yıllara Göre Dağılımı

YILLA R	Hakkında Açılan Soruşturma Sayısı	Açtığı Soruşturma Sa yısı	Hakkında Alınan Kesin Ö nlem	Aldığı Kesin Önl em
1995	2	2	0	11
1996	3	0	2	0
1997	0	5	2	0
1998	2	0	2	1
1999	6	7	1	0
2000	5	0	4	6
2001	3	2	1	2
2002	6	15	3	9
2003	4	12	2	24
2004	2	19	3	11
2005	0	20	1	16
2006	1	9	0	16
2007	0	3	0	13
2008	3	19	2	3
2009	3	13	1	16
2010	1	4	0	13
2011	5	2	1	1
2012	6	7	3	2
2013	4	12	3	3
Toplam	56	154	31	147

Kaynak: (Kaplan, 2014:34).

Türkiye'nin söz konusu uygulamaları gerçekleştirdiği ülkelerin başında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Uzakdoğu ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke yer almaktadır.

Grafik 1: Önleme Tabi Tutulan Ülkeler

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/>, erişim 03.10.2017.

Grafik 1’ de Türkiye’nin maruz kaldığı dumping karşısında önleme tabi tuttuğu ülke isimleri yer almaktadır. Bu verilere göre; Çin Halk Cumhuriyeti ilk sırada yer almak üzere onu Uzakdoğu ülkeleri takip etmektedir. AB üye devletlerinden ise sadece Bulgaristan, Almanya, İtalya, Romanya ve Polonya’ya karşı önlem alındığı görülmektedir. Bu önlemlerin sayısı ise sıra ile 4, 2, 1, 1 ve 1’ dir. Genel toplamda 157 olan önlem sayısı içerisinde GB üyesi AB ülkelerine yönelik ise alınan önlem sayısının toplamı 9’dur. Söz konusu anti-dumping önlemlerin GB üyelerinden daha ziyade ÇHC ve Uzakdoğu ülkelerine yönelik olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 6’de yer alan veriler, soruşturma açılarak önlem alınan ancak süresi dolması nedeniyle sona eren önlemlerin GB’ye üye AB ülkelerine dağılımını göstermektedir. Buna göre; AB ülkelerinden Bulgaristan, Romanya, Finlandiya, İtalya, Hollanda, Macaristan, Polonya ve Yunanistan’a karşı önlem alındığı; ancak bu önlemlerin süresinin dolması nedeniyle yürürlükten kalktığı görülmektedir.

Tablo 6: Yürürlükte Kalma Süreleri Sona Eren Dampinge Karşı Önlemler

Madde İsmi	Ülke	Önlemin Konulduğu R.G.Tarih/No	Önlemin Sona Erdiği Tarih
Alçak Yoğunluk Polietilen	Bulgaristan	26.01.95/22183	26.3.2000
	Romanya		
Baskı Ve Yazı Kağıtları	Finlandiya	19.11.93/21763	26.3.2000
Polyester Elyaf	İtalya	08.01.93/21459	26.3.2000
Polyester Tops	Romanya	19.11.93/21763	26.3.2000
Porselen Ev Eşyası	Bulgaristan	21.02.91/20793	26.3.2000
Düz Camlar	Romanya	22.09.93/21706	26.3.2000
Elektrotlar	Polonya	28.11.90/20709	26.3.2000
Sitrik Asit	Belçika	06.05.95/22279	6.5.2000
Demir Veya Çelikten Ototaradöz Sac Vidaları	Hollanda	10.11.2000/24226	10.11.2005
Polivinil Klorür	Macaristan	06.02.2003/25016	
	Yunanistan		
Polyester Elyaf	İtalya	01.09.2007/26630	1.9.2012
Ofset Baskı Kalıpları - Alüminyumdan Mamul Hassaslaştırılmış	Romanya	15.11.2008/27055	15.11.2013
Poliesterden Teksturize İplikler	Bulgaristan	31.12.2008/27097 (4. Mükerrer)	31.12.2013
Polivinil Klorür	Romanya	25.06.2009/27269	25.6.2014
Tekrar Doldurulamayan Gazlı Cep Çakmakları	Finlandiya	06.05.95/22279	6.5.2000

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/>, erişim 28.07.2018

Tablo 7: Gözden Geçirilmesi Sonucunda Kaldırılan Dampinge Karşı Vergiler

Madde İsmi	Ülke	Tebliğ No	Önlemin Kaldırıldığı R.G. Tarih / No
Polyester Elyaf	Romanya	93/12	19.11.1993/21763
Diferansiyel Ve Diferansiyel Dişlileri (Kamyonlar İçin)	Macaristan	96/3	19.07.1996/22701
Alüminyum Teller	Romanya	97/4	26.09.1997/23122
	Macaristan		
Benzoik Asit	Hollanda	98/2	29.05.1998/23356
Üniversal Torna Tezgahları	Bulgaristan	98/10	31.12.1998/23570
Polivinil Klorür	Romanya	99/1	06.03.1999/23631

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/>, erişim 28.07.2018

Tablo 7’de ise, gözden geçirilme sonucunda kaldırılan anti-damping vergilerine dair veriler yer almaktadır. Burada görülebileceği üzere AB ülkelerinden Romanya, Macaristan, Hollanda ve Bulgaristan yer almaktadır.

Tablo 8:Türkiye'ye Yönelik Anti-Damping Önlemleri/Soruşturmaları

Ülke	G.T.İ.P.	Madde İsmi	Açılış Tarihi	Geçici Önlem Tarihi	Nihai Önlem Tarihi	Vergi Oranı / Miktarı	Son Durum
AB	7307.93.11,7307.93.19, 7307.99.80	Demir Veya Çelikten Boru Bağlantı Parçaları	1.11.2011	30.07.2012	29.01.2013	%2,9- %16,7	Önlem Yürürlükte
AB	7202.49.50	Ferro Krom	23.06.2017				Soruşturma Devam Ediyor.

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/>, erişim 28.07.2018

Tablo 8’da yer alan verilere göre Türkiye’ye yönelik gündemde olan anti-damping önlemleri/soruşturmaları yönelik bilgiler incelendiğinde Türk ihracatına yönelik anti-damping soruşturması açan ülkeler içerisinde AB’nin 01.11.2011 tarihinde demir veya çelikten boru bağlantı parçalarına yönelik anti-damping soruşturmasına başvurduğu, 30.07.2012 yılında geçici önleme, 29.01.2013 tarihinde nihai bir önlem olarak %2,9-%16,7 oranları arasında vergi konulmasına öngörüldüğü belirtilmiştir.

Tablo:9 Herhangi Bir Önlem Alınmadan Sonuçlandırılan Soruşturmalar

Madde İsmi	Ülke	Tebliğ No	Önlemin Kaldırıldığı R.G. Tarih / No
Termometreler	D.Almanya	90/10	11.10.1990/20662
Float Cam	Romanya	91/1	21.02.1991/20793
Karolar	Bulgaristan	93/5	12.06.1993/21605
Baskı Ve Yazı Kağıtları	F.Almanya	95/2	26.01.1995/22183
	Fransa		
	Polonya		
Bilyalı Rulmanlar	Avrupa Birliği	98/9	26.12.1998/23565
Muhtelif Mensucat	İtalya	2009/16	18.06.2009/27262
Sıcak Haddelenmiş Yassı Çelik	Romanya, Fransa	2016/9	20.04.2016/29690

Kaynak: <http://www.ekonomi.gov.tr/>, erişim 28.07.2018

Tablo 9’de ise soruşturma açılmış fakat herhangi bir önlem alınmadan kapatılan soruşturmaların AB ülkeleri bazında verileri yer almaktadır. Buna göre; AB ülkelerinden D.Almanya, Romanya, Bulgaristan, F.Almanya, Fransa, Polonya, AB, İtalya’ ya karşı dumping soruşturmasının açıldığı; ancak hiçbir önlem alınmadan kapatıldığı görülmektedir.

3.3.1.Türkiye-AB Ülkeleri Arasındaki Anti-Damping Uygulamalarının Değerlendirilmesi

AB ile Türkiye’nin ticari faaliyetleri GB kapsamında ele alınabilir. GB’de üye ülkelerin iç sınırlarında gümrükler kaldırılır yani malların serbest dolaşımını engelleyici her türlü kısıtlama üye ülkeler arasında uygulamadan kalkar ve gümrük vergilerinin ikamesi olarak herhangi bir vergi koymaları, malların serbest dolaşımını engelleyici

miktar kısıtlamaları ya da kota uygulamaları söz konusu olamaz. Bir bakıma GB’de birliğe üye ülkeler arasındaki ticari faaliyetleri etkileyen veya kısıtlayan gümrük tarifeleri, kotalar kaldırılarak üye olmayan ülkelere ortak bir gümrük tarifesi uygulanması söz konusu olmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında 28 Mart 2014 tarihinde AB kapsamında yayımlanan 85830-TR nolu AB-Türkiye Gümrük Birliği Değerlendirmesi Raporu’nun ilgili maddelerinden yola çıkılarak Türkiye- AB ölçeğinde anti-damping uygulamalar GB kapsamında değerlendirilmiştir (<http://docplayer.biz.tr/257644-Rapor-no-85830-tr-ab-turkiye-gumruk-birligi-degerlendirmesi-28-mart-2014-resmi-olmayan-ceviridir-bilgi-amaclidir.html>, erişim 06.05.2018).

Öncelikle, anti-damping, korunma önlemleri ve telafi edici gümrük vergileri gibi Ticaret Politikası Savunma Araçları (TPSA), yapılan ithalat sonucunda yerli sanayinin zarar görmesinin önlenmesi veya gördüğü zararların telafisi için hem AB hem de Türkiye tarafından kullanılmaktadır. Bütün bu ticaret politikası savunma araçları bu malların serbest dolaşımını engellemektedir. 1/95 sayılı Karar, hem Türkiye’nin hem de AB’nin hem ikili ticaretlerindeki hem de üçüncü ülkeler ile olan ticaretlerindeki ani ithalat artış durumlarında TPSA başlatma, araştırma ve uygulama haklarını korumalarına olanak sağlamaktadır.

Bununla birlikte, hem AB hem de Türkiye TPSA’yı yaygın bir şekilde kullanmaktadır. AB ticari korunma araçlarını ve anti-damping uygulamalarını uzun süredir kullanmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye TPSA’ları ancak 1980’lerin sonlarında kullanmaya başlamıştır ve bunların ithalatı kapsama oranı 2000’li yıllarda yükselmeye başlamıştır. Anti-damping vergileri şu anda hem Türkiye’nin hem de AB’nin yeni ithalat kısıtlamaları getirmek için kullandıkları temel ticaret politikası savunma aracıdır.

Ayrıca, AB ve Türkiye TPSA’ları eşgüdümlü bir şekilde kullanmamıştır. Eldeki veriler tarafların kullandıkları TPSA’ların kapsadığı ürünlerin veya bunların uygulandığı ortak ticaret ortaklarının çok az çakıştığını göstermektedir (Tablo 10). Türkiye’nin araştırdığı anti-dampinge konu ürünün ve AB’nin araştırdığı dampingli ürünün belirli kısmı 1995-2011 döneminde her iki tarafça araştırılmıştır. Ancak genel olarak bakıldığında bu çakışmaların sayıca az olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Türkiye ile AB TPSA Araştırmaları Arasındaki Çakışmalar(1995-2011)

ÖNLEMLER	TÜRKİYE	AB	ÇAKIŞMALAR
Sadece antidamping			
Tek ürün + ticaret ortağı + yıl	484	895	5
Tekürün + ticaret ort.	455	753	40
Tekürün + yıl	256	389	5
Tekürün	219	272	26
Antidampingveyakorumaönlemleri			
Tekürün + yıl	358	464	6
Tekürün	319	324	45

Kaynak: <http://docplayer.biz.tr/257644-Rapor-no-85830-tr-ab-turkiye-gumruk-birligi-degerlendirmesi.html>, erişim 05.05.2018.

Bütün bunların yanı sıra, tarafların 1995 yılından itibaren kullandıkları TPSA'ların çoğu ikili ticareti sekteye uğratma amaçlı olmamakla birlikte, yine de ihracatçılar için önemli bir belirsizlik ortamı yaratabilmektedirler. Tablo 11 Türkiye'nin 1995-2011 döneminde anti-damping politikası kapsamında araştırdığı 219 farklı üründen sadece yedisinin (yüzde üç) AB'den yapılan ithalatı hedeflediğini gösterirken; AB'nin 1995-2011 döneminde anti-damping araştırmaları kapsamında hedeflediği toplam ürün sayısının yaklaşık yüzde 9'u Türkiye'yi hedeflemiştir. Bununla birlikte, bunların çoğu yeni ithalat kısıtlamalarının uygulanması ile sonuçlanmamıştır.

Tablo 11: Türkiye ve AB'nin Birbirlerine Yönelik TPSA İncelemeleri, 1995-2011

Önlemler	Türkiye'nin AB'ye Yönelik İncelemeleri	Türkiye'nin Toplam İncelemeleri	AB'nin Türkiye'ye Yönelik İncelemeleri	AB'nin Toplam İncelemeleri
Sadece antidamping				
Tekürün + yıl	7	256	33	389
Tekürün	7	219	24	272
Sadece koruma önlemleri				
Tekürün + yıl	102	102	83	83
Tekürün	101	101	83	83
Antidamping veya koruma önlemleri				
Tekürün + yıl	109	358	115	464
Tekürün	108	319	101	324

Kaynak: <http://docplayer.biz.tr/257644-Rapor-no-85830-tr-ab-turkiye-gumruk-birligi-degerlendirmesi.html>, erişim 06.05.2018.

Ayrıca, AB üye devletlerinden yapılan ithalatlar için uygulananlar da dahil olmak üzere, Türkiye'nin uyguladığı anti-damping kısıtlamaları bazen belirli ürünlerdeki ikili ticareti engelleyebilmektedir. Örneğin Türkiye'nin 2010 yılında Bulgaristan'dan ithal edilen mono etilen glikol ve 2011 yılında Romanya'dan ithal edilen dioktilftalat gibi kimyasallar için anti-damping vergisi uygulamaya başlaması, Türkiye'nin bu ülkelerden bu ürünlerin ithalatında 2012 yılı itibarıyla yıllık 28 milyon ABD\$ tutarında bir azalmaya yol açmıştır.

Son olarak, AB başka Türk ihracatları için de anti-damping incelemeleri başlatmıştır ve nihai anti-damping önlemleri hiç uygulanmasa bile ikili ticaret için yeni ithalat kısıtlamaları uygulama fırsatına sahip olmuştur. Yakın geçmişte, AB Türkiye'den yapılan ithalat için, kısıtlama uygulamaya karar vermiş olması halinde yıllık ikili ticaret akışını olumsuz etkileyebilecek bir anti-damping incelemesi gerçekleştirmiştir. 2012 yılında, AB Türkiye, Ukrayna ve Makedonya'dan yapılan kaynaklı tüp ve boru ile kare veya dikdörtgen kesitli boş profil ithalatı için bir anti-damping incelemesi başlatmıştır. İnceleme Şubat 2013'te kapatılmıştır.

Yukarıda verilen değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere; AB-Türkiye arasında ticaret politikası savunma araçları olarak anti-damping önlemlere karşılıklı olarak başvurulduğu ve yerli sanayinin korunması yönünde bir araç olduğu görülmektedir. Ayrıca bu önlemlerin eş güdümlü olarak kullanılmadığı, Türkiye'nin araştırdığı anti-dampinge konu ürün ile AB'nin araştırdığı dampingli ürünlerin farklılaştığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, AB-Türkiye arasında uygulanan anti-damping önlemlerin genellikle ikili ticarete zarar vermeye yönelik yapılmamasına rağmen ihracatçılar için önemli bir belirsizlik ortamı oluşturabildiği anlaşılmaktadır. Tüm bunların yanında AB üye devletlerinden yapılan ithalatlar için uygulananlar da dahil olmak üzere, Türkiye'nin uyguladığı anti-damping kısıtlamalarının bazen belirli ürünlerdeki ikili ticareti engelleyebileceği de belirtilmektedir.

Çalışmanın bu kısmında genel olarak Türkiye'nin GB kapsamında Anti-Damping uygulamaları değerlendirilerek çözüm önerileri sunulacaktır.

3.4. TÜRKİYE'NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ KAPSAMINDA ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARI SORUNALI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.4.1. Türkiye ve AB Ülkeleri Arasındaki Anti-damping Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Türkiye'ye yönelik anti-damping uygulamaları incelendiğinde, Türkiye'ye açılan soruşturmaların, diğer analizlerin aksine Batı ülkelerinin ağırlıkta olduğunu göstermektedir. Bu durumu karşılaştırmalı üstünlükler kuramı ile açıklamak mümkündür. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünlerde anti-damping mekanizmasını kullanarak yerli sanayisini uluslararası rekabete karşı korurken kendisinin de aynı nedenlerle benzer uygulamalara maruz kaldığı görülmektedir(Türkcan ve Dişbudak, 200:75).

1990'lı yıllarda Türkiye'nin dış ticaret politikalarını AB ile yapılan GB Anlaşması ve DTÖ üyeliği belirlemiştir. 1987 yılında Türkiye, Avrupa Topluluğu (AT)'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Topluluk ile uyum sürecini geliştirebilmek için 6 Mart 1995 tarihinde gerçekleştirilen Ortaklık Konseyi toplantısında GB'ne ilişkin kararlar kabul edilmiştir. Söz konusu kararların kabulü ile sanayi ürünleri ve işlenmiş

gıda ürünlerinin ticaretinde serbestleşmeye gidilmiş ve 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir(Tatlıdil ve Savaşçı, 2003:4).

1970'lerde yoğun olarak kullanılmaya başlanılan anti-damping önlemleri, 1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerin de uyguladığı bir yöntem haline gelmiştir. Teoride, anti-damping önlemlerin kullanılmasının amacı ticaretin adil bir şekilde gerçekleştirilmesiyken, uygulamada ise bu önlemlerin daha çok ithalata karşı korunma sağlanmaya yönelik olarak kullanıldığı fikri genel kabul görmeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelere kullanıldığı takdirde dış ticarete haksız rekabeti önlemeye, adaleti sağlamaya yönelik uygulamalar olarak algılanırken; gelişmekte olan ülkelerin kullanmasıyla birlikte dış ticarete korunma aracı olarak kullanıldığı öngörülmektedir(Dişbudak ve Türkcan,2005:149).

Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Ekonomik ve Sosyal Komiteye ve Bölgeler Komitesine sunulmak üzere hazırlanan 2016 Türkiye İlerleme Raporuna göre; Türkiye'nin, resmi olarak, yeni korunma önlemlerini kabul ettiğini, yürürlükteki önlemleri sistematik olarak uzatmak, zayıf kanıtlara dayalı yeni soruşturmalar başlatmak ve anti-damping gibi amaçlanan hedefe daha uygun olan ticari korunma tedbirleri yerine korunma önlemlerini kullanmak suretiyle, Türkiye'nin DTÖ korunma aracının aktif bir kullanıcısı olduğu belirtilmiştir(Avrupa Komisyonu,2016:100-1001).

Anti-damping vergilerin GB gibi her ülkenin pazara giriş konusunda eşit şanslara sahip olmasından dolayı uygulanmasının gereksiz olduğu ileri sürülmektedir. İthalatçının iç piyasadaki firmaların, ihracatçının piyasasına girme hususunda eşit koşullara sahip bulunmadıklarını bu yüzden de haksız rekabetin önüne geçebilmek için anti-damping vergilerin gerekli olduğu görüşü ileri sürülebilir(Ekdi, 2003:56). Ancak burada söz konusu ithalatçıların birlik dışı olması durumunda bu görüşün işlerlik kazanabileceği göz ardı edilmemelidir. Oysaki GB 'de üye ülkeler eşit koşullarda rekabet etme imkânına sahiptir, bu yüzden bu tür uygulamalar üye ülkeler arasındaki rekabeti olumsuz etkilemektedir. Üstelik Türkiye'nin AB üyesi olmamasına rağmen GB'ye üye olması gibi ayrıcalıklı bir durumu söz konusudur(Nuray, 2008:1-2). Birçok sahada olumlu sayılabilecek bu statü üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak tarifeler

bakımından zaten ticareti kısıtlar nitelikteyken birlik içerisinde bu tür uygulamalara maruz kalması bir dezavantaj olarak değerlendirilmektedir.

1980 yılına kadar ithal ikameci bir kalkınma politikası izleyen Türkiye, 24 Ocak 1980 Kararları ile dış ticarete serbestleşmeye giderek ihracata dayalı büyüme stratejisini benimsemiştir. Firmaların küresel ekonomiye açılmalarının önünde bir engel teşkil eden anti-damping uygulamalarının Türkiye’de korumacılık politikaları kapsamında işlerlik kazandığı değerlendirilmektedir. Dış ticarete haksız rekabetin önlenerek, daha adil bir ortamda, eşit koşullarda ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik düzenlenen anti-damping düzenlemelerin amacından uzaklaştığı ve farklı gayeler ile kullanılabilir duruma geldiği değerlendirilmektedir. Kolay uygulanabilir önlem araçları olarak sıklıkla başvuru alan anti-damping uygulamaları, anti-damping soruşturmalarının da sayısını artırmıştır (Akman, 1999:559). GATT ve devamı niteliğindeki DTÖ’ nün uluslararası ticareti kontrolsüz şekilde serbestleştirilmesi ve GB gibi oluşumlara gidilmesiyle birlikte ülkelerin kendi ekonomilerini korumak için yeni çareler aramaya başladığı ve bu noktada anti-damping uygulamalarının bir seçenek olarak gündeme geldiği düşünülmektedir.

Anti-damping uygulamalarının ya da bunlara ilişkin kuralların kaldırılmasının gerekip gerekmediği ile GB çerçevesinde anti-damping kurallarının kaldırılıp kaldırılmayacağı tartışma konusu olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde AB ile Türkiye arasındaki anti-damping uygulamalarının GB çerçevesinde kaldırılabilmesine dair çözüm önerileri sunulacaktır.

3.5.AB İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ ANTI-DAMPİNG UYGULAMALARININ GB ÇERÇEVESİNDE KALDIRILABİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

3.5.1. Tek Pazar Önerisi

Türkiye ve AB arasında GB tesis edildiği dönemde, bunun AB’ye tam üyelik sürecinde önemli bir gelişme olduğu ve tam üyeliğin kısa bir zaman sonra gerçekleşeceği vurgulanmıştır. Ancak hâlihazırda AB’ye tam üyelik gerçekleşmiş değildir. Hatta bazı AB üyelerince Türkiye’ye tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık, özel statü gibi farklı bütünleşme biçimleri önerilmektedir (Karakaş, 2008: 23-49). Oysaki

Türkiye'nin temel dış politikalarından birisi de AB'ye tam üyeliktir. Bu sürecin uzaması ve bir netliğe kavuşmaması Türkiye'nin siyasi emellerinin aleyhine olmakla birlikte GB'nin de ekonomik etkinliğine zarar verebilmektedir.

GB'nin kabul edilmesiyle birlikte AB ve Türkiye arasında ortak bir pazar meydana gelmiştir; ancak tam manasıyla ekonomik entegrasyon gerçekleştirilemeyerek tek pazar oluşturulamamıştır. Tek pazarın oluşturulması unsuruna ticari savunma araçları yönünden yaklaşıldığında; dumping koşullarından birisi olan iki pazarın varlığının ortadan kalkarak anti-dumping uygulamaların kısmen uygulanmasının engellenebileceği ileri sürülebilir(Ekdi, 2003:70-71).

Türkiye-AB Gümrük Birliği Anlaşması sadece belirli malların serbest dolaşımını öngörmekte, AB ile pazarını bütünleştirememektedir. Bu durum farklı piyasaların oluşmasına ve fiyat farklılığına yol açabilmektedir. Bu durumun ortadan kaldırarak dezavantaj olmaktan çıkaracak seçeneklerden bir tanesinin de tam manasıyla ortak bir pazarın oluşturulması olduğu değerlendirilmektedir.

3.5.2.Yeterli Rekabetin Sağlanması Önerisi

Ortaklık Konseyi Kararı'nın 44. Maddesi, Türkiye'nin iç pazarıyla ilgili rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve diğer konulardaki Topluluk müktesebatını yürürlüğe koyup etkili biçimde uygulanmasını sağlayarak haksız rekabete karşı iç pazardakine denk koruma sağlama koşuluyla anti-dumping tedbirlerin karşılıklı olarak askıya alınabileceğini öngörmektedir.1/95 sayılı Ortaklık Konseyi'nin söz konusu maddesine göre; anti-dumping uygulamalarının askıya alınabilmesi için iki piyasanın da kısıtlama ve engeller olmaksızın tamamen açık olması ve iki piyasada da rekabet kurallarının aynı şekilde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır(Yağmur, 1997:63).

Haksız Rekabet Kanunlarının uygulanmasının, haksız kazancı önlemek ve üyeler arasında rekabet dengesini sağlamak açısından daha etkili olacağı değerlendirilmektedir. AB üye ülkeleri arasında anti-dumping kurallardan ziyade rekabet kurallarını düzenleyen uluslar üstü kurallar uygulanmalıdır. Anti-dumping önlemler kolaylıkla uygulanabilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu yüzden uygulayıcı otoriteler mevcut kurallarda çok az değişiklik yapma yolundadır. Bu durumda anti-dumping mevzuatın tamamıyla kaldırılarak yerine Rekabet Kanunlarının getirilmesini önermek gerçekçi bir

yaklaşım değildir; ancak uyumlaştırılması ve ticari birliklerde uygulanmasının sağlanabileceği değerlendirilmektedir(Ekdi,2003:57-58).

3.5.3. Anti-Damping Mercilerinin Bağımsızlaştırılması ve Uzman Personel Yetiştirilmesi Önerisi

Ticari koruma araçlarının kaldırılabilmesi adına Türkiye'nin devlet yardımlarının İzlenmesi için bağımsız bir kurul oluşturması (yardımı veren ve denetleyen kurumlar farklı olmak üzere); sayılan alanlardaki mevzuatını AB ile uyumlu hale getirmesi ve etkili uygulama yapması gerekmektedir. Bu koşulların sağlanamaması nedeniyle Türk sanayisi anti-damping uygulamalara halen maruz kalmaktadır(Nuray,2008:3).

Anti-damping uygulamalarına siyasi otoriteler büyük ölçüde etki eder. Bu yüzden, siyasi otoritelerin uygulamış olduğu politikalar, söz konusu önlemlerin doğru ve etkin yürütülmesinde çok önemlidir. Başka bir yönden, dumping soruşturmasının yürütülmesinde etkin rol oynayan ekonomistlerin kararlarının, İthalat Genel Müdürlüğü tarafından ayrıntılı bir incelemeden geçirilerek onaylanması ve ihtiyaç halinde, üniversitelerden ve ilgili diğer kurumlardan bilgi alınması, sürecin doğru yürütülmesine etki sağlar(Dirikkan, 1996:343).

Dünya genelinde uygulandığı gibi Türkiye'de de anti-damping soruşturmalarının diğer korumacılık önlemlerine göre oranının daha yüksek olmasının sebebi pratikte daha kolay uygulanabilir olmasıdır. (Akman,1999:599)Anti-damping uygulamalar siyasi kaygılar nedeniyle uygulamaya müsait bir yapıdadır. Yerli sanayicilere yönelik siyasi menfaatler nedeniyle korumacılık eğilimine gidilebilir ve bu doğrultuda anti-damping uygulamalara başvurulabilir. Bunun önüne geçilebilmesi için anti-damping karar alıcılarının siyasi otoritelerden bağımsız ayrı bir yapıda olması gerektiği değerlendirilmektedir. Böylelikle siyasi çıkar gruplarının ve lobicilik faaliyetlerinin önüne geçilebileceği ve anti-damping uygulamaların gelişigüzel, amacı dışındaki kullanımlarının önlenilebileceği öngörülmektedir(Ekdi;2008:57).

Sonuç olarak, anti-damping kararlarında siyasi idarenin etkin olduğunu, rekabetin sağlanması için siyasi irade ile anti-damping kararını alan kurumlar arasındaki bağın koparılması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca bakanlıklarda bu alanlarda

yetiştirilmiş uzman personellere ağırlık verilmeli ve hizmet içi eğitimler ile daha nitelikli personeller yetiştirilmelidir. Böylelikle daha verimli uygulamaların gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir.

3.5.4. Teori İle Uygulamanın Uyumlu Hale Getirilmesi

Anti-damping uygulamalar, ticaretin serbestleştirilmesine ve haksız rekabetin önlenmesine yönelik girişimlerde bulunan DTÖ'nün temel mantığına aykırılık teşkil etmektedir. Teoride rekabette eşitliği, ticarete ise serbestleşmeyi öngören bu düzenlemelerin bünyesinde anti-damping gibi uygulamaları barındırarak kendisiyle çelişmektedir. Bu hususta DTÖ, daha aktif rol olarak hukuksal zeminini güçlendirmeli ve uygulama da etkinliği sağlamalıdır (https://www.turkcebilgi.com/g%C3%BCmr%C3%BCk_birli%C4%9Fi, erişim 20.07.2018).

Yerli piyasa ile yabancı piyasa arasındaki fiyat farklılaştırması ya da maliyetin altında belirlenen fiyatların ihrac ülkesindeki değerinin belirlenerek netleştirilmesi gerekmektedir. Anti-damping mevzuatın bu konularda belirgin hükümler içermemesi, anti-damping tedbirlerin, haksız rekabetin önlenmesine ilişkin olarak değil de gelişigüzel ve siyasi kaygılarla uygulanmasına yol açtığı hususu değerlendirilmektedir. Bu açıdan mevcut mevzuatın içeriğine zarar tespitinin yanı sıra kesin kanıt sunma hükmünün getirilmesi istenilebilir (Oğuz,2007:59).

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya ticaretine ilişkin temel hedef, ticaretin liberalleşmesi olmuştur. Uluslararası sistem, ikinci dünya savaşının hemen sonrasında ticaretin önündeki engellerin kaldırılması amacı ile bir araya gelmiş, 1948 yılında 24 ülkenin taraf olduğu GATT (General Agreement of Tariffs and Trade, Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması) yürürlüğe girmiştir. Uluslararası ticarete haksız rekabet, parasal ihracat teşvikleri, dumpingli ihracat, tekelcilik, korumacılık, bu kurumun mücadele verdiği konulardır (Hoekman, 2013:47).

GATT/DTÖ kapsamında ticari faaliyetlerin daha liberal şartlarda yapılabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmış, bu hususta mevzuatlar geliştirilerek üye ülkelere kabul ettirilmiştir. Bu kuruluşun temel amacı ticari faaliyetleri serbestleştirerek, haksız rekabetin önüne geçmek ve üyeler arasında eşit ticaret yapılabilmesini sağlamaktır. Ancak teoride ki amacı uygulamada sekteye uğramış ve ticari faaliyetleri kısıtlar nitelikteki uygulamalar, bu kuruluşun bünyesinde yer bulabilmiştir.

Bu çalışmada ticari savunma araçlarından birisi olan anti-dumping uygulamaları üzerinde durulmuştur. Bu konuda GATT'ın VI. Maddesi, dumpingli ve sübvansiyonlu ithalata karşı alınabilecek önlemlere ilişkin düzenlemeler getirmiştir. Dampinge konu olan ithalatın gerçekten dumping unsurlarını içerip içermediğini belirleyecek kriterleri, anti-dumping ve telafi edici vergilerin uygulanma esasları bu madde ile düzenlenmiştir. Genel olarak anlaşma hükümlerine bakıldığında dumpingin kesin çizgilerle yasaklanmadığı daha ziyade dumpinge karşı alınacak önlemlerin esaslarının belirtildiği görülmüştür.

Ticari faaliyetlerin serbestleşmesi kapsamında oluşturulan ve bu amacın uygulanabilirliğinin daha mümkün olduğu özerk bir yapıdaki GB'de de anti-dumping uygulamaların var olduğu görülmektedir. Oysaki Gümrük Birlikleri, üyeler arasında ticari faaliyetleri ilerletmek için, üye ülkelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki gümrük tarifelerini, kotaları, ithal ve ihracat kısıtlamalarını kaldırarak, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin uygulanması için oluşturulmuş birliklerdir. GB ile mal piyasasında bütünleşme sağlanarak, üyeler arasında ticareti kısıtlayan gümrük vergileri ve dış ticaret kontrolleri kaldırılmakta; üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük vergileri

uygulanmaktadır. Buna rağmen ticari savunma araçlarından birisi olan anti-damping uygulamalar GB'ye üye ülkeler arasında da kullanılabilir. Nitekim Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen Katma Protokolün 47inci maddesinde, GB yükümlülüklerinin yerine getirileceği ve geçiş dönemi boyunca taraflar arasındaki ticari faaliyetlerde dampilikle karşılaşılacağı öngörülerek, bu duruma ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir.

GB Kararının 45 ile 47inci maddelerine göre;

i) GB Kararının yürürlüğe girmesinden sonrada, anti-damping önlemlerin uygulanması hususunda Katma Protokolün 47inci maddesi ile getirilen usuller yürürlükte kalacaktır.

ii) Ticari koruma araçları, Türkiye'nin rekabet, devlet yardımlarının denetimi ve tek pazar hususundaki diğer ilgili mevzuata uyum sağladığı ölçüde kaldırılacaktır.

Bu maddelerden yola çıkılarak; tarafların birbirlerine karşı anti-damping önlemleri uygulayabileceği; ancak gerekli uyum sağlandığı ölçüde söz konusu önlemlerin azaltılabileceği söylenebilir. Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'ye yönelik anti-damping gibi ticari kısıtlamalara yönelik uygulamaların kaldırılabilmesi için gerekli mevzuatlara uyum sağlaması ölçütü konulmuştur. Ancak ne var ki; AB ve Türkiye ilişkilerini belirleyen esas kıstas, sosyo-ekonomik ve hukuki yapıdan ziyade siyasi temeller üzerinde şekillenmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin mevzuata ne ölçüde, nasıl ve hangi tarihe kadar bir uyum sürecinde olduğu belirsizliğini koruyan bir olgudur.

Bununla birlikte Türkiye, 1996 yılında AB'ye üye olmamasına rağmen özel bir statü ile GB'ye üye olmuştur. Anlaşma hükümleri gereğince AB tarafından kabul gören üçüncü ülkelere yönelik OGT'leri de kabul etmiştir. Buna göre; Türkiye birlik dışı ülkelere ortak vergi tarifesiinden işlem yapmaktadır. Bu durum Türkiye'nin aleyhindedir ve ticari dengelerini bozacak nitelikte bir uygulamadır.

AB tarafından Türkiye'ye yüklenen sorumluluklar oldukça fazladır hatta OGT baz alındığında Türkiye, aleyhine olan koşulları dahi kabul etmiştir. Üstelik bu tür anti-damping uygulamaların kaldırılabilmesi için gerekli mevzuatın uyumlaştırılması şart koşulmuştur ancak; Türkiye-AB ilişkileri yapılan reformlardan ziyade siyasi zeminlere

dayandığından bu uyum sürecinin ne kadar süreceği netlik kazanmamıştır ve tam manasıyla gümrük birliğinin sağlanacağı hususu kesin olmamaktadır. Bu noktada gerek Türkiye'den AB'ye yönelik gerekse de AB'den Türkiye'ye yönelik uygulanan anti-damping uygulamaların kaldırılması gerektiği yalnızca yıkıcı damping söz konusu olduğunda bu tür uygulamaların geçerli olmasının işlevsel olabileceği değerlendirilmektedir. Bunun dışında GB kapsamında anti-damping uygulamaların ticari faaliyetlerde haksız rekabeti önlediği savı gerçeği yansıtmamaktadır. Türkiye, OGT uygulamaları yönünden zaten rekabete geriden başlamıştır ve eşit rekabet etme kriterinden uzak olduğu düşünülmektedir. Üstelik karşısında bulunan ticari partnerlerin ekonomisi entegre olmuş ve ileri teknolojiye ulaşmış sağlam ekonomik yapıda ki ülkelerdir. GB'nin Türkiye lehine olabilmesi ya da var olan faydasını artırabilmesi için sağladığı avantajların maruz kaldığı dezavantajlardan daha yüksek seviyede olması gerektiği değerlendirilmektedir.

Ayrıca ticari faaliyetleri üye ülkeler arasında geliştirmeyi ve eşit şartlarda ticaret yapmayı hedefleyen bir oluşumda ticari kısıtlamaları içeren uygulamaların kuruluşun ruhuna aykırı olduğu değerlendirilmektedir. DTÖ kapsamında gerçekleştirilemeyen bu tür beklentilerin hiç değilse GB içerisinde uygulama alanı bulması gerektiği düşünülmektedir. Bu uygulamalardan bir tanesi de anti-damping uygulamalarıdır. Haksız rekabetin önlenmesine yönelik olarak geliştirilen bu uygulama amacından saparak korumacılık faaliyetleri kapsamında işlerlik kazanmıştır. Üstelik kolay uygulanabilirlik özelliği ve mevzuatın yeterince net olmamasından dolayı siyasi çıkar ve lobi gruplarınca da sıklıkla başvurulabilmektedir. GB, Türkiye'nin gerek ekonomisinde gerekse de AB üyelik sürecinde beklentilerini büyük ölçüde karşılamamıştır ve bu süreç sürüncemede kalmıştır.

Bu çalışmada genel olarak; Türkiye'nin GB'ye üye olmasının ekonomik etkileri değerlendirilmiş ve birlik kapsamında ki anti-damping uygulamaları ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle, GB'nin Türkiye ekonomisi üzerine etkilerine değinilmiş ve beklentilerin birçoğunun karşılanmadığı kanısına varılmıştır.

Çalışmanın devamında, bir malın, o malın ya da benzer bir malın normal değerinin altında bir ihraç fiyatıyla satışı olarak tanımlanan dumpinge karşı alınan önlemler GB çerçevesinde irdelenerek uygulamanın eleştiri alan yönlerine değinilmiştir.

Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ticari münasebetini GB çerçevesinde ele almak mümkündür; nitekim Türkiye, 1947 yılında imzalanan GATT'a 21 Aralık 1953 tarihinde taraf olmuş ve GATT'ın 1 Ocak 1995 tarihinde DTÖ'ye dönüştürülmesiyle birlikte de üyeliği yeni kuruluş baz alınarak güncellenmiştir. Türkiye, temel dış politikalarını DTÖ çerçevesinde belirleyen ve GB'ye özel bir statü ile dâhil olan bir ülke konumundadır. Türkiye'nin anti-damping hususunda izlediği yolda yine DTÖ çerçevesinde oluşturulmuştur. Anti-damping uygulamalarının en belirgin özelliği, ticari faaliyetleri kısıtlayan bir yapıda olmasıdır. Her ülke gibi Türkiye'nin de kendi ekonomisini ve iç pazarını korumak adına bu tür uygulamalara başvurması en doğal hakkıdır; ancak bu uygulamaların yalnızca yıkıcı damping söz konusu olduğunda tam manasıyla işlerlik kazandığı ve GB gibi özerk bir oluşumda uygulanmaması gerektiği öngörülmektedir. Aynı şekilde GB kapsamında AB ülkelerinin de Türkiye'ye yönelik bu tür uygulamaları terk etmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çalışmada, DTÖ'nün anti-damping uygulamalarının eleştiri alan noktaları da değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, anti-damping kanunlarının yetersiz ve siyasi çıkarlar doğrultusunda kullanıldığı; anti-damping önlemlerin uygulamaya konulduktan sonra kronikleşerek süreklilik arz edeceği; anti-damping uygulamaların gelişigüzel düzenlendiği ve ihracatçı aleyhine orantısız olarak kullanıldığı; adaletsiz olarak gelişigüzel bir tutumla yurt dışı firmaları cezalandırıcı nitelikte olduğu ve bu önlemlerin rekabet dengesini bozucu, tüketicinin aleyhine, salt koruma amaçlı olduğu; korumacılık eğilimlerine ivme kazandırdığı hususları yönünden eleştiri aldığı görülmüştür. Bütün bu eleştirilerin temelinde anti-damping uygulamaların, DTÖ ve GATT'ın ruhuna aykırı olması veteori ile uygulamanın farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yapılan değerlendirmelerde GATT/DTÖ çerçevesinde uygulanan anti-damping uygulamaların GB gibi daha özerk bir oluşumda uygulanmasının gerekliliği irdelenmiş ve gerek DTÖ gerekse de GB'nin kuruluş amacına aykırı olduğu öngörülmüştür. Bu kapsamda AB ile Türkiye arasında gerçekleştirilen anti-damping uygulamaları incelenmiştir. Buradan yola çıkarak; hem AB'nin hem de Türkiye'nin TPSA'yı yaygın bir şekilde kullandığını ve çoğunun ikili ticareti sekteye uğratma amaçlı olmamakla birlikte, yine de ihracatçılar için önemli bir belirsizlik ortamı yaratabildiği görülmüştür.

AB ile Türkiye arasında yapılan ithalat sonucunda yerli sanayinin zarar görmesinin önlenmesi veya gördüğü zararların telafisi için hem AB'nin hem de Türkiye'nin anti-damping önlemlere başvurduğu görülmüştür. Ayrıca AB ve Türkiye'nin anti-damping uygulamalarını eşgüdümlü bir şekilde kullanmadığı, korunan ürünlerin veya bunların uygulandığı ortak ticaret ortaklarının çok az çakıştığı ifade edilmiştir. Bu bilgiler ışığında uygulanan karşılıklı damping uygulamalarının aynı mal üzerinde kesişmemesi yerli sanayilerin korunması yönünde önlemler alındığı tezini destekler niteliktedir. Son olarak, bütün bu ticaret politikası savunma araçlarının malların serbest dolaşımını engellediği hususu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, anti-damping uygulamaların kaldırılması durumunda Türkiye ile AB arasındaki GB faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirileceğine dair önerilerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle, tek pazarın oluşturulması unsuru ele alınarak; AB ile Türkiye arasında tam manasıyla tek bir pazarın oluşturulması gerektiği öngörülmüştür. Böylelikle, teorik olarak damping koşullarından birisi olan iki pazarın varlığının ortadan kalkmasının anti-damping uygulamaları engellenebileceği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte yeterli rekabetin sağlanması önerilerek Haksız Rekabet Kanunları'nın uygulanmasının, haksız kazancı önlemek ve üyeler arasında rekabet dengesini sağlamak açısından daha etkili olabileceği değerlendirilmektedir. Son olarak ise; Anti-damping mercilerinin bağımsızlaştırılması ve uzman personel yetiştirilmesi önerisinde bulunulmuştur.

Sonuç olarak; ticarete serbestliği öngören DTÖ çerçevesinde kümelenen GB üyesi ülkeler arasında anti-damping uygulamaların var olmasının kuruluş mantığına aykırı olduğu düşünülmektedir. Üstelik Türkiye, AB'nin OGT'lerini de kabul etmiş ve ticari dengeleri aleyhine çevirmiştir. Bununla birlikte ekonomi alanında da beklenen yükselme yeterince sağlanamamış ve AB'ye girme imkânı da giderek azalmıştır. Oluşturulan GB'nin Türkiye için tam manasıyla işlerlik kazanmasını sağlamak adına AB mevzuatına uygun düzenlemeler yapılmalıdır; ancak AB-Türkiye ilişkilerinde hukuksal ve ekonomik düzenlemelerden ziyade siyasi kaygıların ön planda olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Yaşanan siyasi krizler Türkiye'nin AB ilişkilerine yön vermekte olup; gerçekleşen herhangi bir aksaklıkta Türkiye'nin aleyhine durumlar yaşanmasına yol açmaktadır. Bütün bu gelişmeler Türkiye'nin GB sürecine de

etki etmektedir. Bu siyasi çatışmalar sonucunda, Katma Protokol'ün ön gördüğü ilgili hususlar gerçekleşse dahi Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki dumping türü uygulamaların sonlanacağına dair kesin bir ibare bulunmamaktadır. Söz konusu anlaşmada bahsi geçen mevzuatın uyumlaştırılması ölçüsünde uygulamaların kaldırılacağı savı gerçeklik arz etmemektedir. Hukuksal uyumdan ziyade siyasi ilişkiler bu oluşumların geleceğini belirlemektedir. Üstelik GB faslı gereğinden fazla sürmüş ve ortak pazar erişimi hala sağlanamamıştır. Bu sürecin ne zaman tamamlanacağı da henüz açıklığa kavuşmamıştır. Bu hususlar göz önüne alınarak Türkiye, AB ile ilişkilerini yeniden değerlendirmeli, GB bağlarını güçlendirmeli ve GB'nin zihniyetine yakışır muamele görmeyi esas almalıdır.

KAYNAKÇA

- AB Komisyonu,(2016),AB Genişleme Politikasına İlişkin 2016 Bildirimi. <https://www.ab.gov.tr/46224.html> , (08.11.2017).
- Aggarwal, A. (2004). “PatternsandDeterminants of Anti-Dumping: A WorldwidePerspective”, World Develpment. 32(6), 1043-1057.
- Akkoyunlu Wıgley, A.(2000). Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Anlaşmalarının Etkilerini Ölçen Ampirik Çalışmaların Genel Bir Değerlendirmesi. Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt 18(2): 35-60.
- Akman, M.S. (1999).Türkiye’nin İthalat Politikası, Değişen Koruma Anlayışı, İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi ve Anti-Damping Vergisi Uygulamaları. Yeni Türkiye Dergisi, Cilt (2):553-557.
- Avrupa Topluluğu Enstitü Temsilciliği,(1980). Gümrük Birliği. Ankara.
- Avşar, V. (2014).Türkiye’nin Anti-damping Soruşturmalarını Etkileyen Faktörler: Sanayi Verileri ile Ekonometrik Bir Analiz. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. Cilt 9(1):41-54.
- Aydoğan, O. (2007).Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye’nin AB ve Üçüncü Ülkelerle Olan Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Balkır, C. ve Demirci, M.(1989). Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Beğen, Ş.(2007). Ülkemizde Damping ve Anti-Damping Vergisi Uygulamasının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Crowley M.(2004). TheWorldwide Spread of AntidumpingProtection. Chicago: Fed Letter, No:198.
- Çimen,A.(1996).Gümrük Birliği ve Avrupa topluluğu Türkiye İlişkileri. Ankara: Adil.
- Çelik, K.(2009). Genel Ekonomi. Trabzon: Murathan.

- Dirikkan, H.(1996).Karşılaştırmalı Hukuk Açısından Damping ve Anti-Damping Önlemler. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Doğan, N.(2004).On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme.<https://www.mevzuatdergisi.com/2004/07a/02.htm>,(11.11.2017).
- DPT,(2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara.
- Dura, C, Atik,H.(2007).Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye.Ankara: Nobel.
- Ekdi,B.(2003). Gümrük Birliği Çerçevesinde Damping Ve Yıkıcı Fiyat Uygulamaları.Ankara.Rekabet Kurumu.
- Eker, M.(1993).Çok Taraflı Ticaret Sistemi, Yeni Korumacılık ve Türkiye. Ankara:Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Planlama Genel Müdürlüğü.
- Elele, O.(2008). Uluslararası Ticarete Damping ve Anti-damping. Ankara: Yaklaşım.
- Ertük, E.(1998). İktisadi Birleşmeler Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri. Bursa: Alfa-Aktüel Yayınları.
- Feinberg, R. M. ve Barry, T. H. (1989). "IndustryRentSeekingandtheFiling of 'UnfairTrade' Complaints", International Journal of IndustrialOrganisation. 7, 325-40.
- Finger, J. M.,Hall, H. K. ve Nelson, D. R. (1982)." ThePoliticalEconomy of AdministeredProtection", AmericanEconomicReview. vol. 72(3), 452-66.
- GATT VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma,<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218435>, (05.05.2017).
- Gökalp M.F., A. Yıldırım.(2004).Türkiye AB Gümrük Birliği Sürecinin Ekonomik Etkileri.Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Siyasal Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm, Sorunlar ve Tartışmalar. (ss.263-288).Ankara: Seçkin Yayınevi.

- Gökalp, M.F. (2004). Türkiye-AB Gümrük Birliği Sürecinin Ekonomik Etkileri. Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Siyasal Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm, Sorunlar ve Tartışmalar. (271-272) .Ankara:Seçkin Yayınevi.
- Grimwade, N. (2006). International Trade Policy- A Contemporary Analysis. New York: Routledge.
- Gültekin, S. (2005). Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Tarım Ürünleri ve Türkiye. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hansen, W. L. (1990). "International Trade Commission and the Policies of Protectionism", American Political Science Review. 84, 21-46.
- Hansen, W. L. ve Prusa, T. J. (1997), "The Economics and Politics of Trade Policy: An Empirical Analysis of ITC Decision Making", Review of International Economics. 5(2), 230-245.
- Hatıplı, M. (2012). Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması Ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri. <http://www.akademikbakis.org> ,(20.11.2017)
- Haykır Hobikoğlu, E. (2007). Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri Ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları. www.journals.istanbul.edu.tr/iusosbil/article/view/1023021741 (10.09.2017).
- Hoekman, B. (1998), Free Trade and Deep Integration: Antidumping and Antitrust in Regional Agreements, World Bank Working Papers Series, ABD.
- International Trade Centre Unctad/WTO, Anti-Dumping Uygulamaları İthalatçı ve İhracatçılar İçin El Kitabı. <http://www.orgtr.org/2013/anti-dumping-uygulamaları-el-kitabı.pdf>, (09.08.2017).
- Irwin, D. (2004). "The Rise of U. S. Antidumping Actions in Historical Perspective", National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper. No.10582, June.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun(14/6/1989). Resmi Gazete, 30122/3577.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik(30/10/1999).Resmi Gazete, 23861.

İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Karar(20/10/1999). Bakanlar Kurulu Kararı 99/13482.

İyibozkurt, E.(1996). Türkiye-AB Gümrük Birliği. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Kanat, B.H.(1995). Dış Ticarete Damping Uygulamaları Ve Buna Karşı Alınan Önlemler (AT Ve Türkiye Örneği). İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaplan, R.(2014).Anti-Damping Uygulamalarının Makro Ekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakaş, C.(2008), “Üye Olmadan Entegrasyon Mümkün Mü?: Türkiye’nin AB Üyeliğinin Hukuki Dayanakları ve Tam Üyelik Alternatifleri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi.4(16):23-49.

Karluk, R.(2002).Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika. İstanbul: Beta.

_____ (2002).Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar. Ankara:Turhan.

Kılıç,R.(2014). Türkiye-AB ilişkileri ve Gümrük Birliği. Ankara:Hakan Basım Yayın Dağıtım.

Kibritçioğlu, Aykut.(1996).Uluslararası Rekabet Gücüne Kavramsal Bir Yaklaşım. Milli Prodktivite Merkezi Verimlilik Dergisi.(3):109-122.

Köksal, M.Z.,(2011).Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’nin İhracatında Yaşanan Gelişmeler: Dâhilde İşleme Rejiminin Kullanımı Ve Türk Otomotiv Sektöründen Ampirik Tespitler. Ankara :Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Gümrük Uzmanlığı Tezi.

Krupp, C. (1994). “AntidumpingCases in the US ChemicalIndustry: A Panel Data Approach”, TheJournal of IndustrialEconomics. XLII, 299-311.

- Küçükahmetoğlu, O.(2000). Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin İktisadi Etkileri.İktisat Dergisi.(408):34-47.
- Lee, K. ve Mah, J. S. (2003). "InstitutionalChangesandAntidumpingDecisions in the United States", Journal of PolicyModeling. 25, 555-565.
- Lindsey,B. ,Ikenson,D.(2002). ReformingTheAntidumpingAgreement A Road MapFor WTO Negotiation.http//www.cato.org/pubs/tpa/tpa- 021.pdf, (21.12.2016).
- Mah, J. S. (2000)." AntidumpingDecisionsandMacroeconomicVariables in the USA", AppliedEconomics. 32, 1701-1709.
- Müezzinoğlu, Z. (1996).Avrupa Topluluğu, Türkiye-Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği 1996 yılı Uygulama Semineri Kitabı.(ss.2), Düzenleyen Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği. İstanbul.
- Nuray,H.(2008).Türkiye-AB Gümrük Birliği Kapsamında Anti-damping Önlemlerinin Uygulanabilme Nedenleri Hakkında Not, <https://www.ikv.org.tr/images/upload/file/gbveantidamping.pdf>, (01.06.2018).
- Oğuz, S. (2007). *Anti Damping*. İstanbul: Orion Yayınevi.
- Öz E. ve Gözen Bozdoğan K.(2012). Türkiye ve Dünya Uygulamalarından Örneklerle Anti-Damping Vergiler ve Etkileri. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi.(ss.105-127). Ankara
- Özdemir, Hülya; "Pazarların Globalleşmesi Sürecinde Yeni Korumacılık Akımı ve Gümrük Birliği", İzmir Ticaret Odası, Mayıs, 1997,s.9
- Öztürk,H.,Yazıcıoğlu,Y.(1997).Gümrük Birliği Çerçevesinde Dampinge Karşı Uygulamalar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Dış Ticaret Dergisi.Sayı4: 58-59.
- Prusa, T. J. ve Skeath, S. (2001). "TheEconomicand Strategic MotivesforAntidumpingFilings", NationalBureau of EconomicResearch (NBER) WorkingPaper. No 8424. May

- Sabry, F. (2000). "An Analysis of the Decision to File, the Dumping Estimates, and the Outcome of Antidumping Petitions", *The International Trade Journal*. VIX (2), 109-145.
- Savaşçı İ., Tatlıdil R. (2003). Türkiye'nin Avrupa Birliği Gümrük Birliği Kapsamında Yaptığı Ekonomik Düzenlemelerin Değerlendirilmesi. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. sayı 2: 1-29.
- Sarıca, S. (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Rekabet Politikası, Türkiye-AB İlişkileri Üzerine Ekonomik ve Politik Tezler. İstanbul: Beta.
- Seyidoğlu H. (2004). Uluslararası İktisat. İstanbul: Can.
- _____ (1992). Ekonomik Terimler Sözlüğü. Ankara: Güzem.
- _____ (2001). Uluslararası İktisat-Teori Politika ve Uygulama. İstanbul: Güzem.
- Sobutay, T. (1998). Sorularla İthalat Mevzuatı. <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0012193.pdf>, (10.11.2017).
- Soğuk, H. (2004). Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri. <http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/degerlendirmeler/gumruk-birligi.htm>, (09.11.2017).
- Sönmez, M. (2003). Cumhuriyetin 80. Yılında Genel İthalat Politikası. *Dış Ticaret Dergisi*. Yıl 8 (Özel Sayı): 113-115.
- Stanbrook, C., Bentley, P. (1996). Ebooks Runing. <http://runbooks.us/download/anti-dumping-and-countervailing-procedures/>, (08.05.2018).
- Şen F. (2006). Türkiye AB İlişkilerinin Beş Temeli ve Bu Çerçeve de Türkiye'nin Tam Üyeliğinin AB 'ye Olası Etkilerinin Tahmini. İstanbul: SPK Yayınları.
- Tekeli İ. ve İlkin S. (1993). *Türkiye ve AT*. Ankara: Ümit Yayınları.
- Türkcan, K., Dişbudak, C. (2005). Anti-Dumping Uygulamalarının Ekonometrik Analizi- Türkiye Örneği. https://www.researchgate.net/publication/23533070_Antidamping_Uygulamalarinin_Ekonometrik_Analizi_Turkiye_ornegi, (01.11.2017).

- Uyar,S.(2007).Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.
<http://enm.blogcu.com/gumruk-birliĝinin-turkiye-ekonomisi-uzerine-etkileri/9523181>, (04.12.2017).
- Uz İ.,Özdemir, Ö.(2006). Gümrük Birliĝi Sonrası Türkiye de Sanayi Sektöründe Eğilimler. Türkiye AB İlişkileri Üzerine Ekonomi Politik Tezler.(ss.349-378).İstanbul:Beta Yayınları.
- Yapıcı, M.(2000). DTÖ Anti-Damping Anlaşması ve Türk İşletmeleri Tarafından Değerlendirilmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, B.S.(2006). An Overview of Anti Dumping Practices In The World and in the Framework of EU-Turkey Relations, LICOS Discussion Papers.
- Yıldırım E., Dura C.(2007).Gümrük Birliĝinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusundaki Literatüre Bir Bakış.<http://dergipark.ulakbilim.gov.tr/erciyesuibd/article/download/5000115361/5000107363> ,(09.10.2017).
- Yücel, B.(1990). Avrupa Ekonomik Topluluĝu'nun Anti-Damping ve Anti Sübvansiyon Mevzuatı ve Uygulaması. Maliye Dergisi.(ss.97).
- WTO,(2003).Submission From Canada Respecting The Agreement Implementation Of Article VI Of The GATT 1994(The Anti-Dumping Agreement),Negotiating Group On Rules. <http://www.wto.org.tr>, (13.07.2017).

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://ab.gov.tr/46234.html>, erişim 01.05.2018.
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim 01.04.2018.
- <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-126278>, erişim 05.04.2017.
- <http://docplayer.biz.tr/257644-Rapor-no-85830-tr-ab-turkiye-gumruk-birliĝi-degerlendirmesi-28-mart-2014-resmi-olmayan-ceviridir-bilgi-amaclidir.html>, erişim 05.05.2017.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3577.pdf>, erişim 06.05.2018.

https://www.turkcebilgi.com/g%C3%BCmr%C3%BCk_birli%C4%9Fi, erişim 20.07.2018.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Derya AKGÜL

Doğum Yeri ve Tarihi: YOZGAT/30.07.1988

Lisans Üniversite: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisans Bölüm: Uluslararası İlişkiler

İş Deneyimi :Çanakkale İl Göç İdaresi İl Göç Uzman Yard.(2015-2018)
Erzurum İl Göç İdaresi İl Göç Uzman Yard.(2018-...)

İletişim Adresi :derya.akgul@goc.gov.tr